Inv-612

ЛЕТОПИС

МАТИЦЕ СРПСКЕ

УРЕЂУЈЕ

А. ХАЏИЋ.

КЊИГА 126.

1881. СВЕСКА ДРУГА.

У НОВОМЕ САДУ,

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТ. МИЛЕТИЋА.

1881.

ЛЕТОПИС

МАТИЦЕ СРПСКЕ

УРЕЂУЈЕ

А. ХАЦИЋ.

КЊИГА 126.

У НОВОМЕ САДУ

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТ. МИЛЕТИЋА.

1881.

Fer. Coll. 883

ПРЕГЛЕД:

Страна.

I. Манојло Јанковић. Биографско-књижевна слика од Ђорђа Јанковића . . . . . 1.
II. Звоно. Од Ф. Шилера. Превео Ник. Косановић. . 13.
III. Манастир Грабовац у будимској епархији. Од Владимира Красића. . . . . 26.
IV. Наша новија лирика. IV. Од Ст. В. Поповића . . 39.
V. О геолошким односајима Фрушке Горе. По мађарској расправи † професора Алексе В. Поповића прерадио Марко Кречаревић . . . . . 57.
VI. Господин човек. Слика из српскога живота. Од Ст. В. Поповића . . . . . 72.
VII. Књижевност:
Животи и дела великих људи из свих народа. Сабрао и уредио М. Ђ. Милићевић. Критика дра Ј. Туромана. . . . . 103.
VIII. Матица Српска:
Изводи из записника књижевног одбора и одељења године 1877 . . . . . 139.

МАНОЈЛО ЈАНКОВИЋ.

БИОГРАФСКО-КЊИЖЕВНА СЛИКА.

Од ЂОРЂА РАЛКОВИЋА.

Данас је деведесет година мање једна, како је један племенити пра спуштен у тавнину гроба. Био је то знаменит Србин. Тија његова величина по својој вредности једва ако је мањини сународника му данас позната. Што се дојако о њему знало, једва би достало да се испуни садржај на надгробној плочи. А ипак је то био један од врснији синова нашег народа, јунак, који је на просветном пољу сабљом ума свога мавао. Питате ме, ко је то? То је заслужан књижевник српски, савременик и пријатељ доситијев, први покретач српске штампарије у Новоме Саду, — то је Манојло Јанковић.

До података о њему дошао сам нешто саопштењем из артија му, што су се чувале у породици, — нешто сам у новосадској архиви варошкој нашао, а нешто сам по усменој традицији прибележио.

Манојло Јанковић, чиј је отац, по имену Сава, био један од први и најимућнији грађана и трговаца новосадски, родио се у Новоме Саду г. 1758. Пошто сврши у отаџбини гимназијске науке, отпутује г. 1786. у Германију, где је на универзитету у Хали слушао медицину. У Лајпцигу се позна с Доситијем Обрадовићем. Доситије мора да је први Јанковићу, као изображеном и од добре куће младићу, улио у срце вољу, да се спреми за подиг прве српске штампарије у Новоме Саду, будући је почетком г. 1790. истицао рок курцбековој привилегији за српску штампарију у Бечу. Дуге универзитетске ферије проводио је Јанковић на путовању по Италији и Фран-

цускоj, пошто је најпре прибавио себи темељно знање оба споменута језика. Први покушај његова пера беше превод голдонијеве шаљиве игре с талијанског, под насловом „Трговци“. Тај свој превод штампао је Јанковић г. 1787. у Лајпцигу. Исте године наштампа опет у Лајпцигу изворну своју расправу о испарењу воде и о киши, а г. 1788. изда у Бечу кратак животопис генерала Лаудона. Године 1789. наштампа у Лајпцигу сеоску шаљиву игру „Благодарни синъ“, превод с немачког.[1]) Те исте године изда у Бечу шаљиву игру „Зао отацъ и неваљо синъ“. У рукопису је иза себе оставио изворно дело „Морална философія“ и „Начало мудрости“, где црта различне појмове из физике и логике.

Својом изврсности у природним наукама сватио је Јанковић на се пажњу тадашњег природњачког друштва у Хали, које га својом дипломом, издатом 5. марта 1788. једногласно изабра за свог редовног члана. Председник и секретар тога друштва, који су на дипломи потписани, фале темељно знање, којим се Јанковић одликује у физици и математици.[2]) Своју физикалну расправу посьетио

[1]) Г. Стојан Новаковић у својој „Историји српске књижевности“ другога издања, стр. 214, погрешно вели, да је Благодарни синъ „прва оригинална комедија српска.“ Да је г. Стојан мало дубљи у немачкој литератури, он би друкчије судио. Та је комедија — као што реко — превод с немачког, и то из Јов. Јак. Енгла.

[2]) Споменута диплома гласи у оригиналу: „Die Beförderung und Ausbreitung einer der nützlichsten Wissenschaften, der Naturkunde, hat uns zuerst auf den Gedanken gebracht, zur Erreichung dieses Entzwecks in ein freundschaftliches Band zusammenzutretten, um durch vereinigte Kräfte das zu bewerkstelligen, was im einzelnen so sehr schwer, ja oft fast unmöglich ist. Eben diese unsere gemeinnützige Absicht macht es uns zum Gesetze darauf bedacht zu seyn, durch die Wahlwürdigen Mitglieder unsere Gesellschaft, nachdem solche den 20-ten September 1779 Allergnädigst genehmigt worden, in immer mehrere Aufnahme zu bringen.

Euer Hochedelgebohren zeichnen sich so sehr durch die gründliche Kenntniss in der Naturlehre und Mathematik aus, dass wir vollkommen überzeugt sind, Dieselben werden sich zu dem Gesellschaftlichen Entzweck rühmlichst mit uns vereinigen. Gegenwärtiges förmliche Diplom sey daher ein Beweis unserer einstimmigen Wahl, wodurch wir Ew Hochedelgebohren als ordentliches Mitglied aufnehmen.

Wir legen zugleich den Plan und die Gesetze unserer Gesellschaft-

је Јанковић руском генералу Симеуну Зорићу, родом Србину, који је у Шклову код Мохилева у Белој Русији завео био академију, на којој се његовим трошком васпитавало преко стотине млади племића, и на коју је генерал позвао Јанковића за професора физике и математике, и то баш поводом споменуте расправе. Колика је радост моја била, кад сам године 1864. у Берлину, превртећи код једног антиквара немачке женске књижевне новине од г. 1788, наишао на рецензију овог српског делца! Рецензент ту спомиње, да је Јанковић том расправом дао један оглед своје обећане физике, а што се тиче саме расправе, рецензент вели, да садржај и форма тако добро одговара смеру популарне науке, да он шкловској академији, а поглавито српскоме народу, који скоро и нема матерњим језиком писани књига, сме честитати на таковом учитељу.[1]) Генерал Зорић, упознавши

bey, und haben die gewisse Hoffnung, Ew. Hochedelgebohren werden das Beste und die Aufnahme derselben möglichst zu befördern suchen. Halle den 15-ten März 1788. (L. S.) H. v. Leysser m. p. Präses. C. L. Hetzel m. p. Secretär."

[1]) Потпуна рецензија у оригиналу гласи: „Physische Abhandlung über die Ausdünstung des Wassers, und dem Regen. Ein Originalwerk. — Herr Emanuel Jankovitsch aus Servien, der schon Nr. 297 der Allgemeinen Litteratur-Zeitung v. J. wegen Uebersetzung eines goldonischen Lustspiels erwähnt wurde, und seitdem Mitglied der Naturforschenden Gesellschaft zu Halle geworden ist, giebt in dieser Abhandlung eine Probe seiner versprochenen Naturlehre. Sie ist dem russichen General-Major Sim. Gabr. v. Soritsch zugeeignet, der Herrn Jankovitsch an seine Ritterakademie zu Sklov bey Mohilov, worin auf seine eigene Kosten über 100 junge Leute erzogen werden, zum Lehrer der Naturlehre und Mathematik berufen hat.

Die Auswahl der Sache sowohl als die Art des Vortrags entspricht dem Entzweck des Volksunterrichts so gut, dass man der Akademie zu Sklov, und überhaupt der servischen Nation, welcher es noch fast gänzlich an Büchern in ihrer Muttersprache fehlet, zu einem solchen Lehrer Glück wünschen kann.

Nach einer allgemeinen Einleitung vom Begriff der Körper überhaupt, der Luft, des Wassers und der chemischen Auflösung, welche mit dem im Caffe nur bis auf eine gewisse Menge schmelzenden Zucker erläutert wird, folget die Theorie von der Ausdünstung der Quellen und Flüsse und dem Gleichgewicht zwischen beiden, worüber die Beobachtungen von P. Francois, Maraldi und andern Naturforschern, besonders auch

*

се с Јанковићем у Лајпцигу, понудио га је, да дође у Шклов за професора. Јанковић заипте по године рока, да се промисли. Мора да је иза тог времена обећао доћи, јер Доситије, који је међутим из Лајпцига отишао генералу у Шклов у посету, пише оданде на генералову препоруку Јанковићу у Халу, да се по обећању свом, пошто сврши науке, спреми за пут у Шклов, а генерал да ће му по трговцима своје вароши о миољском сајму послати у Лајпциг путни трошак. А за тим 24. маја 1788. пише му сам генерал, како његов становник Хејм Арановић, који ће се наћи о маргаретском сајму у Франкфурту на Одри, има налог да довезе Јанковића у Шклов. Ако би дакле збиља желио доћи, а он нека се јави Арановићу; а ако баш у онај ма, кад стигне у Франкфурт н. О., не нађе тамо Арановића, а он нека пропита за другог ког трговца из Шклова, нека само покаже писмо генералово, па ће га сваки радо повести. [1])

Јанковић желећи миломе свом роду у отаџбини послужити, почетком августа 1789. у повратку свом из Г'ерманије заустави се у Прагу, где стане као ортак у једну штампарску и књижарску радњу, да се практично

die Berechnungen in Hinsicht des mittelländischen, schwarzen, kaspischen und todten Meeres angeführt sind. Beiläufig gedenket Hr. Jankovitsch auch der büffonschen Meinung, dass vor der Sündfluth nicht so viel See und keine Berge gewesen, pflichtet ihr aber nicht bey, uud erhebt die Vorzüge bergichter Länder wie Syrmien in seinem Vaterlande mit lebhafter Zurückerinnerung von seiner Reise nach Italien. Zuletzt wird noch vom Einfluss der Ausdünstung und dessen Milderung durch den Anbau besonders in Deutschland und Engelland vergleichsweise gegen die alten Zeiten oder Sibirien und Amerika geredet.“ (Litteratur-Zeitung Nr. 88. Freytag den 11 April 1788. Litterarische Nachrichten. Kleine physikalische Schriften.)

[1]) „Mein hiesiger Einwohner Cheim Aranowitsch, welcher zur Margarethen-Messe in Franckfurth an der Oder seyn wird, hat von mir den Auftrag Ihnen nach Sklov zu befördern — wenn es Ihnen also gefällig ist, so belieben Sie sich nur bey ihm zu melden — und sollte dieser Aranowitsch vielleicht just bey ihrer Ankunft in Frankfurth a. d. O. nicht gegewärtig seyn, so fragen Sie nur nach andern hiesigen Kaufleuthen, und zeigen Sie diesen meinen Brief, dann wird es an einer baldigen Beförderung nicht fehlen. Es erwartet Sie daher, Sklov 24-ten May 1788 Dero bereitwilliger v. Soritsch m. p.“

извецба за свој нови позив. Из Прага се писмом од 10. септембра 1789. уљудно захвали генералу Зорићу на позиву, молећи га да му опрости, што узима реч натраг, будући га жарка жеља вуче к својима, да буде на услугу њиовој младој просвети. На то му под 25. јануаром 1790. стиже одговор, где се вели, да га је међу сродном браћом Русима чекала срећа, какву ни слутио није, и генерал, да би уверио Јанковића, колико цени његове заслуге, обећава му, да га у Русији чека место, ако му у отацбини не би зар срећа послужила, — само нека о свом наумљају извести генерала на неколико месеци раније. [1])

Око половине марта 1790. враћа се Јанковић из Прага у постојбину, — враћа се с набављеном из Лајпцига штампаријом у свој родни стан, у жељени Нови Сад. Срце му живо бије у грудима: видиће својту и пријатеље, које дуге четири године није видио, видиће браћу Србадију, којој носи тако лепа дара. Већ је близу, већ види планине Срема, кои се с оноликом љубави на свом путу по Италији сећао, радује се и весели, а не слути брз, трагичан конац . . .

---

[1]) Споменути одговор гласи у оригиналу: „Hochedelgebohrner Herr! Eine Zuschrift von Prag von Ew. Hochedelgebohren den 10-ten September 1789 an Seine Excellencz den Herrn General-Major v. Soritsch, Ritter verschiedener Orden, ist richtig eingegangen, und ich bin zur Beantwortung dieses Schreibens von Sr. Excellencz beordert worden. — Die Ihnen hinterbrachte Nachricht, als hätten sich Se. Excellencz harter Ausdrücke wieder Sie bedient, bezieht sich auf nichts weiter, als dass Dieselben bey einer Gelegenheit gesagt haben: Schade, dass dieser Mann nicht hergekommen, er hätte ein besseres Glück gemacht, als er es sich vorgestellet — und um Sie davon zu überzeugen, wie sehr Seine Excellencz den Werth Ihrer Verdienste geschätzet, so haben Dieselben die Gnade, Ihnen eine Ihren Talenten gemässe Versorgung jeder Zeit hier zu versprechen, sobald Sie Ihr Fortkommen nicht so finden, als Sie es wünschen, und von Ihrem Entschlusse nur etliche Monathe vorhero Se. Excellencz zu benachrichtigen sich bequemen werden.

Se. Excellencz wünschen Ew. Hochedelgebohren das beste Glück, und ich habe die Ehre zu seyn, Sklov den 25. Jänner 1790 Ew. Hochedelgebohren ergebenster Diener Friedrich Stegmann m. p. deutscher Secretär bey Sr. Excellenz.“

Споменули смо горе, да је рок курцбековој привилегији почетком 1790. истекао, ваља још додати, да је цар Јосиф продужио исту привилегију на нови 6 година. Међу тим то не би смело ствари јанковићевој сметати. Што се искључиво звало „привилегија“, проујало је, а остало је само оно, што је у ванредном случају дала особита царска милост, што дакле — узевши у строгом смислу — није то, што и законита привилегија. Много се уздао Јанковић у моралну потпору клера. Надао се да ће га клер подупирати за то, што је Србин, те што у књигама из његове штампарије не ће бити они груби погрешака, што ји је Курцбек пропуштао, који, као туђинац, нити је сам разумевао српског језика, нити је имао око себе људи, вешти том језику. Народ се наш на саборима тужио на многе погрешке у школским књигама из бечке штампарије. Српска је публика била с бечком штампом незадовољна, — то се види отуда, што су новији писци своја дела штампали у Лајпцигу, те је тамо за неколико година изишло више српски књига, него што је у Бечу за то време штампано.[1]) Курцбек је уживао привилегију пуни 20 година — њему је, пре него је и почео какав штампарски посао, издавана знатна свота новца из народног фонда, и то без камате. Окром тога се Курцбек наплаћивао још и од они књига, које су Каулиција и Стефановић доносили из Русије.

Своју молбеницу ради штампарије поднео је Јанковић конгрегацији бачке жупаније, држаној у Н. Саду 27. маја 1790, и ова је с препоруком опремила исту молбеницу кр. конзилији. Навео је у тој молбеници, да је Србин православне вере, син ове земље, те да му се допусти оно, што се не крати другом грађанину државе. Навео је даље, да је младост своју провео на гимнази-

[1]) 1. „Животъ и приключенія Димитрія Обрадовића, нареченога у калуђерству Досиеея.“ 2. Дос. Обрадовића „Совѣти здравога разума.“ 3. „Слово поучително Г. І. Цоликоѳера“ превод доситијев. 4. „Трговци“ превод Манојла Јанковића. 5. „Физическо сочиненіе“ итд. од истога. 6. „Благодарни син“, опет од истога. 7. Доситијеве „Басне“. 8. Доситијева „Пѣсна на взятіе Бѣлграда“. Сва су та дела штампана у Лајпцигу.

јама, лицејима и университетима, уједно да је практиковао у штампарској и књижарској радњи. На завршетку највише мотивује своју молбу тим, што је Беч од центра српског народа веома удаљен, те по томе штампа српски дела стаје без невоље млогог трошка.

А још пре ове поднесене молбенице писао је Јанковић Курцбеку под 29. апр. 1790., да намерава штампати на српском језику, ал' не без дозволе владине или курцбекове. Пре свега тражи Јанковић, да се угоди с Курцбеком у овом троме: 1., да сме штампати каталоге за своју књижару: то му је потребно, јер свет без каталога не зна, шта у књижари може добити; 2., да сме штампати она дела, која сам напише; 3., што је најглавније и што се до јако није никако знало — да сме штампати политичке новине српске, које ће он сам уређивати и издавати.[1]) Место одговора Курцбек под 13. мајем и. г. напише протестацију на кр. угарско-ердељску канцеларију, где опадајући и сумњичећи Јанковића вели, да Јанковић тим, што и сам жели отворити штампарију, иде на његову штету, и да он (Курцбек), налазећи се још једнако у уживању привилегије за штампарију источни језика, у које се и српски језик броји, не ће никад допустити, да се оснује нова слична штампарија. Споменуту протестацију упути кр. уг. конзилија под 15. јун. магистрату новосадском, да саслуша Јанко-

[1]) „Meine Absicht ist wirklich auch in der serbischen Sprache zu drucken, nie aber ohne die allerhöchste Erlaubniss, oder auch die Ihrige. Hören Sie also, was ich verlange: 1, dass ich für meine Buchhandlung Verzeichnisse drucken kann; diess ist um desto mehr nothwendig, da ich ohne diese nicht bestehen und meine Waare nicht hinlänglich bekannt machen kann; 2, dass ich meine eigene Werke drucken kann; 3, dass ich Zeitungen, die ich selbst schreiben werde, ebenfalls drucken kann Dies sind drey Punkte, welche Ew. Wohlgebohren mir, ohne Ihren Schaden, überlassen können. Zu diesem Ende bitte ich mir eine Kopie von Dero Privilegium, sowie die Bestättigung und Verlängerung durch weiland den Kaiser Joseph II. Dies geschieht bloss um desswillen, damit ich weiss, wie ich mich gegen Ew. Wohlgebohren verhalten soll; denn ich bin auf keine Art gesonnen, Ew. Wohlgebohren zu nahe zu tretten wenn Dieselben nur mit mir billig sind "

вића, а уједно да изјави и своје мишљење.[1]) Магистрат се — душа ваља — исто као и канцеларија бачке градомеђе заузимао за Јанковића, препоручујући ствар с најбоље стране. Ево шта у свом одговору вели магистрат из своје седнице, држане 31. авг. године 1790.: „Caeterum cum Instans Emanuel Jankovics, qui pro condiscendis Bonis artibus maximam successionis suae partem consecravit, et caussa perfectionis suae exteras etiam Provincias permeavit, Zelum quo erga Nationem sui ritus fertur atque specimen collectarum suarum virtutum palam exhibiturus, requisita ad Typographiam Instrumenta jam effective procurasset, Necessitas autem Typographiae in Peripheria ista, ubi eadem non adest, summa praeexisteret: Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale hisce demisse interpellamus, quatenus saepefato Recurrenti, in assequendo suo scopo praepotenti suo Patricinio adesse, vicesque suas apud Thronum Regium gratiose interponere non dedignaretur.“ Али је све било у залуд. Није се Јанковић помогао ни рекурсом, што га је лично предао у руке краљу. Под 20. нов. 1780. стиже од конзилије наредба магистрату, да се Курцбек у уживању своје привилегије не може узнемиривати, те да се књижару Манојлу Јанковићу не допусти штампарија, коју је намеравао отворити.[2]) Видећи Јан-

[1]) Ево како гласи наредба конзилије: „Prudentes, ac Circumspecti, Nobis Honorandi! Medio erga futuram Remissionem hic advoluti Supplicis Libelli Josephus Kurczbek Typographus Aulicus super eo querulans, quod ejas Bibliopola Emanuel Jankovics in obversum sibi concessi Privilegij Typographiam Illyricam erigere meditetur, altissimo Loco institit, ut ipse eodem Privilegio suo, et sibi soli competente Jure manuteneatur. Cujusmodi Instantiam proinde Civico huic Magistratui Fine eo communicat Consilium istud Regium Locumtenentiale Hungaricum, quo Idem praementionatum Bibliopolam imprimis quidem desuper audiat, dein vero eum ab Illyrica Typographia sibi haud concessa inhibeat, ac de Effectuatis Relationem suam horsum submittat. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico, Budae Die Decima Quinta Junij, Anno Millesimo, Septingentesimo, Nonagesimo, celebrato. Eorundem benevoli Comes Carolus Zichy m. p. Franciscus Skerlecz m. p. Antonius John m. p.“

[2]) Споменута наредба гласи у оригиналу: „Prudentes ac Circumspecti, Nobis Honorandi! Cunctis iis, quae in Ordine ad Petitum Kurzbe-

ковић, како му се тим начином најлепши сан живота његова разочарао, носио је од то доба рану на срцу, те је на скоро иза тога, наиме године 1792., умрьо у Н. Саду у 34-ој години млађаног живота. Његовом брату Јовану дата је доцније привилегија на штампарију. Јован по смрти (г. 1821.) остави штампарију своме сину Павлу, који ју је до наши времена држао, и с којим се породица Јанковића у мушкој линији угасила.[1]) Заслужни др. Нестор Мандић, негда физик новосадски, а отац данашњега кр. одсечног саветника у министарству просвете г. дра Тодора плем. Мандића од Ривице, био је први пут ожењен Јеленом, кћерју Јована Јанковића, а синовицом манојловом, која је млада и без порода умрла.

Да је срећом Манојлу Јанковићу у оно доба била одобрена штампарија, да му се допустило политичке новине издавати оним чистим српским језиком, којим је и

---

kianum de non concedenda Bibliopolae Neoplantensi Emanueli Jankovics erigendae Typographiae Illyricae Facultate horsum relata sunt, Altissimo Loco repraesentatis, ea supervenit benigna Mens Regia, ut supplicanti Josepho Kurczbek ante Evolutionem prolongati etiam 6 Annorum Temporis in Usu exclusivi sui Privilegij ad Lingvas Orientales, cui etiam Vallachica inclusa est, extensi ad praescriptum emanatae eatenus Anno 1782 benignae Resolutionis Regiae turbari nequeunte, praememoratus Bibliopola Emanuel Jankovics a Typographia Illyrica, quam in praejudicium Querulantis erigere meditatur, inhibeatur. Noverit proinde Civicus hic Magistratus praefatum Bibliopolam a praementionata Typographia Illyrica inhibere. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Posonii Die Vigesima Mensis Novembris Anno Domini Millesimo Septingentesimo Nonagesimo celebrato. Eorundem benevoli Comes Carolus Zichy m. p. Franciscus Skerletz m. p. Antonius Holczmann m. p.“

[1]) Из тестаментга Јована Јанковића вадим ово: „Мога сина Павла узео е умерши братъ мой Манойло пре 30 година къ себи у трговину, и зато я аманеть онай, кои братъ мой Манойло на смертноме часу мени оставіо, съ душе и савести мое скинути желећи, како што е онъ за живота свога желіо, сина мога Павла, коего еще младолѣтна суща изъ школе извадіо, и у трговину књижарну узео, за наслѣдника имѣти, тако и я вольи и жельи нѣговой подражая, отъ штампарнице и књижарне трговине сина мога Павла, кои исту трговину чрезъ 30 година води, и њом управля, и ню умножио есть, за правога притяжателя признаемъ, нити дозволявамъ, да дѣца моя проча у томе нѣга узнемираваю, или отъ нѣга участіе каково извражую.“

остала своја дела писао, — куд бисмо се ми данас бацили! Али баш као да се највише и зазирало од штампарије и новина у средини срства. У томе и клер наш не само да није Јанковићу помагао, него изгледа баш као да му је одмагао. Како би иначе Курцбек у својој протестацији могао рећи ово: „Unterzeichneter hat lange vor Jankovits eine illyrische Zeitung drucken lassen wollen; man fand sie aber wegen denen ohnehin schon in Ungarischer, Lateinischer, Italiänischer, Französischer, und deutscher Sprache in Ungarn verbreiteten Zeitungen überflüssig zu erlauben, und würde, wenn sie blos eine getreue Uebersetzung des Wiener Diariums wäre, keinen entschädigenden Verschleiss gefunden haben; allein des Jankovics seine Absicht mag seyn, diese Zeitung nach Art des Wienerblatts voll mit Unwahrheiten einzurichten, — die Nation damit zu hintergehn, — zu falschen Urtheilen zu verleiten, den Clerum und die Nation untereinander zu setzen, zu verwirren, und dadurch bei einer Nation, die derley freye, Gemüthsruhe verderbliche Schreibart nicht gewöhnt ist, die nachtheiligsten Folgen zu verursachen, wenn er nur durch den begierigen Ankauf solcher schädlichen Zeitungen und Brochüren seinen Vortheil ziehen könnte“. Ово — Боже опрости! — као да Курцбек говори на уста каквог упливног нашег мантијаша... Зазирало се допустити издавање и уређивање новина човеку, који је у Германији посисао дух напредњачки, који је био друг и пријатељ чувеног Доситија, чије су се књиге на заповест тадашњи наши црквени Глава спаљивале...

Јест, књижевни рад јанковићев може се праведно назвати рад напредњачки. Простим, лаким и течним слогом у својим списима он се изједначује с Доситијем, управо се може рећи да га чистотом језика местимице и превазилази. Данас чисто српски писати — то је дужност; али пре деведесет и толико година била је то заслуга. Па и у правопису појављује се Јанковић као ре-

форматор, већи нег' што је био Доситије. У књизи „Зао отацъ и неваљо синъ“ изостављао је **ь** у среди речи, те је нпр. глас **нь** писао **н̓**, с апострофом над словом **н**, ради ѵмекшања, дакле од прилике као што данас Даничић за браћу Рвате предлаже место **нј** слово **ń.** У споменутој књизи има на крају једна јанковићева „Опомена“, у којој између осталога вели: „Читатељи мои наћи ће у овой кн̓ижици често у среди речи **л** и **н** апострофирато. Ову разлику назначивамъ я знаменіемъ овимъ (’), кое више согласнаго слова ставлямъ. Напр. нимъ. То су досадъ разликовали овако „ньимъ“; **ь** у среди речи необично е Сербљемъ, зато самъ размишлявао, како я то претворити и олакшати могу, пакъ самъ на ову мисао дошао. Овако цела разлика између танко (**ь**) и дебело (**ъ**) у ница се обраћава; ербо ни танко ни дебело ніе овимъ начиномъ отъ потребе, и я би заистоѣ и при концу речи изоставіо, да се нисамъ необичности бояо.“ Даљ: „Млога друга слова кромъ **ъ**, могли бисмо по овой регули изъ нашегъ алфабета изоставити. Напр. **я**, мећо коега **а** могли бисмо употребити, кадъ предстоище согласно слово апострофирамо. Нпр. клястъ, мећо коего могли бисмо овако писати: „кл̓астъ“. То су речи јанковићеве, а таково што казати још године 1789, где се јеровство сматрало за „столпъ православія“, била је заиста велика смелост, и може се мислити, како су се тадашњи поглавари наше цркве морали на то мрштити. На зар таковом реформатору у језику и правопису да они помогну доћи до штампарије и новина!?..

Док се у Карловцима у оно доба представљао на рускословенском језику „Прекрасный Јосифъ“ и иначе по који библијски комад, истиче се Јанковић преводом из Голдонија, једног од најславнији талијански писаца шаљиви игара осамнаестога века. Јанковић се још у предговору усуђује за оно доба трубити корист позоришта и позоришни дела, писани матерњим језиком — није л’ и то доказ, да је јанковићева душа тежила за напретком?

Јанковић је био врстан и као човек, што друкчије и не може бити код онога, ко је заиста изображен. По-

којни грађанин и трговац новосадски Пера Јовановић, у потоње доба управитељ штампарије јанковићеве, био му је рођак, и ја би га чешће молио, да ми што о Манојлу прича. Из његови уста знам, да је Манојло Јанковић био човек за правду и правицу јако заузет, нити се тај родио, пред ким би се он устручавао рећи истину. — Вештину притворности природа му је одрекла — речи су његове биле слика чисте, искрене, непокварене душе. Сугрђани су га љубили и поштовали — у општини била је његова реч меродавна. Он је млогу сироту помогао, млогу тију сузу убрисао. Кад му се приближио час самртни, дозвао је свог рођеног брата к постељи, и рекао: „Јово брате! Теби је познато, да имам у зајам издата новца како овде у вароши, тако и у околини. Остављам ти аманет, да по облигацијама у мом орману не дираш оне дужнике, што су од мене по 100, 200 и 300 фор. у зајам узели. Који су те маленкости поузајмљивали, те је горка невоља натерала — то је сиромаш. Него ти све оне облигације, које не премашају суму од 300 фор. скупи уједно, па ми ји метни под главу у мој мртвачки сандук, нека ји бог на оном свету исплати.“

То су му биле последње речи.

З В О Н О.

Од Ф. ШИЛЕРА.

Vivos voco,
Mortuos plango,
Fulgura frango.

Печен калуп иловака,
У земљу је укопат.
Момчадијо амо лака,
Да лијемо звоно сад!
Врелог зноја млаз
Мора тећи с нас,
Да нас дичи ремек нови;
Помоз' боже, благослови!

На збиљско смо дело пошли,
Нек се збиљске рјечи зборе;
Јер двапут су лакши посли
Уз паметне разговоре.
Помно сада промотримо,
Што слабачка снага гради,
Кукавицу презиримо,
Што не мисли, кад што ради.
У том дика чојку стоји,
С тога умље бог му даде,
Да он дело руку свој'
Проџенити умом знаде.

Нос'те, лож'те шмрчевину[1]),
Ал' суволад као труд;

---

[1]) Шмрч или смрек, то је горостасно дрво налико на бор или јелу, али крупније и веће.

Нек пламење модро шине
Кроз одушку на туч крут.
Кува л' бакар тај,
Брже костер дај!
Да туч жидак буде мекши,
И за салив бољи — љепши.

Што у овој јами оће,
Рука наша с ватром твори,
Кад на кулу танку дође,
О нама ће да говори.
Позне дане дочекаће,
И ганути душу многу,
Са тужнијем проплакаће,
А молитве слати богу.
Све што доље, земски сине,
Варљива ти коб донесе,
До звона се горе вијне
По свијету да с' пронесе.

Гле, мијури већ искачу:
Хај, провире ето туч.
Сад примјешуј пепељачу
Да удари брже кључ.
Па и скоруп тај
С каше поскидај!
Јер од чисте само руде
Може јасан глас да буде.

Свечан звук му озго слази
Поздрављајућ' чедо мило,
На првој му жића стази,
У сну што је наступило;
Још се не зна — бог ће сами знати,
Шта му судба намислила дати;
Брижна мајка над дјетешцем бдије
И у меке пелене га вије, —
Лете љета — попут стреле лета.

Раскрстио с дјевојчицом
Срчан дјетић у свјет пође,
Земље прош'о са палицом,
Па ка' туђин кући дође;
И гле пред њим дилбер-моме
Дивна кроја небескога,
На лицу јој дивотноме,
Румен стида дјевичкога.
И чудна га жудња узе
Самац лута наоколо,
Из очију рони сузе,
Омрже му хитро коло.
Њеном стазом стидан шеће,
Њен га поглед у рај меће,
Тражи, бере дивно цвеће
Милој својој однијеће.
Слатка жељо, премило надање,
Златно доба прво миловање,
Широм оку небеса расклапаш,
А срдашце блаженством растапаш, —
Ој, од младе, од љубави дани
Злаћани сте, — али избројани!

Већ цијеви помрчаше,
Сад затони штапић тај,
Пријоне ли узањ каше,
Одмах тапун[1]) отворај.
Брже момче дај!
Смјесу окушај,
Да л' ће с' крто с меким дати
У добри час сапајати.

Јер ће оштро са меким се здвоји,
И кријепост са благости споји,
Ту је прави суглашај.
С тог' нек пази ко се вјечно веже,
Да ли срце срдашцу натеже, —

[1]) Врањ.

Занос кратак, а дуг вај.
Дивно неву вјенац краси
У коси јој свиленој,
Када јасно звоно гласи
Да полазе свати јој.

Ох најљепшим жића треном
Диван жићу прође мај,
Са превјесом и копреном
Слатким снима дође крај.
Плаха страст прегори,
Али љубав не;
Ђул-цвијет презори
А род пождене.[1])
Човјек мора ван
Да се свјетом бори,
Да смишља и твори,
Да сади и ради,
Да ствара и гради
И на ризик иде
Док не стигне среће.
Беријет га силан обасипље,
Богодаре у амбар сасипље,
Мало му је двора, — ширити га мора;
А домаћица му
Смјерна и ваљана,
Мила дјеци нана,
И пази и влада
Што год кући спада,
И ћерке си пўти
И несташке кара,
И рукама вредним
Вавјек нешто ствара,
И теџиво реди
И множи и штеди,
И благом си пуни шкриње мирисанке,
И вретеном зврчи, преде жице танке,

[1]) Долази од „погнати“.

И ћ налаже срчали-ормане
Бјела платна, вуне изаткане,
И са добром гледа да и сјајност споји, —
И никад не стоји.
А господар весела погледа,
На забату високоме стоји
Па лијепу своју срећу броји,
Гледа суше[1]) стуба громовитих
И појате[2]) добра накљукане,
И амбаре подова повитих,
Златна жита вале заљуљкане.
Поносан је, па ће рећи:
Супрот коби и несрећи
Као земља чврсто стојим
С дивотама кућним својим!
Ал' је судба превртљиве ћуди,
Према њојзи ништави су људи,
А несрећи, — не можеш утећи.

Но, сада се може лити,
Јер је пребој оштар чврст;
Ал' пре но ће с' отворити,
Сваки на се метни крст!
Сад славину ван!
Чувај боже стан!
Прокуљаше млази вити,
Задимише огњевити.

Огањ је добр̋твор стари
Кад му човјек господари,
Све што створи или свари
Ватрини су само дари;
Ал' грозни су њени дари,
Кад се силом разулари,
Кад си путе сама прави
Разуздана кћи нарави.
Јој! кад она стеге збаци

[1]) и [2]) економске зграде, стаје.

И валовит отме скок,
На сукћући по сокаци
Бљује жаром плама свог!
Јер стихије мрко глају
Људске руке што стварају.
Са небеса
Киша струји,
Пљусак хуји;
Сјева, сикће огњен зрак
Кроз облак.
Шта то звони сад у ноћ! —
У помоћ!
Ка' од крви
Руди зрак;
Ал' то није зори знак!
Шта свјет врви
Путем тим?
Та гле дим!
Јој! пштећи плам се диже
Ка' помаман широм сиже
Дугим шором куће лиже.
Зрака пече — све сијече,
Даска праска, трска прска,
Рог прегоре, кров се смрска,
Столац[1]) клече, окна звече,
Дјеца дрече, мајке јече,
А живинчад њишти
Из сурвине пишти.
Народ трчи, вуче, зија
К'о дан бјели ноћ се сија.
Врједне руке што год могу
То помогу —
Лети кàбô, млазе бљује,
Пожар водом запљускује.
Ал' се вијар ето чује,
Ће звиждећи тражи жар.
Плану богме и амбар:

[1]) Крупни комади испод крова.

Свати пламен суву влат
Сувих греда у прлад;
Баш к'о да је наумио
Садрјет' земљи терет свак
Па одвући у облак,
До неба се он узнио
Горостасан и ужасан.
Слабе чојку силе, вишњê побједиле,
Па скрштених руку, своју гледа муку,
Како плану — па пропану.

Огорели
Двори бели,
Пуста вихру вијалишта!
А та шупља прозоришта
Грозотама скривалишта;
И облаци од озгоре
Гледају у дворе.
Још последњи зор
Тужни чојек сврне
На развале црне,
Гроб тециву — на свој срушен двор; —
У свјет крене душе разведрене:
Јер и ако просијак постаде,
Ал' му слатка утјеха остаде,
Он пребраја милу чељад своју,
Па је весô — сва му је на броју.

У земљу је сашло сретно,
Пун је туча калуп крут;
Ал' хоће ли испаст' спретно,
Да нам плати зној и труд?
Превари ли слој?
Ил' пукне ли строј?
Ох у слаткој често нади,
Несрећа нас изненади.

Мрачни њедри земља мати
Руку наших прима дело,

*

Ратар сије сјеме зрело,
Па се нада бог ће дати,
Те ће бујно проклијати.
Ал' још дража зрна сјеменова
Чојк у земљу тужан спрати,
Па се нада да ће из гробова
Бољем вјеку процвјетати.

Тужно с храма
Брујн звоно,
На опјело
Звони оно.
Жаловито јечи ка' у болу љуту,
Јер некога прати на задњем му путу.

Ох! вијерна љуба, то је
Мила мајка дјеце своје,
Што је клета смрт осваја
Из војнова загрљаја,
Од дјечице роја мила,
Што му млада породила,
На груди их његовала
Уживала, миловала, —
Свету жицу породице,
Ох! прекиде црна коб:
Мајку куће и дјечице
У ледени носе гроб.
Врједне руке скрштене јој,
А ледена жарка груд;
Туђа мајка дјеци њеној
Дијелиће њезин труд.

Док се звоно не охлади,
Од умора дан'те свог.
Егледниш'те, шал'те с' млади
Што је ћеф и воља ког.
Чим прохујн дан
Момак може ван;

Али мајстор нема ўје,[1])
Он до вјека смишља, снује.

Брза крока путник јури
Из даљине, кроз тимор-планине,
Јер на конак дома жури.
Блејеħ' стадо кући хита,
И говеда
Виторога, шаровита,
Ричу, бучу,
У љев[2]) хоће — да преноће.
Долуља се,
Жита воз
На развоз; [3])
Жетелице
Све вјенчиће свиле,
Главе окитиле,
Поскочиле младе чиле,
Коло уватиле.
Вриска, пјесма замукнула,
Око јасна луча сва се
Кућна чељад сабира се —
А капија залупнула.
Помрчина
Земљу вије;
Ал' за чојка грађанина
Страшна није.
Зликовац се само крије
Јер опазан закон бдије.

Свети реде, роде бож'и,
Ти незнану браћу сложи,
Научи их да с' здружују
И да братска села снују,
У њих дозва ти с поља на
Саможивца подивљана,
У колибе сађе људи

[1]) Починак. — [2]) Штала. — [3]) Расточена кола = кола на развоз.

Да питомиш њине њуди, —
Даде круну љуцком братству
Даде љубав отачаству!

На хиљаде вредних руку,
Саклопиле савез јак,
Па у слози, у дослуку
Најтежи им посô лак.
Са момцима мајстор ради,
Слобода му закон свет,
Свак се муком својом слади
Нема силе, влада ред.
Рад је чојку украс прави,
Благослов му бог да свој,
Што краљевој круна глави
То је нами труд и зној.

Ој! мир красни,
Слога чиста,
Нек у нашем
Граду блиста!
Не дај боже да дан сване
Да дивија чета бојна
У питоми дô наш пане,
Па да небо,
Што пред заод љупко само
Румени,
С грозна плама села наших
И градова прљени!

Хајд' да калуп разбијамо,
Јер сав посо сврши свој,
Да гледамо па да уживамо
На што дасмо труд и зној.
Лупни батом[1]) луп!
Чврсто у калуп!
Кад се звоно рађат' стане,
Мора калуп да пропане.

[1]) Бат = гвоздени маљ.

Мајстор калуп раздробити смије
Вјештом руком кад је томе час;
Али јаој! кад га туч разбије,
Па сам огњен разузда се млаз!
Грозан страшан громко пуцајући,
Развалује свој напукли дом,
Ка' из црног пакла куљајући
Бљује ватру, све сажиже њом.
Ђе год сила безумна краљује
Ту с' не гради, него развалује;
Те ће народ сам се ослободи,
Ту његову напредку не годи.
Јаој! у граду када каковоме
Огорчења ужеже се плам,
Скочи народ — па окове сломе,
Грозно л' себе ослобађа сам!
Буна трза звоно на ужету
Дивљом јеком урличе му глас;
Не сазивље на молитву свету
Већ соколи силу и ужас.

За слободу! по граду се ори,
Грозан кипти бунтовника рој,
Пуне с' двори, загушују шори
Грађан гине за иметак свој.
Па и жене ту се похијене,
Сладост им је покољ, крв,
Вруће срце жртве убијене
Зуби деру ка' хијена стрв.
Све светиње сила заронила,
Зазор згибе, овладала страст,
Доброта се од зла уклонила,
Јер пороци преотели власт.
Страхота је расрдити лава,
Ужасан је дивљи тигар љут;
Ал грознија од најгрозних страва —
То је човјек побјеснио — луд.
Тешко оном, што слијепцу дао

Луч небесни јасан, свијетао;
Јер не сја му, — може само пећи,
Спржит' земље, градове сажећи.

Већу радост бог ми даде!
Ка' данице звјезде сјај,
Кад са туча љуска спаде
Дивно л' трепти, погледај!
И круна и крај
Као сунчев сјај;
Па грб овај — красна слика
Дичи свога умјетника.

Амо! Момци амо!
Коло амо, да хватамо,
Да крстимо ово звоно:
Нек се зове слога оно.
Нек јечећи кроз дô наш убави
Збира народ к слози и љубави.

Нека од сад томе двори
На што мајстор њега створи!
Изнад земске ове груде
Под чадором небеснијем,
Нека грому сусјед буде
И звјездама злаћенијем.
Нек нас гласом богу пŷти,
Ком и звјезде славу чине,
Своји пути у колути
Кажућ' доба од године.
У приликам' озбиљнима,
Нек му грло тучно цикне,
Од час до час криоцима
Да га време летом тикне.
Судби језик нек посуди,
Па нек јасни звуци прате
Из ледних му мртвих груди
Жићу скоке чудноватe.

Ка' што звук му уво свати
Часак хуји — па престаје,
Нек нас учи вјеровати
Све земаљско да нестаје.

Сад на ужа и ремење
Извуц'те ми звоно ван,
Да с' у царство звука пење,
У небесни зрачан стан.
Вуци, крећи, дај!
Дижи, не пуштај!
Радост градом нек се ори,
Мир вам најпре нек прозбори!

У Плашком, с пролећа 1880.

Превео

Ник. Косановић, свештеник.

МАНАСТИР ГРАБОВАЦ

У БУДИМСКОЈ ЕПАРХИЈИ.

Од ВЛАДИМИРА КРАСИЋА.

Још је Вук у Даници својој, године 1826., исказао давнашњу жељу своју, да се наши манастири опишу тројако: 1. „где је који, и на каку месту; 2. ко га је зидао и шта се о њему зна или приповеда; 3. шта има у њему од старих књига или других каких натписа и потписа, који би макар најмање могли засветлити у тамом покривеној историји народа нашега.“ Ту лепу жељу своју почео је Вук и реализати у поменутој Дапици, описавши десет српских манастира у Србији, како је само његова знапачка рука кадра била. Преда мном је, до душе, и једна старија радња те врсте, на име: „Повѣсть во кратцѣ списанная w общежителномъ монастырѣ Воиловицѣ Іwаннікіемъ Милковичемъ нынѣшнимъ тоя обители игѹменомъ,“ од године 1801., ама она није била толико за угледање, како ваља манастире описивати, колико заслужује, да се као књижевна старина помене. Боља је радња: „Споменъ древности фрушкогорскихъ монастыреи, наипаче монастыра Крушедола, списанъ лѣта 1839.“, од Димитрија Крестића, архимандрита крушедолског. Знаменити су описи наших манастира: Вујићеви, Милићевићеви, а особито ученог Руса Гиљфердинга. Још су описивани наши манастири, колико ја знам, у Летопису Матице Српске, Српској Пчели, Гласнику и Магазину. Али круна свима овим трудима око описивања наших манастира без сумње је монументално дело Ј. Каница „Византијски спо-

меници по Србији“, у лепом српском преводу од проф. А. Сандића. Ко жели да се слади пријатним сећањем на прошлу славу и величину српску, нек чита и разматра то дело. Сваки лист ће га загревати поносом српским, видеће, „е смо царовали.“

Него кад бисмо загледали у сва овде побројена и још не побројена дела, у којима се описују наши манастири, осведочили бисмо се, да је до сад много мање урађено за познавање манастира наших у Аустро-Угарској, него оних у Србији. А знамо, да су Србину сви манастири једнако мили и важни. Радо слуша и пропитује он и за најмањи манастирић српски, био тај у ком му драго крају. Њему је једнака светиња, а Света Гора у Срему — фрушкогорски манастири, а српска Света Гора у Србији — Кабларски и Овчарски манастири. Србин воли Грабовац као и Шишатовац; драга му је Ораховица као и Петковица. И то има свога узрока. Кад су после белих дана дошли црни дани за српски народ, једина уточишта бејаху му манастири. У њима је гуслар народни певао неумрлу славу ратника за слободу златну и јачио свест српску. Док су се разбојишта пушила и натапала драгоценом крвљу српских отаца, дотле је нејач тих отаца у манастирима налазила друго крило материно. — Ето, то су већ големе заслуге наших манастира, а да и не спомињемо још других.

Међу српске манастире, који су и многоме тек по имену познати, спада и манастир Грабовац у будимској епархији. Протекоше векови од како постоји та богомоља на своме месту и не бејаше срећна, да је походи путник, који би је описао и изнео на свет, што се налази у њој, а вредно је да се зна. Јоаким Вујић, путник на гласу, путујући 1796. у Хрватску, прелази више Калоче Дунав, па, идући преко Дорога, Боњхада и Надажда, оставља на југу манастир Грабовац, који је удаљен два сахата пешачкога хода од Боњхада.[1]) Тешко је веровати, да Вујић није знао за Грабовац; али се човек управ чудити мора, да је био тако близу овом манастиру, и

[1]) Іоакіма Вуича Животоописаніе, стр. 33.

није у њ сврнуо. Можда га је од тога одвратио рђав пут, што води од Бошхада Грабовцу, или није могао за то, што је „чизмом осакатио ногу.“ Било једно ил друго, тек то је једна прилика, која да није пропуштена, не би тај манастир чак до друге половине XIX. века остао непознат.

У Српско-далматинском Магазину за год. 1868. књ. XXVII., у чланку „Цркве у новије време, подигнуте у епархији далматинској“, спомиње вредни архимандрит, сада епископ боко-которски, Герасим Петрановић, како је у августу месецу 1868. био у манастиру Грабовцу; и доносећи на једном листу кратак извод из опсежног грабовачког Летописа, колико се на манастир Драговић односи, вели: „Праведно се надам, да ће вешта рука, имајући, срећом, толико дата при руци, описати опширно манастир Грабовац и испитати старинске књиге и рукописе, што се у истоме налазе, чим би се много допринело к објашњењу српско-народне и црквене историје знатнога, али сваким даном, на жалост, умаљујућега се народа српског у епархији будимској.“ [1]) Заиста је достојно жаљења, да до данас не добише прилике вештије руке, да опишу овај дивотни споменик, што га подиже побожност мукотрпног српског народа у оним крајевима. Очекивао сам ја све до скора, да се жеља г. Петрановића испуни. Али заман ми чекање. Била је и прошла једна врло згодна прилика томе, када је Српско учено друштво у Београду 1870. послало било професора Гаврила Витковића, давши му неку помоћ, да, како он сам каже, походи нека места у средњој Угарској, у којима Срби живе, и да прикупи грађу за историју тамошњих одсељеника српских. Г. Витковић је намеран био, да походи Грабовац; али није могао ту жељу извршити, по што је баш у то доба умрьо био грабовачки архимандрит, Јулијан Чокор, па су саборски изасланици све манастирске ствари запечатили били. [2]) Од тога времена помишљао сам често пута, да бих се и сам прихватио тога посла, кад

[1]) Магазин XXVII, стр. 140.

[2]) Гласник XXX, стр. 2.

ми се већ прилика дала, а грађу сам имао прибрану. На то ме потицаше и слатке успомене из детињства мога, које су везане за сваку стазицу и долину, за сваки поточић и брежуљак у грабовачкој околини. Прва црква, што сам је видео, била је грабовачка. Долазио сам у њу више година сваке недеље и свакога свеца из родног свог места Саке, филијала манастира Грабовца. Представа, коју сам добио гледајући дивотни храм овај и цео манастир с околицом, толико је јака у души мојој, да сам се поуздао у своју макар и слабачку снагу у овом потежем послу, те желим поштованим читаоцима приказати манастир Грабовац у слици, што је само могуће потпунијој. У томе послу држаћу се тачака, које сам иставио у првим редовима овога чланка.

Манастир Грабовац налази се у толнанској жупанији, у југозападном делу краљевине Угарске. Од истока крије га планински венац, што се диже дуж десног Подунавља од високог Будима до белог Печуја. Путник што путује лађом по Дунаву, а жели да походи ову српску богомољу, излази на паробродској станици Геменцу према Сексарду, пролази за $1^1/_2$ сахата кроз местимице баровиту равницу до Сексарда, одатле иде низ равни „царски друм“ добар сахат хода и онда се пење уз чувено винородно Дечко Брдо до раскршћа Пркоса. Кад се с овог места окрене пут истока, отвара му се пред очима дивотна панорама. У непрегледној равници пирка обале своје тихи Дунав. С ону страну Дунава бели се као лабуд Баја, „девојачка стаја“. С ову страну Дунава нижу се богата села: Учен, Пилиш, Деча, Њек; а на лепу времену тек се види на северу Калоча. Од бёла до подножја планинског разастиру се зелени и најбрижљивије обрађени виногради; по њима се осуле небројене качаре, окићене разноврсним лугожама. — Полазећи с Пркоса, окренуће путник поред Црвеног Чота планинским нагибом у прекрасне ливаде сачке. Кад пође кроз ливаде, с леве руке му је у

страни шума Развале, с десне лепе њиве на брегу, који заклања Стару Саку, сада плодородну долину. Како народно памћење казује, било је у старинско доба у тој долини велико село Сака, а за време великих преврата политичких сравњено је са земљом. И сада се ту познају рушевине старе цркве, за коју се прича, да је била српска, и да се ту находе у земљи укопана звона, која видовити чобани око поноћи чују да звоне. Осим тога прича се, како је и дан данас још Стара Сака вилама зборно место, где оне коло играју и на једном камену косу чешљају.

Пролазник кроз поменуту ливаду сачку не ће се покајати, ако, дошавши до пред Саку, подвикне гласовито, јер ће више пута чути одјек (ехо) свога гласа.

Под планином, што се на западу препречила, отеже се Нови Сокак сачки; а кад путник преким путем удари уз ту планину, са највише тачке њене разастире му се врло живописан видик на све стране, особито кад погледа западу. Пред њим, у великом кориту, лежи Сака, некада напредно и чисто српско село, а сада пропада рапидно бројно и материјално, једва броји 232 српске душе. На 8 сахата хода к западу стере се разнолики саг, испревезен белим селима, а иза њега плави се Пећварски Чот. Пут коник, што савија изнад Саке по малом висоравњу, одвешће путника с јужне стране над манастир Грабовац. Али пешац иде из Саке у Грабовац стазом. Црквари сачки иду њоме. И ја сам ретко кад ишао коником у манастир него свакад овом стазом; с тога ћу ја и описати одовуд своје утиске, који су се толико пута понављали у души мојој. Пре осамнаест година била је сва околица ова врло шумовита. Низбрдица од Саке до Грабовца била је обрасла буковом шумом, за то се и данас још зове Буквик. Сад је већи део крчевина, а има што још није ни обрађено. Кад се низ Буквик спуштамо, помаља се у питомој долини мало по мало величанствена богомоља грабовачка. Ко први пут овуда силази, ако је довде и убрзавао кораке, сад ће их за цело кратити, да се што дуље нагледа овог

дивног положаја, што му душу очарава. Лепшега места нису доиста могли наћи осниваоци овога манастира. На дну Буквика је Мартинова Јама, провалија, која је добила своје име од неког Мартина, који се у ту провалију сурвао и остао мртав.

По средини долине, у којој лежи манастир, тече поточић Рибњак; с једне и друге стране простире се велики воћњак. Се севера и југа вйсу се планине засађене виновом лозом; са запада испречило се Лунковићево Брдо. Одмах до манастира, с обе стране потока, просуло се село Грабовац; у њему живи 81 душа српска. Цео манастир не види се док се не прође стазом мимо потока на велики мост, што је пред самим манастиром. Тај мост спаја манастир с јужном полом села Грабовца. Ко ће да опише импозантни призор с овога места! Не знају упаљене очи, чиме ће се пре да хране. Одсвакле се наднело китњасто дрвеће: ораси, крушке, јабуке, шљиве, гуње. И топола се надмеће својим растом; лишће јој се прелева над огледалом Рибњака као дивотни полијелеј, што се небу диже, да принесе Богу жртву захвалницу на овако ретким природним красотама, које се код ове српске светиње загрлише.

Испод обронка планинскога застранка диже се, на равну месту, великолепна црква с високим кубетом. На месту, где је ова црква, била је пређе стара, коју су 1587. године подигли осниваоци манастира Грабовца, калуђери манастира Драговића у Далмацији. Садашња црква почела се зидати око старе 4. маја 1736; а зготовљена је 1761. Кад је године 1738. црква дошла под кров, срушена је у њој стара и изнесена на поље. По том, благословом тадашњега будимскога владике, Василија Димитријевића, одслужена би у њој 13. августа речене године на новом престолу прва служба.

Ктитори овој цркви бејаху: Пантелејимон, капетан сигетски и браћа Симеон и Јоан Ракићи из Печвара.

Црква је ова зидана у византиском стилу, крстообразно (гаммата), то јест, певнице су мало ван

истурене. По грађевинској техници спада она без сумње међу најлепше споменике свога времена. Сама црква је висока 8·55м., дугачка 33м., а широка 10·5м. Има три торња. Први, који не стоји на посебном темељу него на јаким предњим зидинама храма, има у висину 34·2м.; други, што прави изнутра кубе, висок је 26·6м.; а трећи има, од прилике, 4м. Прозора има пет, висина им је 3м., а ширина 1·5. И на кубету су два прозора, сваки је 2·5м. висок и 1·4м. широк. Дрвеће, што је око цркве порасло чини, да је у њој тамно. С тога човека, кад уђе у ову цркву, обузима неко необично осећање.

На цркви су двоја врата, једна западна, а једна јужна.

Под је у цркви од четвртастог мрамора. Углови зидова, где су певнице мало изишле, изидани су на прилику огромних стубова, на којима су, озго и оздо испупчено (en relief) изведени разни симетрични облици. На тим стубовима, а над правом (мушком) црквом, подигнуто је високо кубе. Изнад стубова изображени су јеванђелисте са својим алегоричким фигурама. Темпло је позлаћено и украшено помањим и великим престоним иконама, које су по готову у природној величини. Изнад престоних икона су апостоли; више њих, с једне и друге стране „расцјатија“, стоје, у виду пирамиде, ликови пророка. Оквири појединих слика урешени су разним декоративним облицима; а резба читавог овог иконостаса тако је прекрасна, е јој нема на далеко равне. Живопис ове цркве је на гласу. Најумнији стручњаци морали би се поклонити кичици сликара ове цркве. Ја сам својски настојао био, да дознам име уметника, који је ову богомољу моловао, али, жали Боже, не могох га нигде наћи нити за њ дознати. Престона слика Исуса Христа израђена је савршеном техником. Лице је изведено класички. Она нежност лица, оно живо око, она природна мускулатура и пластика — мора човека управ да задиви и занесе. Ма мислиш не фали му више него душа и реч, па да проговори. Исто тако живописана је с великом мекоћом слика св. Богородице, с леве стране до царских двери. Покрај

осталога има се на њој похвалити то, што је по врло елегантном укусу бојадисана. Ни све друге слике нису много лошија радња. Пред десном певницом, кад се гледа олтару, намештена је велика икона матере божије, окићена вештачки изрезаним и позлаћеним венцима. Око врата јој виси неколико дуката, а по прсима су придевене сребрне руке, ноге, очи и други заветни дарови. На доњем окрајку иконе чита се овај запис: „Истиное изображенїе чоудотворнаго образа пречистыа Богородицы, зовомь винчанскіе и подь сватымь образомь вписанно, шткоудоу и когда и кого лѣта списань и гдѣ пребывалъ въ россїискомъ благочестивомъ царствѣ. Благодать же Пречистыа Дѣвы Богородицы не престаетъ и доселѣ чоудо дѣиствовати, точашты аки шть источника шть пречистыа своеа іконы цѣлбы всякимъ недоугованіемъ и лоукавіа доухи шть человѣкъ прогонашты.“ Пред левом певницом намештена је исто тако икона Архањеоски лик. Уврх кубета представљено је царство небесно с триумфалним емблемима. Одатле се спушта велики и красан полијелеј, а мало даље к олтару, спрећу певница, још један мањи. У целој цркви нема места на зиду ил’ своду, а да није за чудо лепо извајано. Свака слика на лепу (al fresco) израђена је с великом помњом и свака се добро одржала. На десној страни прозора, више леве певнице, налази се слика св. Саве, а на левој страни истог прозора, слика српског кнеза Лазара. С десне стране левог прозора, више певнице има слика Стевана краља Дечанског, а с леве стране истог прозора слика архиепископа српског Арсенија. Ове слике су по окрајцима урешене дивотним арабескама и гротескама. Изнад прозора и око њих нижу се мајсторски измоловани гирланди разноликог цвећа. Више јужних врата види се ужасна слика онога у јеванђеоској причи познатога богаташа, како у паклу у пламену муку мучи, а горе изнад пакла види се Лазар у наручју Аврамову.

На левој страни солеје, пред престоном иконом Исуса Христа, храни се у једном дрвеном ћивоту честица чеоне кости св. великомученице Варваре, коју је честицу гра-

бовачки јеромонах, Симеон, „гроба Господња поклоник“, донео из Јерусалима.

Женска црква одељена је од мушке зидом одоздо до свода. На оној страни зида, што је окренута мушкој цркви, представљена су дела милости телесне; свако је дело на посебној слици. Сав горњи део стражњег зида у женској цркви запремила је страшна слика седмоглаве аждаје. Нигде нема натписа, који би нам разјаснио ово чудовиште; али сва је прилика, да ће то бити она аждаја, која се помиње у Откривењу Јоанову, у глави XII., стиху 3.

У олтару, на часној трпези, налази се дарохранионица у виду исте цркве, у којој је. Црквица је та сребрна, а важе 7 Kg. Још се у олтару налази велико и сребром оковано јеванђеље, велики позлаћен крст и путир. Ко би овој лепој српској богомољи даровао какво лепше црквено одело, доиста би ухватио својој души место; јер што има, старо је и изхабано.

Дарежљив приложник био је у прошлом деценију цркви грабовачкој, покојни учитељ сачки, Јефтимије Комадиновић. Честити старина овај дао је направити и поклонио је цркви тој две велике литије и завесу на царске двери, све од тешке и скупоцене свиле.

Изнутра је црква, како смо видели, у веома добром стању; али се то не може рећи за њено спољашње стање. Године 1867. и 1868. чињене су на њој повеће оправке, али те нису биле свестране. Прва је јабука на звонику остала и после проваљена. Још онда се показала потреба, да се звоник покрије, а сад и по готову. Истина, за таке поправке требало би јаче имовно стање, него што је у овог манастира; ал' што мора бити — мора, ма из ока, из бока. Иначе ће нам ова чуварица лепе вере православне и српскога имена у овом крају престати појати, када би најбоље могла и морала.

Ова је црква оштећена од јаког земљотреса: у врх олтара пукао је зид. Нико од људи, што данас тамо живе, не памти тога земљотреса. Прича се, да је у старо време, пре постања ове цркве, у Грабовцу и околици

био нечувено велики земљотрес, да су се све куће одатле рушиле. Ја сам 29. августа 1873. нашао у собици над вратима манастирске цркве, где је пре црквена књижница била, комадић хартије и на њему запис, који ево овако гласи: Ва лето Господне ҂аѱкѕ wтъ вь ношти ки с вечера wтѫ востока млніа чрна изъ ведра нєба, тако и грмнивель страшна, и тоу ношть оуочи г wк. ки великo тресенїе земль оу четири кратѫ, и ми бесмо... (даље нечитко). Потпис је ово: Arsenie. — Но овом запису судећи, не бисмо имали узрока неверовати, да је Грабовац страдао од потреса речене године и дана. Но по што је овај листак хартије важан и с друге стране, ево ћу га да превернем, кад ми је већ у руци. На њему је завршетак преписа, па сву прилику, знамените хронике српског деспота Ђорђа Бранковића, последњег потомка владалачке породице Бранковића, који је „из обзира Staatsraison-a“ [1]) 22 године у тамници чамио и у Хебу, у Чешкој, неиспитан 1711. године умрьо. Ево речи: ...„литъ тни: Єлена дашти Іѡана Катакоуна, цара гречаскаго, соупроуга Стефана цара сербскаго, мати же младаго ОУроша. цара сербскаго, саздала монастир више Жеглигова, ва Чьрнеи Гори, храмь пречисте Богородице. Синь же сеи ОУрош є сазда обитель ва градь Скопію, ва часть рождаства пречистїе Богородици.“ С два прста ниже, под крстићем стоји ово: „Исправленіе трекоуетъ сіѧ историална книга деспота Гєѡргїа и wглавленіе, преписаніе же и штампоу, да бы и послѣдородным возвѣштенно было и знаемо какѡ и шткоудоу, когда и коимь образомь жителствовали, началствовали, храбрствовали различнымі брантворенмі славено сербскїи народи. Богь оупокоитъ лоутора люботроудившагѡса и wставлшагѡ настоштоую повѣсть.“ Мало ниже: „1737., апріль 26.“

Сад је јако под питањем: еда ли је ово писано у Грабовцу, или је од некуда у њ донесено. Питање је ово загонетка, коју ја нисам кадар одгонетнути.

[1]) Politische Geschichte der Serben in Ungarn, nach archivalischen Quellen dargestellt von Dr. J. H. Schwicker, стр. 28.

Црква је грабовачка посвећена Аранђелу Михаилу, а збор се купи на Петров-дан.

На неколико корака испред западних црквених врата стоји лепа кућа на два боја; то су калуђерске ћелије. Кућа је та озидана од тврдог материјала, а покривена је црепом. Дуга је 27м.; а широка 9·5м. С источне и северне стране висока је 7м. до крова, а са западне и јужне 9·6м., а то с тога, што је одовуд мало подзидана, јер је та страна у низи поред пута к спољашњој чесми. — Има свега 13 соба и кухина. У собама при земљи станује игуман; ту је трапезарија и кухина. Горе су ћелије за „братију“, гостинске и ђачке собе.

Једно 6 корака југоисточно од ћелија жубори заносито манастирска чесма. То је на два боја подигнуто здањце. Озго има ћелијца, а оздо је права чесма, која добија из једног врела у воћњаку кроз подземне тулије изврсну брдску воду. У ћелијци се налази прикладан намештај за самца. Чесма је украшена двема иконама, и имају у њој две камените клупе; попођена је четвртастим мраморним плочама. Ту калуђери 1. августа свете водицу. — Вода у овој чесми точи се на две луле у каменит и четвероугласт суд, а из њега тече опет испод земље и као друга чесма стаче се мало ниже од ћелија на три луле у велик и леп валов. Највише света иде по воду на ову ванъску чесму, јер је она прва обично затворена. На св. Богојављење бива ту велико освећење воде.

Од цркве југоисточно пружа се дугачка грађевина, у којој је летња трапезарија с кухином и брашнаром. Ту је смештена и школа за српску децу из села Грабовца. Наставничке дужности вршио је у овој школи свакад по један монах ил искушеник. Тако је манастир овај, од како постоји, као благотворна оаза у мору тућиништине, испуњавао свој просветни задатак, који су наши оцеви имали пред очима, кад су манастире подизали.

Пред јужним црквеним вратима почивају смртни остатци многозаслужнога архимандрита грабовачког, Амвросија Шимића, родом Сомборца, који је у овом

манастиру 1862. умрьо. Сахрањен је, по својој жељи, ту у порти, коју је он у прекрасан перивој претворио. Над гробом му подигоше брат и сестре леп споменик. Шимић је скоро упропашћени манастир грабовачки обновио и својом енергијом и вештом управом довео у срећно стање, које је након његове смрти неколико година трајало и престало, а до данас се није повраћало. Он је оставио у сексардској штедионици неколико хиљада форината готовине. Данас тога нема.

Окром грађевина, које сам напред поменуо, имају још неколике око манастира. С ону страну потока је ракициница. Иза ћелија стоји баштованова кућа; до ње се простире велика и лепа башта. Горе на брегу, који се зове „Старо гробље“, стоје бирошке куће и штале.

Више манастира, поред гробља, на једном затаванку, види се старо црквиште, обрасло живицом и травурином. Народно предање казује, да је ту у старо време био српски манастир. То казивање еклатантно потврђује грабовачки летописац из године 1593. овим речима: „... наипаче обрѣтше знаменїе, да и прежде монастирь въ древнѣ времена быль єсть горѣ на холмоу, єгоже црковь божїею благодатїю и до данась хрїстїанскими образи по стѣнамь живописнѡ оукрашена зрит се“. Као сведочанство томе може послужити и ово. Приповедао ми је, на име, садањи игуман грабовачки, г. Антоније Марковић, да је горе поменуто црквиште дао раскопавати, и вели, да је последак тога посла био успешан, јер је нашао црквених ствари, које обарају сваку сумњу, да је на том месту некада била српска црква. Поврх тога знаде се поуздано, да је „старо-мало“ звоно на торњу садање манастирске цркве салио Петар Вајнберт у Печују 1808. године из једног прснулог звона са словенским натписом, које је нађено некако на измаку прошлога века под останцима те старе цркве.

Из свега овога просијава историчка истина, коју изрекоше знаменити историци: да је у овим крајевима старе Паноније било Срба̀ља и пре доласка Маџара у IX. веку. Истину ту, мимо других видљивих споменика, не даду

сакрити трагови, што се налазе у именима села, ево само у околини овога манастира, н. пр.: Рац-Идош, Рац-Козар, Рац-Нана, Надажд (= надежда), Рац-Мечка; у именима висова, као: Буковац, Браньак (Branyog); па у именима долина: Милановац, Божина Долина (Немци веле: Boschnadolna!!). А нису богме мање важан доказ, да су Срби у прастара времена живели у данашњој Угарској, ни основе нашега језика у мађарском језику.

Од писаних споменика, што се у манастиру Грабовцу налазе, за сад ћу само изнети на видело један најзнаменитији, а поименце „Летопис манастира Грабовца.“ То је књига круто везана у кожу, једно 4цм. дебела, а писана је у фолију (in folio). Чува се у лименој кутији.

Језик је у грабовачком Летопису српско-словенски. При преписивању овог рукописа држао сам се познатог и усвојеног начина у оваким пословима, те сам заменио слова ѕ, ѿ, ѱ, словима оу, ѡ҃г, пт. Ъ и ь находе се на изменце у среди и на крају речи без икаквога правила; с тога сам се служио само једним, ь. Скраћене речи исписивао сам целе, а састављене одвајао. Интерпункцију сам по гдегде променио, да се лакше чита. Осим других знакова употребљени су у овом рукопису понајчешће spiritus lenis и spiritus asper; ал' ја их нисам бележио, јер држим, да је за сазнавање карактера овога споменика довољно, да се то овде само помене. Од почетка до 1603. године писала је једна рука лепим и крупним минејским словима. Иницијали су писани црвеним мастилом. — Ево Летописа од речи до речи.

(Свршиће се.)

НАША НОВИЈА ЛИРИКА.

IV.

Одабране песме Мите Поповића, накладом браће Јовановића у Панчеву 1874. Мала 8-ина, стр. 406.

Ова збирка песама подељена је на пет одсека и то на баладе, приповетке, елегије, љубавне песме, идиле и разне песме.

У првом одсеку (стр. 9—82.) имаде 13 балада. Међу тим повећим баладама оригинали су: „Радослав“, „Афис-паша“, „Владимир“, „Сарданапал“, „Павле Бранковић“, „Димитрије Јакшић“, „Марко и Туре“, „Обилић“ из српскога живота; преводи су пак баладе: „Две сестре“ (шкотска), „Лорд Рандал“ (старошкотска), „Хелмер“ (шведска), „Рибарева смрт“ (староинглеска), „Лорд Тома и лепа Ана“ (шкотска) „Едомова женидба“ (староинглеска) и „Ђорђе и Ангелина“ (шкотска).

Проучавајући овај одсек песникове продукције не можемо у овој мешавини оригинала и превода да се отмемо утиску, кога чини на нас неједнака вредност ових песама. Предмети овим баладама иду махом у средњи век, где је образованост и српска, инглеска, шкотска и шведска била готово на једном истом ступњу. — Па како су разно обрадили песници тих различних народа своје мотиве! У преведеним баладама видимо у свакоме догађају песничку основу, а израда је такова, да се у живом колориту огледа не само дух онога времена, но и само земљиште, где су ове баладе поникле — у нашега песника је риторички и дескриптивни елеменат тако претрпао догађај, да је свака балада развучена, па услед тога

у своме тоталитету од слабија утиска. Овако обрађивање баладе, као што је у нашега песника, не да маха радњи, те она не може да се изгуби у расположењу, што је битно у свакој правој балади, отуда и не може спев да предипе лирско-трагичним осећајем, него се губи у епскоме описивању. У балади је довољно, да се епски моменат само скицира, а да се осећају пусти маха. Ради ове основне махне, читају се баладе „Владимир“, „Павле Бранковић“ и „Димитрије Јакшић“ као проза у стихови. По поетској вредности стоје међу овим баладама „Сарданапал“ и „Обилић“ на првоме месту.

У другом одељку су приповетке: „Пастирова врула“, „Даница и море“, „Путник“, „Дротар“, „Славуј и ружа“ и сањарија: „На небу и на земљи.“

Песници свију народа врло радо култивишу својом продукцијом поетичку причу или приповетку; јер у овој врсти песме мења се наизменце опис, са рефлексијом и изливом осећаја. Радо признајемо да Мита Поповић има у нас више него ико дара за ову врсту поетичке продукције. Колорит предмета му је жив, местимице и пластичан а над целим се лелуја осећај као оно козлићи када се таласају преко недогледних бачких равница. Где му лира одјекне мало елегичнијим гласом, ту се прича умије чаром праве истинске поезије, који се читаоцу прикрада у душу, те га неодољиво увлачи и уљуљкује у исти расположај. Рефлективна страна особито у алегоријама не може да нас занесе смелим полетом мисли, те се с тога губи и малаксава у риторском патосу.

Поменута врлина псеникова огледа се најбоље у приповеткама, у којима нам песник прича сретну а још већма у онима, у којима пева несретну љубав. У прву врсту бројимо причу: „Пастирова врула“ у којој нам песник просто и природно прича, како се пастир заљубио у мому, те је напокон и узео себи за љубавцу. Прича та тече као поточић кроз равницу — мирно тихо без икакви запрека, док се не улије у сретни брачни

живот. Прича „Путник“ има елегијску основу. Уморени странац налази одмора у колиби једне баке, која има јединицу ћерку. Сећајући се бака свога сина у даљини, гости младога странца и распитује, да јој каже, ко је и одкуда је. Тужна прича странчева, који је од ране младости саморана сирота на овоме свету, јако је ганула срце бакино — а из ватренога ока ћериног, измамило је сузу. Гледајући ово учешће, мисли тужни путник, да би ова земља могла за њега ипак бити рај. Сутра на уранку не да му старица да иде од њих, него га уставља. Ево како га уставља стара на поласку:

„Кад ми јуче рече, ко си, од куда си,
Да се живот мајке твоје већ угаси;
Кад исприча веље туговање твоје
У груди се срце расплакало моје.

И ја имам једног јединитог сина,
Сваки дан га чекам с пута из даљина,
Чекам да ми дође душе моје снага —
Ал' о њему никад ни гласа ни трага.

Кад помислим на њ га и погледим тебе
И срце и душа у мени прозебе;
И он ваљда тако тумара по свету
По другојзи земљи, другом вилајету.

Тебе млого пута трње окрвави,
Млого си почив'о на слами и трави,
Лутао си тужан кроз шуме зелене:
Зато, ако хоћеш, остани код мене!“

А сиротан путник?

„Не мож' старој путник одговора дати,
Место одговора руку јој ухвати,
Стару руку љуби зар хиљаду пута
А срце му дрхће к'о да је од прута.

Остао је путник, не би иш'о даље
Макар да му владар светлу круну шаље;

Остао је путник — како и да иде?
Та он јуче туна дивну мому виде!

Остао је путник — како и да иде?
До године дана и оженио се,
Па сад има куће, и кола, и кола
И четири бела виторога вола.“ (Стр. 116 и 117.)

Ти исти меки идилски гласови одјекују у поетичној причи „Дротар“, где се вереник овчар преруши у дротара, не би ли му кивна мађија дала златокосу миленицу његову, Јању.

По поетичкој вредности стоји на првоме месту прича „Славуј и ружа“. Расматрајући производе наше новије лирике, ми смо се сретали више пута са оваким метафорским персонификацијама, а наиме у Миленка. Причу „Славуј и ружа“ бројимо не само у најпоетичнији производ Мите Поповића, него држимо, да наша цела новија лирика нема лепшег производа од ове руке.

Интродукција песми је поетична и уводи нас in medias res:

„Беседила ружа поветарцу:
„Поветарче, слуго моја,
Рашир'дер крила твоја;
Кад румена пукне зора
Излетићеш из мог двора,
У свионом твоме плашту
Обићи ћеш целу башту,
И шапућеш сваком цвету
У нежноме твоме лету:
Да кад сунце рани вече
И крвца му сва потече,
Да у моје дођу дворе,
Да краљицу своју дворе:
Сутра ће у позоришту
У лиснатој чарној гори
Непознатог једног певца
Прва песма да се ори.“
(Стр. 135).

Лаки сазивач вину се из мирисавих дворова по гори, те позивље на беседу ову публику:

„Љубичице, зумбул плави;
Ђелсамине, каранфиље
И ђурђице и босиље,
Љубидраге, рузмарине,
Љиљане и вите крине;
Позвао је и шебоје
Румене и плаве боје,
Позвао је и ладолеже: — —
Све у башти цвеће свеже.“
(Стр. 136.)

Кад се спустило вече, осветлише дворану, чарну гору — „кријешнице“ као кандила. Гости седе мирно и читају „ред беседе“, што га је ветрић исписао бисер-слови на листиће луга.

У зачељу, целој беседи на престолу:

„Мирисава стоји ружа:
Један слуга лепезу јој
Од зефира лака пружа;
Други ружу росом пои,
А трећи је пажњом гледа,
А четврти тихо пита:
Шта краљица заповеда?“

(Стр. 137.)

Почиње се беседа. Као што је у истинских беседа, тако је и у ове беседе увод песма:

„Сложни певци, тице мале
У лику су запевале;
А песмица што се чује
Иза жбуна, иза гаја,
Као срце девојачко
Препуно је осећаја.“

После овога првога броја у програму, долази на ред уметни певац солиста — славуј. Какво му је певање види се по утиску. Поток је зауставио своје таласе, ори се чарна гора, разлежу се цветне доље, а пљескају му нежне руке — лишће у тополе. Но највећи је утисак на краљицу беседе, на ружу. Она је задрхтала на пре-столу, непознатим осећајем бори јој се амбер-душа. То види, али томе зар и завиди дворкиња бела лала, која ништа не осећа. Бледа завист, хладно срце доиста се не може згодније ни оличити, до цветом лалом, која нема никаква мириса, нема душе, јер мирис је душа свакоме цвету.

Тужна је песма славујева:

„Рашта мени осећаја?
Рашта мени и песама?
Кад се срце ојађено
Под теретом туге слама?
Рашта мени љупког гласа?
Празна хвала целог света?
Кад је срце према мени
Тако хладно мога цвета?
Лете песме... а с песмама
Из недара лети душа...
Али заман! кад драгана
Не ће песме да ми слуша.
Поносна је... краљица је...
Свака јој се тварка клања...

Хај, а моја бедна душа
Не сме само ни да сања
О блаженству, радовању
И љубавном шапутању,
О мирису с' чистог раја
О милоти пољубљаја.
Моја дика немо ћути,
Тек главицом каткад креће
Као да би рећи хтела:
Да краљица певца не ће.

Хој девојко, рујна ружо,
Мој поносе, моја душо:
Оспи твоје рај-мирисе
Јави ми се, одзови се:
Па ја ћу ти вес'о бити,
Над тобом ћу вазда бдити,
Певаћу ти — — разнећу ти
По целоме свету име...
Не можеш ли, да ме волиш?
А ти барем сажали ме!"

(Стр. 138 и 139.)

Од велика је утиска рефрен, којим се опетује утисак славујеве песме.

Беседа се свршила — уживање рајско је доконано, али сад тек настаје јад по ружу. Ево како она излива јаде своје придворкињи лали:

„Придворкињо, бела лало,
Срце ми је у недрима
Тако лудо заиграло.
Хтела би се да потужим,
Али не знам, шта ме боли...
Благо оном, који сања,
Благо оном, који воли.
Бона нисам... а срце ми
Кипи, ври је, дршће, вене:
Непозната нека чежња

Кињи, кида, лало, мене.
Ил' да писам никад чула
Оног певца иза луга,
Ил' кад сам га веће чула:
Зашт' његова нисам друга?
Погинућу, увенућу,
Нестаће ме скоро младе...
Ал' боље је ваљда, лало,
Моје туге, моје јаде
Никад нико да не знаде!"

(Стр. 140. и 141.)

Дворска дама лала држи, да та љубав није по етикецији, не пристоји се краљици, да љуби сиромаха песника:

„Краљица си, ружо вита,
Треба да си поносита!
Стегни срце, осећаје
У замету утамани:
А миље у једном даху

Краљица нам нек сарани...
Та кад си већ миомирном
Роду нашем понос, дика:
Удати се ваљда не ћеш
За сиротог, за песника?"

(Стр. 141.)

Познато је по оној тривијалној песми „да љубав није шала — пит је болест мала". Боној краљици ружи долеће зефирак, да је двори:

„На крилима меканима,
Да је љуља, успављива:
Да јој меке снове чува
Кад о злату своме снива.
Но краљица слугу свога
Уплаканим оком гледа —
А зефирак тужно нита:
Шта краљица заповеда?
„Реци, слуго, сваком цвету
У питомом твоме лету,
Да кад зора зарумени:
Нек на погреб дођу мени!“

Жао беше поветарцу
Кад је тужне чуо зборе,
Забранио таласима
Да не струје, не жуборе;
Погасио сва кандила
Кад обиђе чарну гору;
Нека свуда тама буде:
Краљица је на умору.“

(Стр. 141—142.)

И заиста — рујној ружи суши се живот. Са те боље буди се још дивнија песма у славујевој души. Пева песник, прижељкује дивне песме своје, али све у заман, ружа нема своје воље, она је у рукама своје немилосне дворкиње, те, као краљица, не сме да саслуша песника сиромаха.

Са болести краљичине усколебала се њезина сва држава:

„И дођоше лепирови
Краљичини удварачи,
И питаше: шта ли тама
У ружини двори значи?
Врели зраци од сунашца
Од жалости пребледише:
Потоку је срце пукло
Па жубора нема више!
Веран слуга, — поветарац
Над краљицом сузе рони,
Покрио је, обвио је
Са крилима, са свиони.
Али заман сваке неге:
Ружица је увенула...

Ал' ни песма песникова
Већ се више није чула.
Песник ћути... па се вазда
На краљичин гробак слеће..
И у гробу верно воли
Своју дику, своје цвеће.
Но пролеће када сијне
И васкрсне лепа ружа:
Тад и опет нове песме
Песникова вије душа —
Прижељкује, јадикује,
Али заман јада, песме:
Ружа нема своје воље,
Краљица га чути не сме.“

(Стр. 143—144.)

Мени се све чини, да је песник тежио, да према материјалистичкој тврдњи, „да је материја вечита“, персонификује у производима саме материје вечитост љу-

бави и излива њезинога, песме — као најплеметнијега, најидеалнијега осећаја човековога — што му је овом причом пошло врло лепо за руком.

У овој збирки песама стоје на првоме месту по мекости, а једрини осећаја песникове елегије. У овој врсти певања припада Мити Поповићу најодличније место међу нашим млађим песницима. У збиркама песама наших песника наћи ће се многа родољубива и еротичка елегија, али нико није дао тако мека и топла израза тужним споменима на своје сретно детинство, на радости домаћега огњишта, спомену на своју мајку, браћу и сеју, као што су то дали тужни звуци са лире Мите Поповића.

Кад се песник обазре на свој минули живот — сећање му поје овако:

„Под мајчиним кровом
добро ти је било;
Млађано је срце
твоје меда пило;
Жељкање славуја
тебе успављива;
Шевина те лепа
песма пробуђива;
К'о лепирић мали
од цвета, до цвета:
Летала ти душа
преко белог света.

Добро ти је било
код куће код нане,
Радосно си младе
проводио дане
Поред миле браће,
поред пријатеља,
Без икаквих тежња,
без икаквих жеља, —
К'о невино чедо
брижљива дадиља:

Г'ајила те вила
и среће и миља.
Драга ти је плава
била љубичица,
Нежнога погледа,
убавога лица;
Љубила те мома
огњевито, верно,
Ал' ти драгу своју
остави неверно,
Место љубичице
ружице си хтео:
Ал' ружици рујној
заман си се клео!"

(„Двоји јади", стр. 159. и 160.)

Обично се наши песници туже, да их је драга изневерила — Мита Поповић је први и једини међу нашим лирским песницима, који признаје, да је он изневерио своју драгу. Према томе није ни чудо, да друга драга, „ружица рујна", није хтела веровати његовој клетви, те му није дала пољупца са својих усана. Но место нове драге указала се њему „лепота вила" вијући му рукама зелене венце. Вила је та била слава. Узалуд је стара мајка приклињала свога сина, да не јури за славом, која му обриче „невен-венце". Но песнику је вила обрицала, да кад прослави своје име, да ће га заволети оно поносно девојче. Пошао је за славом, али су му души била слабачка крила, те је пао с гуслама у руци, јер није могао тамо, камо је прегла дивотна вила. Док је песник тако за славом блудео, дотле му је прва драга умрла, чекајући на њега — а друга драга и опет га није хтела, те сад „крвавим срцем, ојађеним грудма оплакује себе међ коварним људима".

Нашавши овако извора болу песниковом, судимо, да није оправдано, што се он у елегији својој „Свет" срди на овај „крвави и ропски свет". У томе насилном „јадомору", или што но Немци веле Weltschmerz-у, песнику нашем није зора „млада баштованка, што је на

њојзи од пурпура кошуљица танка“, но је крвави убица црне ноћи; месец му није сетан ђувегија, што никад не може да стигне двору златозрачне несуђене неве, но је зулумћар, који сваке ноћи уздише за другом момом; чарна гора није му света дворана, но му је дом жалости. Злобни људи су позавидели песнику, док је он тежио за славом, брат му се прерушио небратом, пријатеља и побрата није никад имао — отуда му је сав свет црн. Тешко му је — јад га пије, а невоља га цепа, о срцу његовом као да висе хиљада јакрепа. — Песник се приклиње својој судбини, која му је досудила, да се пати „од шике до гроба.“

Сећајући се сретних дана из своје прошлости, долази му, да не може више запевати песму. Јер кад се сети:

„Какви беу моји часи,
Какви негда моји дани!
Скупили се, састали се
Пријатељи одабрани.
Вино тече... чаше звече,
Весело се лице смије;
Срце гори... песма с' ори,
Душа дршће, крвца врије...
Сетим ли се малотрајних
Оних дана и веселља,
Изумрлих, нестанулих,
Мојих верних пријатеља;
Свете мисли стотинама
Рађају се тад у мени,
Да рашире светли чадор
Оној лепој успомени,
Само ломна, само рука
На хартију да их спише...
Али заман!... већ од мене
Не чекајте песме више!“

(Стр. 178. и 179.)

Још му је теже, када се сети своје прве љубави:

„Љубио сам неизмерно,
Ватрено к'о сунце што је,
К'о купина горило је
Од љубави срце моје.
Слатко ми је текла песма
Из тананих звучних струна,
Као славуј кад с' удвара
Румен-ружи иза жбуна; —
Опев'о сам слатке зборе,
Опевао загрљаје
И љубаван први пољуб,
Што нам драга стидом даје...
Власи, очи, загрљаји,
Пољупци и слатки збори —
Та у мени још и сада
Цео пако миља гори,
Из срдашца млађанога
Огњени се вулкан диже...
Али заман!... већ од мене
Не чекајте песме више!“

(Стр. 179.)

Још му је најтеже, кад се сети, како су га људи даривали, што их је веселио песмом:

„Певао сам... Душа ми је
Милопојна тица била,
Свако јутро новом песмом
Васиону поздравила;
Просуо сам ситан бисер
Из мора, из мојих груди:
Па за песме, па за бисер,
Шта дадоше мени људи?
Један жучи, други трња,
Трећи мени оцта даде,
А четврти немилосно
Каменьем ме бити стаде;
Само један имам венац,
Што ми га је драга дала,
И овај ћу венац данас
Да покидам са гусала.
Вени венче, јавор-гусле,
Гудило и звучне струне,
Кад вас гленем о растанку
Очи су ми суза пуне.
Из прсију јадоморних
Ладан уздах, уздах стиже...
Али заман!... већ од мене
Не чекајте песме више!“

(Стр. 180.)

У далеком свету, међу туђим људима, чезне песник, да му је да се сиђе доле међу своје миле и драге:

„Да је мене, бого, тамо бити доле,
Заборавио би срца мога боле...
Тамо, тамо доле
У селу маленом,
Штоно смерно стоји на брегу зеленом!

Та оно је село све блаженство моје;
Мој вилински, красни, лепи перивоје!
Ту ми је колевку
Заљуљала мајка —
Ту први пут виде зраке сунца јарка!

У отом је селу наша кућа бела,
Пред кућицом белом клупица и јела,
На отој ме клупи
Дочекала мати,
Када се уморно с поља кући врати.

И кад ме уморног долазити виде:
„Ево, де ми златно чедо моје иде!“

Тако ми је мајка
Моја беседила
И к себи менека топло пригрлила.

Таких пољубаца и грљења мека
Бити више не ће целога ми века!
Хој, мајчине руке
Незаборављене!
Будите ми сретне и благословене!

Да је мени, бого, тамо бити доле,
Заборавио би срца мога боле...“

(Стр. 172. и 173.)

Силно се буде у песниковом срцу живи спомени на сретно детинство, на сестру, на оно „луче“, што га је некад волило, на његове другове и њихове игре — на браћу његову, и песник нам црта те успомене таким меким и љупким елегијским гласом, да нам се све те слике чисто неосетно упијају у срце, у душу.

Међу најлепше жанр-слике у нашој новијој лирици спада елегија „Далеко“, где нам песник црта своје село:

„Далеко одавде, далеко — далеко,
Дено зора млада руменије руди,
Када се из цветне постеље пробуди,
Де светлије сјају златокосе звезде,
Штоно преко плавог неба тио језде,
Дено голуб лепше голубици гуче —
Има једно село, куд ме жеља вуче —
Далеко одавде, далеко — далеко!

Крај тога сеоца са тијани вали
К'о сребрна змија тече поток мали.
Крај потока малог гора се зелени —
Хој, горице чарна, да света си мени!
Та све моје часе, та све моје дане,
Златне моје дане, срећом обасјане,
У теби сам, горо, преживео мило...
Ах! ал' то је давно, врло давно било!

За неверу онда још знало ми није
Уврећено срце, што већ таман бије.
Ој, радости моја васцелога света,
Ој, горице чарна, цркво моја света:
Та хоће ли судба усрећит' менека,
Још само једаред да видим тебека!?
Само још једаред, кад јутрење стоји,
Када певац, славуј у теби запоји,
А за њиме ђаци — друге тице мале,
Штоно љупким гласом светог бога хвале;
Кад су пуни света у теби столови,
Столови мирисни, лиснати жбунови;
Кад гиздаве моме — љубичице плаве
На земљу у цркви сагну своје главе,
Сагну лаке главе на земљицу доле,
Па се тио — тајно вишњем богу моле...
Хој, радости моја васцелога света,
Хој, горице чарна, цркво моја света,
Ил' хоће ли судба усрећит' менека
Још само једаред да видим тебека!

(Стр. 147. и 148.)

Но осим овога јада и бола има у животу нашега песника још један, са кога га „савест кори“. У елегији „Мојој сестри“ (стр. 185.) приклиње песник нежним гласима своју сестру, да негује верно ћерку мезимицу, што ће јој бити сва радост живота њезинога. Уживајући у сестриној срећи, двојином већма осећа своју несрећу, јер види, да је јадан:

„. . . . . залутао
Ка' путник у чарној гори!
Или ваљда, да ми само
Горко-слане гледа сузе
Са жалости моје веће,
Што туђинку и ја узе!

У мом дому нема нада,
Ни српскога дична збора.
О, када се тога сетим,
Пукнути ми срце мора!
У мом дому нема нада,
Нема среће, нема миља:
Па ни моја мила мајка
Више ме не благосиља!
На челу ми туга седи,
Срдашце ми зима стеже:
А душина лака крила

*

У окове чемер веже!
Све је ладно према мени,
Сви ме мукло оставише,
Ни у страшном црном паклу
Побратима немам више!

Само ти си верна мени,
Сестро моја, сестро мила,
Што несретног брата твога
Још неси заборавила."

(Стр. 188. и 189.)

Тај нежни а тужни осећај таласа се и кроз елегије „Кући" и „О Божићу". Са необичне пластике у описивању, са чара, којим је натопљено све то описивање, спадају обе те елегије у најлепше производе наше новије лирике.

У одељку, што му је натпис „Љубавне песме", биће око 58 већих и мањих љубавних песама. Дуго смо се мучили, да ове љубавне изливе сведемо на једну основу, и морамо признати, да нам то није пошло за руком. Држимо, да је узрок томе у ономе, што смо горе рекли. Песник је сам себи крив, што је несретан у љубави, јер је изневерио своју прву драгу. У његовом срцу утрнула је прва, једра љубав, те су потоњи изливи налик сладости, коју осећа лептир, летајући по шареној ливади са цвета на цвет. Ми држимо, да је то главни узрок, што ови обилни поетички изливи песникова срца нису ни једри ни интересантни. Љубавна лирика, без интересантне песничке личности, нема никад велике поетичке вредности. Ко пође да за нама пажљиво проучава овај одељак песничке продукције Мите Поповића, осетиће, кад стигне крају, да песнику није пошло за руком, да изазове у читаоцу исти расположај. Судећи овако у опште о целоме овоме одељку, дужни смо изузети поједине песме, које пристају међу лепше производе наше љубавне лирике.

У ту врсту бројимо песме: „Дошло нам је" (стр 221.), у којој нежно одсјајива милота, што је буди у души песниковој пролеће, према горком удесу његовом; „Проклет био" (стр. 222.), где песник проклиње све, па и љубав своју, а благосиља једино ону, за којом му срце бије; „У лиснатом жбуну" (стр. 226.), где га славуј и ружа толико заноси, да пише песме и осећа, да би му слатко било, да умре за драгу; „Сунце јарко" (стр. 232.), где у глоси варира прва четири стиха

познате народне песме на скали осећаја свога срца; „Две звезде“ (стр. 259.), где исказује чежњу своју за драгом у даљини; „Не страши се“ (стр. 270.), којом мири драгу собом.

На прекор, што тако много пева, одговара песник драги својој:

„Са песмицом сваком мојом,
Што из срца лети мога,
Сињи терет пане доле
Са срца ми пламенога.

Кад ни бола, ни терета
Не ћу више осећати,
Онда душо, онда, дико,
Не ћу више ни певати.“

(Стр. 242.)

У одељку „Идиле“ имаде само четири песме, међу којима се песма „Стари Циго“ и „Ђаволак“ одликују лаким хумором. У овај одељак ваљало би да су ушле и песме: „Али молим“ (стр. 338.), „Браца Анта“ (стр. 348.), „Алимпије“ (стр. 387.) и „Комшија (стр. 400.), које су сада међу „Разним песмама“.

У последњем одељку, коме је име „Разне песме“, превлађују песме пригоднице, а један добар део заузимљу родољубиве и слободњачке песме. Међу овим песмама имају песничке вредности пригодница „Малом Мирку“ и песма „Дарови од природе“. Ми би волили, да песник није узимао изливе свога плахованња у збирку својих одабраних песама, јер песме, као што су оне: „Поред вина“ (стр. 336.) и „30. октобра“ (стр. 344.), кадре су да баце тавну сенку на значај песников, а и остали изливи од ове врсте пре су за осуду. Ко не уме, као Хафис, узвишено да пева о вину и сласти, што лежи у њему, боље да му не посвећује ни један гласак своје лире. Изливи бекријања нису кадри да произведу у читаоцу пријатно осећање.

У овоме одељку имаде десетак песама посвећених борби српскога народа за слободу. Међу тима је једина она позната песма „О Видову-дну“, што се одликује смелим полетом мисли, у осталима је више шупља реторска патоса, него полета.

Ову збирку песама поздравила је критика неједнаким судом. Људи, који у нас војују за „уништење естетике“, одрекли су Мити Поповићу песнички дар, искинули су из његових песама она два неспретна стиха, где но вели: „Певао бих, душо, али немам мисли“ (стр. 219.), па су ударили на сву његову поетичку продукцију печат ништавости. Други пресудиоци, којима је задатак, да све хвале и каде тамјаном, пали су опет у противну крајност, те су ову збирку песама ковали у звезде.

Нами се чини, да ни једни, ни други нису праведни у оцени ових песама. Песме Мите Поповића нису од једнаке вредности. Ми смо се чували у разгледању овога певања, да не паднемо ни у једну од отих крајности, те држимо, да смо у току ових излагања sine ira et studio означили, шта нам се чини да има у томе певању вредности, а шта нема. Дошли смо наиме до тога уверења, да поетичке приче и елегије песникове заузимљу у нашој уметничкој лирици одлично место. Ретки су песници, који су једнако велики у свакој грани своје продукције. Мита Поповић броји се у нас у таленте, који се неким својим специфичким особинама дижу над површином обичнога.

Држимо, да с овим судом о певању Мите Поповића не стојимо усамљени. Ми смо тога мишљења, да критика има према писцу ту дужност, да му каже својски и отворено, шта мисли о његовом умном производу. Величати махне, да са њих помркну и врлине песничке, исто је толико штетно, колико занети се врлинама, те превидети махне.

Песме Душана Рогића, у Загребу, штампарија Лав. Хартмана и др. 1879, мала 8-ина стр. 136.

У овој збирци песама имаде их 18, што су из времена балканскога ослобођења (од год. 1875—1878), до 50 љубавних и других песама, и једно 7 оманьих превода.

Признајемо, да смо врло радознало ишчекивали ову збирку песама, јер би се врло зарадовали, да се српски парнас занови још којом младом снагом. Жао нам је, што нисмо у стању да одмах о овим првим песмама изречемо повољан суд.

Песничка фантазија не гледи само ствари, но гледи оно, што је лепо у њима, а гледајући га ствара га. Ко дакле просто само подражава оно, што у истини постоји, тај не може да произведе оно, што би било уметнички лепо. Отуда не предишу песме Рогићеве о бојевима српскога народа оним светлим и великим идејама, које провејавају ту борбу, но су опис те борбе, који прекида песник, да уплете у то и по неку своју рефлексију. Једино песма: „Херцеговачко сироче“ што се одликује мало живљим полетом и топлијим осећајем.

Љубавна лирика је отужна, ако се у њојзи не огледа оштро обележена занимљива личност песникова. Већина ових љубавних песама иде у љубавну макулатуру, премда има међу њима и по гдекоје зрно бисера. Примера ради навешћемо овде једну таку лепу песмицу:

„Вече тихо, све је мирно, Грана прену, па пробуди
Све се дало санку, Ситнога славуја,
Само ветрић липу дирн'о, Славуј дивно песму заче,
У гранчицу танку. Долина захуја.....

Певај тицо, нека брујн
По звезданом сјају,
Та слуша те моја мила
У мом загрљају.“

(Стр. 65.)

Међу песмама разнога садржаја поменути нам је песму „Последњи часи“, у којој нам Рогић црта умирање чеда на рукама мајке, која је тако сиромашна, да не може да одоли жељи чеда свога, да му упали свећу у колиби. Ова проста прича и у њу уткана борба у природи предише тако нежним осећајима, да

ће ганути свачије срце. Штета што се Рогић није огледао још у којој песми од ове врсте. Чини нам се, да би баш у томе правцу његов дар могао лепо напредовати.

Међу оригиналима у првоме одељку подсетила нас је песма „Бегунци“ јако на Гетовог „Erlkönig“-а, само што је у Гета детету „баук“, то је у Рогића „Турчин“. Преводи су махом лаки — превод Бранкове немачке песме „Abschied von Karlovitz“ тако је погођен као да га је Бранко сам превео.

(Свршиће се.)

С. В. Поповић.

О ГЕОЛОШКИМ ОДНОШАЈИМА ФРУШКЕ ГОРЕ.

По мађарској расправи

† **ПРОФЕСОРА АЛЕКСЕ В. ПОПОВИЋА,**

прерадио

МАРКО КРЕЧАРЕВИЋ

члан мађ. геолошког друштва у Будимешти.

„Ennyiből áll jelentésem. Nagyon is érzem. mennyire hiányos s azért egy alkalmat sem fogok elmulasztani, hogy újabb adatokat gyüjtsek s a hiányt pótoljam.“

Popovics V. Sándor: Jelentés a Frusca Gora hegységben tett geologiai gyüjtés és kutatásról. (Овај извештај читан је у седници мађ. геолошког друштва у Будимешти 6. дец. 1876).

У оно време, када је преминуо проф. Ал. В. Поповић, радио сам у лабораторији мога и његовога учитеља, чувеног геолога Дра Јосифа Сабова, професора минералогије и геологије на будимештанском свеучилишту. Кад сам му казао, да је умрьо Шандор, ударише Сабову сузе на очи, те ће ми рећи: „Пријатељу, само ја могу да оценим, шта је изгубила наука смрћу Шандоровом.“ Колико је добре воље и одличне научне спреме покосила смрт у овом нашем рано преминулом геологу, сведоче најбоље горње речи учитеља и пријатеља му; а и српска вила протужи за њим гуслама нашега песника З. Ј. Јовановића.

Дошав после смрти Поповићеве место њега на катедру срп. вел. гимназије у Н. Саду, добио сам од брата покојникова, Стевана В. Поповића, сву научну преписку, коју је водио покојник са многим знаменитим стручњацима. То ми је улило воље да покушам поћи стопама покојниковим, не бих-ли могао наставити прекинути рад

му. У том смеру пропешачио сам мал' не све оне крајеве у дивној Фрушкој Гори, где имаде седиментерног камења, и том приликом уверио сам се, да су истинити податци, што их је покојник прикупио и изложио о истоме камењу у извештају, кога је поднео мађ. геол. друштву у Будапешти. Рад је овај прешао стручну критику у истом друштву, штампан је у органу на мађарском језику, а ја га овде износим у српском преводу, пошто сам га местимице и попунио. Опширнију попуну саопштићу скором, згоднијом приликом.

Ова је расправа наставак од онога, што је из покојникова пера год. 1873. штампано у 115. свесци „Летописа" под насловом: „О фрушкогорским трахитима I."

II.

Седиментерно камење.

а) Дилувијум.

Лес (Löss — у Срему кажу: земља-жутица) налазимо у Фрушкој Гори у повећим просторима и масама, и од њега су понекад доста стрме обале на Дунаву, а к југу према Сави је он једини покривач брежуљака и равнога Срема. Од Вуковара до Илока и Земуна дуж Дунава, види се лепо, колико је дебео слој од леса, па и у самом равном Срему спушта се исти на 20 хвати у дубљину.) Има међутим и више места и међу брдима, где лес или на терцијерним ил на још старијим формацијама лежи. Тако се н. пр. врло лепо види на путу, што води на брег „Вишња страна" код Лединаца. Ту можемо накупити хиљадама мекушаца, што су за лес значајни. Ја сам нашао ове врсте: Natica, Cyclostoma, Clausilia, Helix и Cerithium; а други су нашли још ове врсте: Bulimus и Succinea[2].)

У леса је обично боја жута; а местимице је и црвенкаста н. пр. на западу около Шида, ту се пече цреп од њега; а где је жућкасте боје, онде на више места

[1]) Paul, Verlagshandlungen der k. k. g. R. A. pag. 182. — 1870.

[2]) Dr. Koch A. „Jelentés" p. 47.

пеку од њега обичне цигље. Када га поспемо сôном киселином, здраво пршти; ово јасно доказује, да има у њему много грудвица креча; а и слободним оком може човек да види у њему много грудвица креча.

б) Слојеви — Палудине. (Paludinen — Schichten.)

Ови слојеви здраво се истичу у западној Славонији, ал има их и у Фрушкој Гори, истина да их овде уз друге слојеве мање има. Слојеви ови важни су за науку с тога, што су им петрефакти у многоме расветлили Дарвинову теорију. — Др. Кох налазио их је у черевићком потоку, а бечки геолози и ја, наиђосмо на њих код Карловаца и Гргетега.

Слојеви ови нагињу код манастира Гргетега према југу; од њих је корито потоку, што тече уз манастир; са те обале, особито преко пута од источне капије манастирске, може се накупити доста тих значајних петрефакта. Најмајер и Паул били су тако добри, те су детерминовали ове петрефакте, које сам ту скупио:

Vivipara Lenzi, Neum. (ових има млого).
* Vivipara cyrtomaphora Bruss.
* Vivipara cf. lignitarum, Neum.
* Vivipara Lenzi прелазећи у
Vivipara cyrtomaphora.
* Bythinia Pilari, Neum.
Unio indet.
Cardium semisulcatum Rouss.
Congeria cf. triangularis.

На некој фели Кардијума-петрефакта упадају у очи по два дебља и по два финија, тања ребра заједно; с тога овај петрефакт неда се упоредити ни с једним од до сада нађених; штета је само, што није баш сасвим читав; надевам му за сада ово име Cardium heterocostatum Pop. nov. sp. — Не знам, је-ли то тај исти Кардијум, ког и Најмајер спомиње.[1]) Звездом означени пе-

[1]) Neumayr u. Paul, „Die Paludinen und Congerienschichten Ost-Slavoniens“ pag. 24.

трефакти још до сада нису били из Гргетега познати. Остали примерци, које су други налазили, ови су:

Vivipara spuria, Bruss.
„ Sadleri, Partsch.
„ Wolfi, Neum.
„ Mojsisovići Neum.
Lithoglyphus fuscus Ziegl
Pisidium nov. sp. Neum.

Код Карловаца се виде ови слојеви према истоку дуж обале дунавске. Овде их репрезентује понајвише нека песковита формација, у којој се и петрефакти налазе; а местимице их заступа и глина. Волф је у такозваним „јаругама“ ове петрефакте нашао:

Cardium speluncarium, Neum n. sp.
„ simplex, Fuchs.
Melanopsis cf. Visianiana. Brus.
Vivipara pannonica, Neum, n. form.
„ Wolfi, Neum.
Bythinia Pilari, Neum.
Hydrobia syrmica, Neum. nov. form.
„ aurita, Neum. n. f.
„ acutecarinata, Neum. n. f.
„ turricula, Neum. n. f.

Кад узмемо у обзир наведену фауну, онда ове слојеве можемо ставити у средњи таван по подели Најмајеровој и Пауловој.

Код Карловаца прати глину палудине нека земља од лигнита, коју је и Волф видио.[1]) Уз Дунав је сасвим лепо отворена, јер је роне вали непрестано. Ја сам је посматрао на 70. корака у дужину. Ваља ми споменути, да се из земље те излучио гипс, ком је боја прљаво бела. Читави и потпуно развијени кристали ретко се налазе, него су већином у потврде грудве збијени. Лигнита има на више места дуж стражиловачког потока и често су га копали тамо, да га поближе испитају.

[1]) Verhandl. d. k. k. g. R A. 1870 p. 214. (ту ју „тресет-земљом“ назива.)

в) Слојеви-конгерије (Congerienschichten.)

Слојеви конгерије — које открише [2]) у новије време у Француској, а Капелинија и у Талијанској — отворени су најлепше код Беочина. Доба овим слојевима на сигурно можемо означити помоћу петрефакта, што се у беочинској, на далеко чувеној каји налазе.

Ја сам у њој скупио на брегу „Немчевцу“ (пређе Оренштајнова фабрика) ове врсте:

Cardium Lenzi R. Hörn. (у много примерака).

Cardium sp.

Valenciennesia annulata, Russ. (много примерака).

Из ових слојева је Р. Хернес (Hörnes) детерминовао ову врсту:

Cardium syrmiense R. Hörn. n. sp.

Наведена Valenciennesia налази се још и према западу. До фабрике Вашашове код Черевића, ту се налазе највећи примерци те врсте. Примерци, којих сам неколико нашао у фабрици Чиковој врло су мали. Овакав петрефакт је у новије време Вукотиновић и код Загреба нашао, по томе дакле није Фрушка Гора граница према западу, у којој се Valenciennesia налази, као што то др. Ленц тврди.

У овим слојевима скупио сам даље многе заостатке риба, који ће се, како су још доста добро одржани, моћи определити; нашао сам још сасвим читав зуб од рибе, отиске од биљака, мањих и већих обртања (vertebrae).

Слојеви конгерије, ил као што их народ сад „кајом“ назива, налазе се у Фрушкој Гори осим Беочина и на многим другим местима. Мислим, да овамо припада и она формација, коју сам код Јаска посматрао, где се у „Белом Потоку“ па горе на брег налази камен-пешчар, пун црног биотита. Местимице је тај пешчар чврст, можеш га чекићем одваљивати, а по гдегде се распао у ситно грумење. Десно од тог потока истиче се старији вапнац, лево пак, не баш сасвим једар серпентин са кристаличним вапнацем наизменце. У самоме пешчару не нађох

[2]) Verh. 1874. pag. 219.

петрефакта; да-ли је испод њега глина ил лапорац, нисам могао за то констатовати, што дно кориту није довољно испрано.

Југозападно од Јаска манастира у оним малим долинама, које отуд у село воде, истичу се врло лепо откривени слојеви неког жућкасто-беличастог лапорца, који би се такођер могао к слојевима конгерије прибројити. Ни у овом нема ни трага петрефактима. У таблицама се даје цепати. Над истим, а у непосредном суседству му налазимо опет стари кристалиничан вапнац.

Уз пут од Гргетега к Ремети истиче се такођер неки лапорац између серпентина и магнетит-вапнаца; тај је лапорац бео, попрскан црвеним пегама, а даје се у фине таблице цепати. О језик се лепи, петрефакта нема у њему. Личи на горњи лапорац беочински, куда га за сада и уврштујем.

г) Сарматски тавани.

Слојеви ових тавана слабо се показују код Лединаца, на крају села код Раковца и код Ст. Сланкамена. Код Ст. Сланкамена пак налази се, као што је то и Волф већ навео, на обали Дунава наизменце Cerithium-вапнац са Лајта-вапнацем. Чувени „Перин Мајдан“ код Лединаца, о ком веле, да се из њега некад злато копало, састоји се такођер из овог cerithium-вапнаца, односно лапорца. Овај је обилато попрскан жућкастим металним љускама.

Одма с пролећа 1872. године сам посматрао код Раковца у потоку пешчане слојеве са глином разне боје, што прелази с једне стране потока на другу. Доцније је ове слојеве видио и др. Ленц.[1]) Отуд сам послао Hörnes-у више примерака, које је он овако детерминовао:[2])

Cerithium pictum, Bast.
Rissoa angulata, Eichw.
Rissoa inflata, Andrz.

[1]) Dr. O. Lenz „Beiträge z. geol. d. Frusca-Gora in Syrmien“ Jahrb. d. g. R. A. 1873. pag. 314.

[2]) Verh. d. g. R. A. 1874. pag. 60.

Butta Lajonkaireana, Bast.
Cardium Süssi, Barb.
Tapes gregaria, Partsch.

Из овога се види, да нам те слојеве у сарматске таване ваља уврстити.

Имао сам прилике и ону тачку сарматских тавана посматрати, што их Волф код Ремете спомиње. Када се од манастирског крста пут села према северо-западу упутимо, доспећемо у узану и кратку долину, којом поток тече, дуж овога види се све до горе на брег неки жућкаст, трошан пешчар, у ком нисам могао да нађем органичких заостатака. Тај доста дебео пешчар пружа се горе све до „Оштрог Брега“, ал' овде нигде не извире, јер га шумско тле покрива. У споменутом потоку налази се са пешчарем велико комађе конгломерата, које би се можда у исте таване дало уврстити. Пешчар, што се на другој т. ј. грчетешко-карловачкој страни „Оштрог Брега“ истиче и који је такође помешан с конгломератом и сивастим шкриљцима глине, не припада више амо, већ или кулм-слојевима или слојевима горње креде.

д) Медитерански тавани.

Слојеве ових тавана посматрао сам у свој ширини им, како се повлаче около планине; испитао сам и једно два таква места, о којима се до сада није знало, да их има и ту.

На северном обронку из ових тавана налазимо Лајтавапнац у околини лединачкој, раковачкој, беочинској, черевићкој и свилошкој.

Осим многих полипа скупио сам у лединачким мајданима, из којих се још и сада вади тај вапнац, још и ове петрефакте:

Камена језгра Conus, cypraea, perna sp. и један добро сачуван примерак Trochus sp.

У Раковцу, у мајдану „Црквица“ названом, окренутом према Лединцима, има ових петрефакта:

Pectunculus pilosus, Linn.,
Lucina leonina, Bast.

Камено језгро Venus sp.
„ „ Mytilus sp.
„ „ Ostrea sp.

и много корала, који су у таковом стању, да се не могу детерминовати.

Оног бело-жућкастог лапорца, за који др. Кох вели, да се у беочинским мајданима над лајта-вапнацем налази, нашао сам ја и код Раковца у мало час реченом мајдану, искупио сам у њему прилично много фораминифера и један примерак Amphistegina Haueri d' Orb., из чега се види, да ових горњих медитеранских слојева има и даље према истоку; шта више, има их чак и на јужним обронцима, као што ћу то доцније нагласити. — Брда она на јужној страни „Свилоша“, састоје се једино из лајта-вапнаца. — На јужном обронку, идући са запада истоку, прво се види код Кувеждина манастира, како извире лајта-вапнац; дотле га покривају дебели Löss и други слојеви.

Код Кувеждина су баш под прозорима манастирским отворили велики мајдан вапнаца, од којег креч пеку. Са обе стране над манастиром вади се такођер вапнац из брегова; отуд се донекле види још вапнац према северу, а за тим га покривају старије формације.

У овим мајданима сам нашао ове петрефакте:

Pecten elegans (у више примерака)
Pecten Malvinae. Dubois (у више прим.)
Pecten substriatus, d' Orb.
Pecten latissimus Broce.
Pecten sp. (у много примерака).

И овде сам нашао фораминиферу Amphistegina Haueri d' Orb. Отуд закључујем, да има и дотичног лапорца, па по томе можемо претпоставити, да уз појас Лајта-вапнаца свуд унаоколо у Фрушкој Гори иду и слојеви амфистегинини.

Отуд су даље према истоку слојеви лајта-вапнаца покривени, и тек до малог манастира „Петковаче“ можемо их поново посматрати, јер су ту на малом простору откривени. Вапнац је овде трошан, изгледа као

песак, па почем није на дубоко откривен, тешком муком сам могао једно два петрефакта скупити, а и ти су врло слабо сачувани. Један од тих примерака је:

Cardita sp.

До Шишатовца манастира, опет према истоку, не видимо их, но код Лежимира из мајдана „Кречанске Јаме“ вади се за више пећи лајта-вапнац, у ком се често налази

Pecten latissimus, Broce.

Камено језгро Lucina sp.

са многим другим облицима, што се не могу определити. [1])

Осим ових места још је откривен лајта-вапнац од Бешенова манастира јужно на брегу. Овај се брег зове „Бели Камен“, вапнац му је жућкасто-бео, а изгледа као да се из самих куглица састоји, ретко се у њему налазе петрефакти. На мапи г. дра Коха погрешно је нацртано, као да се овај брег из биотитова шкриљца глине (agyag-csillámpala, Thonglimmerschiefer) састоји.

На крај села Врдника опет извире испод löss-a лајта- вапнац, ту се такођер из више отворених мајдана вади. Петрефакти су му исти, што и у предњаведених.

У новије време (1876. год. у лето) посматрао сам лајта-слојева на једном месту код Хопова манастира на јужној страни каменичко-иришког друма (тако званог „Венца“) у потоку „Жарковцу“. Лане су не далеко од крчме на „Венцу“ у страни брега више окана отворили ради шљунка за насипање друма, па ма да су местимице и дубље од 20м. ископали, свугди се само лајта-вапнац налази, који баш није најбољи шљунак за поправљање друма. Вапнац је овај тврђи од оних, што се по другим местима налазе, с тога и нисам могао да извадим петрефакте, што су у њему.

Овај део продужење је врдничким лајта-слојевима, само што је испрекидан серпентином, који се овде силно истиче.

[1]) Све до сада наведене петрефакте из лајта-формације детерминовао је г. Халавач.

Када се прекопута овим окнима спустимо у поток „Жарковац“, опет ћемо моћи посматрати неку малу партију лајта-формације, коју је поток испрао. Ова је партија такође углављена међу серпентином и глининим лапорцем пуним биотита: дебљина му је у северојужном правцу незнатна, ал према западу-истоку по свој прилици се и даље пружа у хоповској долини, те се поново код манастира „Старог Хопова“ у свој својој величанствености истиче. У оној партији у потоку скупио сам и петрефакте, који — као што ми се чини овим врстама припадају: Pecten, Cardita и Lucina.

Код „Старог Хопова“ над старом црквом, врло је лепо откривен на два места, јер се некада вадио из њега камен не толико тога ради, да се пече креч од њега, већ више тога ради, да се употреби као камен за зидање. Структура му је ситно-зрнаста, а у појединим партијама је сасвим такав као Cerithium-лапорац. Петрефакте нисам нашао у њему. Ова се партија на сваки начин повлачи даље према истоку (Карловцима и Гргетегу), само што не избија на видик. Али да се лајта-формација још и даље пружа према истоку, види се по томе, што се код Ст. Сланкамена, а још већма близу Земуна на ново истиче; у карловачкој околини тако дубоко лежи, да ју ни Дунав није могао испрати.

Код Ст. Сланкамена, одма на северној страни села, Löss се тако повукао натраг, да врло високу и стрмену обалу овде сâм лајта-вапнац са Cerithium-слојевима сачињава наизменце. Према северу су га дунавски вали тако подлокали, да се у великом комаћу све једнако одваљује. Вапнац је ту пун значајних петрефакта, којих може човек довољно да накупи особито код „Загрáда“, јер је тамо сав подлокан, па петрефакти, кад је вода мала, тамо-амо раштркани леже, па може их човек и из самог камења из обале вадити. У колико сам могао да разазнам слојеви више нагињу југу. Још већма према северо-западу поново отима маха löss, а само се где-где под њим даје посматрати лајта-вапнац.

Л. Лоци је био добар и детерминовао је ове петре-

факте, које сам на обали Дунава код Сланкамена из лајта-формације скупио:

Panopaea Menardi, Desh.
Arca turonica. Dnj.
Cardium discrepans. East.
Pecten Lejthajanus, Partoch.
Pecten aduncus, Eichw.
Pectunculus pilosus. Linu.
Cardium turonicum. May.
Vems umbonaria, Lam.
Pholadomya alpina, Math.
Tapes vetula, Bast.
Scutella vindobonensis.
Ostrea cfr. Boblayi, Desh. горња школка са бриознама.
Strombus cfr. coronatus. Desh.
Echinolampas haemisphaericus. Lam.

Није овде управо место, ал кад смо код Ст. Сланкамена, споменућу, да сам обилазећи ту дунавску обалу на више места наишао на неки зелен камен, сложен у гомиле; а на моје питање ми одговорише људи, да се тај камен на дунавској обали, особито кад је мала вода — као стена компактна види нешто мало према северозападу од самога места.

Овај камен на први поглед изгледа као да је еруптиван, и то трахит. Ал од куда је, то нисам могао себи никако да растумачим; у колико је оно истина, што људи у Сланкамену веле, — то ми за сада није испало за руком, да одлучим, јер је вода била врло велика (1876. августа), па ни на једном месту нисам могао ни трага наћи ерупцији, ма да сам на чамцу испитао обалу. Да га је Дунав донео из дал ка, није сасвим вероватно, јер спољашњи облик покупљених примерака томе противно засведочава.

Г. професор Сабо — коме сам ради испитавања ове примерке послао — ово ми је ставио до знања:

Кристали, — који се у њему налазе и који се слободним оком дају видети — то су све сами фелдшпати, и

то ортокласи, ових има највише а олигокласа мање. Белуткова су зрна ситна и мало га има, ал под микроскопом га може човек добро видети. Амфиболи се почели да троше, ал за то још има и значајних примерака; то се о биотиту не да рећи; овога само истрошеног налазимо. Највише га има, и најједрији је отворено зелен Авгит, од којег је и сав камен зелен.

По томе би овај трахит био: ортоклас-олигоклас-кварц-трахит са Амфиболом, Авгитом, Биотитом и Магнетитом, али у измењеном, а не нормалном стању. То измењено стање причињава млађи базични авгит-трахит, што се њиме помешао, те чини неку смесу, у којој се исто тако налазе минерали старе, као и новије стене: минерали старије стене играју главну, а млађе споредну улогу, само су ови једрији.

Кад скорим опет дођем амо, испитаћу како се ова стена ту истиче.

ђ) Стене палеолитске формације.

Осим описаних стена (Серпентин, Габро, Гранит) посматрао сам лично и друге врсте стена; прво ћу да говорим о кристалиничним вапнацима.

а.) Кристалинични вапнаци налазе се највише на јужним обронцима; прво наилазимо на њи, код села Сота. Овде су одозго покривени Löss-ом, с тога их само на откривеним местима можемо посматрати. Вапнац је жућкаст, ситно зрнаст, испуцан и ретко испробијан жицама од калцита. Одавни га ваде из мајдана, те су многе манастирске цркве у Фрушкој гори од њега сазидане. Продужење му видимо одавде према истоку у шуми села „Љубе“, где га такођер из више већих мајдана ваде. Боје је црно-сивасте; сва маса је пробијена моћним ромбоједерима калцитовим. У појединим пукотинама изгледа као дудове бобице, што тамо народ странцу као кречкапљаш (Tropfstein) — да богме неуместно показује.

Од ових је мајдана на сто корака чувена топлица „Бања“; ова је корито у виду круга, за време Турака била је купка. Извору је топлота у мањој дубљини 18°R.

Кажу да понекад толико воде извире, да је сав онај простор, којим до Саве дотиче, поплавио, с тога су становници блатом, балванима и камењем покушавали, да га запуше. Воду је — што сам из овог из овог извора захитио — г. К. Гросингер апотекар у Новоме Саду изволео квалитативно анализовати. По тој анализи има у њој:

а) Глине	и	а) угљене	киселине
б) креча		б) сумпорне	„
в) магнезија		в) сôне	„
г) гвожђа		г) фосфорне	„
д) натријума		д) шљункове	„

Да се извор ишчисти и воде из веће дубљине захити, ваља да би се постотак магнезије и гвожђа, даље и они чврсти делови, — што их је у испитаној води нашао, ал поближе није определио — дали и квантитативно определити.

Кристалинични вапнац се показује опет према истоку код Лежимира, на изменце са биотитовим шкриљцем вапнаца (Kalkglimmerschiefer, mészcsillámpala). Овог можемо лепо посматрати са северне стране истог места на бреговима „Мала Градина“ и „Велика Градина“. На овој задњој тачци избија тако сасвим доле биотитов шкриљац вапнаца, да га можемо све до врха брега слободно испитивати. Кристалинични вапнац, што се у њему налази, вади се из више мајдана. Биотитов шкриљац вапнаца повлачи се даље истоку, као што се то преко пута „Кречанској јами“ у брдима може видети, где је код извора „Ђипов“ потока сасвим откривен, овај шкриљац у малом растојању може човек и на западу пратити, тако за манастиром Шишатовцем у потоку, где се у њему талков шкриљац као фина жица налази.

Кристалиничан вапнац се такођер истиче код Бешенова у „Расову“ потоку, ком су испочетка обе обале од овог камена; није већ тако једар и више је жућкаст. Од манастира Реметице на истоку до Јаска је моћнији. „Мрамор“ брег код Реметице је сав од овог жућкасто-смеђег кристалиничног вапнаца; у овом су код Јаска отворили мајдан. Одма над манастиром на брегу „Љубиколену“

нашао сам и ја као и др. Ленц — чистог Халкопирита. Ваљада се нигде не истиче у таковој мери кристалиничан вапнац као баш код Јаска. Са других места према истоку није га вредно ни спомињати, тако споредну улогу игра, а кристалиничан вапнац, што се у каменичкој долини налази, је познат.

б.) Од осталих палеолитских формација моћно се истиче биотитов шкриљац вапнаца, којег сам ја код Бешенова посматрао, овде је исти више стотина метара дебео; исто се тако истиче такођер тамо у „Расову“ потоку кварцит, наизменце са кристалиничним вапнацем и серпентином; најзада биотитов шкриљац глине, којег сам имао прилике више пута да посматрам, пошто сам чешће прелазио преко „Венца“.

Као завршетак прикључујем овде низ слојева, што сам их у хоповском и гргетешком потоку посматрао:

1.) У хоповском потоку „Жарковцу“ има:

а) Иза манастира на неколико корака жућкастобелог жицама калцедонским пробијеног, вапнаца.

Даље долазе:

б.) Серпентин, прилично једар, у већој од 100м. партији, с обе стране потока; продужење му видимо према западу с оне стране друма код „Будаковца“, а према истоку код „Ђенсона“ и Гргетега.

в.) Лајта-вапнац у танкој жици како се спушта са друма; имаде у њему петрефакта; видимо га даље у продужењу му код Старог Хопова.

г.) Пешчар у жици од неколико метара с обе стране потока.

д.) Глинин-шкриљац, конгломерат, биотитов шкриљац су моћно заступљени, а особито за студирање лепо откривени близу „Венца“ код водопада у потоку.

ђ.) Кварцит у једној попречној долини па за тим:

е.) Црни серпентин, који је испод „Венца“ сасвим зелен и скроз пробијен калцедонским жицама.

2.) У гргетешком потоку налазе се:

а.) Загаситије боје paludina-глина, пуна значајних петрефакта.

б.) Серпентин код манастирског водовода с обе стране, нагиње западо-истоку. Боје је ту зелене, где је окука потоку; а на самој окуци променио се, па је црвенкаст. Овај серпентин траје све до друге окуке потока, где се

в.) врло моћно истиче глинин-шкриљац испран потоком и у самом кориту;

г.) Пешчар, наизменце са малим жицама глининог шкриљца све до извора „Калине воде“; а отуд даље

д.) Пешчар, глинин-шкриљац, па опет пешчар са танким жицама кристалиничног вапнаца; а затим близу „Венца“ замењују пешчар

ђ.) Конгломерати.

* * *

Ево у овом ми се састоји извештај. И сувише осећам, колико је непотпун, с тога ни једну прилику нећу пропустити, да новије податке не приберем и недостатак не попуним.

Нека је овим од моје стране најтоплија захвалност оној господи, која су ми свесрдно помагали при обрађивању; а то су поименце: г.г. универзитетски професор др. Антоније Кох, бечки геолози Најмајер и Паул, даље Халавач и Лоција и К. Б. Гросингер.

ГОСПОДИН ЧОВЕК.

СЛИКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

1.

Године 185. био је руфет сурсабовски у варошици С. још врло јак. Није нам „мештерска“ књига при руци, али, ако се не варамо, биће да их је било још онда педесет мајстора на броју. Занат је ишао добро, јер се паори људи нису онда још господили, па нису носили чоју, ко сад што носе. И онда су људи били газде, али се нису стидили ни гуњца ни кабанице, па онако им је срећа и певала. Данас је то, да како, све друкчије: ко не има да се обуче у чоју, тај ти неће ни у цркву. Срамота га је, бајаги, и од Бога и од људи да иде у дороцу, а овамо га није срамота да кулучи другоме на надницу. Али шта ћеш: други људи, па друге и ћуди; што је некад било, то се сада само приповеда. Али да, ми смо ти сада паметнији, но што су нам били наши стари, али како смо паметнији, онако нам добро и видиш.

Елем, било је то лицем на св. Василија, или што но кажу на мали божић. Мајсторица Стана Лакићева умесила је василице, опајала је чисту велику собу. Истина, да је то у ње још јуче све у реду, али ипак ће снаш Стана још један м да прегледа сву кућу. „Веркштот“ је почишћен, маказе и конци висе на своме месту, сукно је по тезгама, парчад су покупљена. Велика соба, што се још од Божића ложи, у реду је. Кревети су застрти чистим ћерћелијама, на столу је онај нови ћилим чупанац, није се ни босиљак за иконом искривио, а пред иконом св. Николе зажегла је кандило; дгуње и лимунови стоје по долапу у реду, а и онај велики служавник на „кадропу“ сија се, да се у њему огледају она два велика

шарена сапуна. А ко шта би још ваљало урадити? Леле њојзи, није јој било ни у крај памети, да ваља да унесе у собу још оне две велике шарене клупе и да обрише оковану „цехмештерску ладицу“, што стоји крај банка велике пећи. Та ладица је данас тако рећи „главна персона“, хоћу рећи ствар, јер чим људи изађу из цркве кад куцне дванаест сата, скупиће се у кући „цехмештера“ Јаше Лакића годишњи мајсторски „сабор“.

Није шала, лако да ће се искупити свих педесет мајстора, да се разговоре што им већ кипира по руфету и да обнове поглаваре у цеху.

Још о св. Николи, кад су мајстори били код „цехмештера“ на свечари, пала је око по ноћи нека крупна, па се сирота снаш Стана мало ко и прибојава, да само њеном Јаши не буде што, а већ за друго како му драго. Страх јој је, што јој је човек мало жесток, па се боји, да се што не претури, па да не допадне какогод каквагод зла.

Е, да су то све разумне главе, ни по јада, али часом рекне ко што год у преко, онако узребар, па реч по реч лако да се за час и споречкају. Ко ће то сложити толики свет! Хајде да су двојица тројица, него одмах њих педесет, а међу њима има, бог'ме, и погдекоји незгодан човек. Но опет не могу ни сви људи бити једнаки, мора бити и таки.

Истом што је снаш Стана села на клупу, да премишља то, што рекосмо, зачу се тежак бат пред кућом. За мало па се затресе сва кућа, кад гости почеше у кујни да отресају чизме од снега. Све пуцају палице о саре — али шта ћеш, снег је подебео, готово до колена.

У собу уђе „цехмештер“ Јаша и с њиме још три мајстора.

— Помоз Бог сна'о — зачуше се крупни гласови готово у један мах — добро ти седећи, је с' рада гостима? — рекоше полазници још са прага.

— Добрим увек рада, а зли никад и не доходили овој поштеној кући, — рече снаш Стана, прихватајући гостима палице, шешире и кожне им рукавице.

— Ми ти ево поранисмо у добри час први на ракију — рече најстарији гост.

— Биће и тога до божије воље — прихвати снаш Стана.

— Седите, браћо, мало — рече „цехмештер“ Јаша достојанствено, јер треба да се ишчекамо.

Поседаше и почеше да диване. Још нису ни довршили ону, у којој су били, а пред кућом читав жагор од гласова.

За тили часак па се напуни превелика соба гостију — сви су сурсабови на окупу.

„Цехмештер“ Јаша руковао се са свима редом и кад поседаше сви око стола, диже Јаша цеховску ладицу на сто, погледа још једном по својим гостима, па ће рећи:

— Баш као да нисмо, браћо, сви на броју! А где нам је брат-Гавра?

— Ваљда се где год запио — приметиће неко јетким гласом у прочељу. То је био глас мајстор-Томе Лозанова.

— Та како би се запио, какав је то диван, та је л' човек отоич с нама био на навори. Да причекамо још мало, тек што није дошао — прихватиће многи као из једнога грла.

— Без једног човека може бити вашар — приметиће опет мајстор-Тома осорљиво — а ко за што да не може бити сабор без Гавре Букалова?

— А већ ти, мајстор Томо, да не заједеш, не би био ни жив — прихватиће мајстор Живко, који је био по годинама ко понајстарији у друштву, — а зар ти не знаш, да се брат Гавра призивље поштеним именом Марића, ко и други људи.

Таман Тома да одбије Живкову, ал' ето им и Гавре. Сав се запурио и задувао, како се журио.

— Праштајте, браћо, што сам мало одоцнио — рече Гавра, улазећи у собу.

— Ништа, ништа, имамо каде — прихватише мајстори.

— Стигао бих ја вас, али ја на рогаљ, а Прока слепац преда ме; ја се журим, а и не видим јадника, где се у стику омаче, те у јендек. Тек када завика, не могох да му не помогнем, да се попне опет на стазу.

— Алал' ти вера, добро си урадио, што си му помогао — повлађиваху му сви.

Само се мајстор Тома накашљао подмукло, бајаги, рећи, Гавра лаже, што каже за Проку.

Но Гавра и не окреће главе на мајстор Тому.

Хајде док „цехмештер“ Јаша отвара с „ађамештером“

цеховску ладицу, да вам кажем у кратко, шта је то међу мајстор Томом и Гавром.

Тома Лозанов и Гавра Маријев од заманде суседи су; сурсабов један, сурсабов други, један на једном рогљу а други на другом. Кад се надвире на дућанскп прозор, а они гледе један у другога преко пута и виде како им климатају мале кабанице на цимеру.

И као поштени људи мајстори живели су Тома и Гавра од вајкада у љубави, али шта им ономлане би, Бог ће их знати: од то доба један другога да не види. Где год се сусретну, стану, па одмах у преко, није него све се косе. Шта је међу њима, нико ти то не зна право казати. Веле неки, да су им се жене споречкале, али где би се паметни људи посвађали због жена: нек жене расправљају к'о жене. Други опет кажу, да су им на вашару биле шатре једна до друге, па, бојсе, Тоша је преотимао Гаври муштерије. Неки нагађају, да није ни то, него да ту има друго нешто иза грма. Али право рећи не зна нико како је било и шта је било. Кад слушаш Тому, он вели овако, а кад опет Гавру, он опет није тако него овако — никад им не знаш крсна имена. Тек добро није, то види и слеп. У завади су, па крај, а није лепо, једнога су рувета, а још ко томе и комшије, ма и преко пута, све једно је то.

Цеховска је ладица отворена, а „цехмештер" Јаша устаде и узе реч:

— Браћо, хвала Богу и божићу и данашњем св. Василију, савакуписмо се у овом поштеном дому, а у дванаести час на полудне по старом адету нашем, да рекнемо прво коју, што нам се свиди по највећој потреби почтенога руфета нашег, и ако ко, недај боже, има какве даве и тужбе да изнесе, а ми ћемо као избрани цехмештер да дамо ответа о дохотку преко године, што је ушло у руку нашу и изашло из ње, — али дај прво да по адету даривамо нашу ладицу, па после да се својски и братски, као једни поштени мајстори почтенородног цеја сурсабовскога, да се мирно договарамо и послујемо и да како затреба обновимо и променемо поглаваре нашега почтенородног руфета. Ја ћу право, а ви, браћо, како кога Бог учи.

Истом је „цехмештер“ Јаша довршио своју беседу, сви те латиште буђелара, да дарива̀ју сваки по једном форинтом ладицу.

— Ја ко судим, да би било право и поштено — узеће реч мајстор Тома — да брат Гавра плати ладици још једну форинту „штрофа“ што се данас одоцнио.

— Нит' је право, нит' је поштено — прихватише сви редом.

У том ће устати и мајстор Гавра. Човек сав блед, као да нема ни капи крви у образу. Није шала, напада он њега ни крива ни дужна пред толиким сабором. Није Гавра никада свога века допадао глобе, па сад да га срамоти мајстор Тома из пуке злобе. Та то је већ преко јего.

Но мајстор Гавра је био мудар човек: знао је он шта мајстор Тома и не сања. Савладао је себе, па је рекао сасвим мирно:

— Ја не браним, браћо, судите по души! Ако нађете да је право, ја се не противим.

— Како право? Још да ти каже фала, што си помогао оном кукавцу, а не да те тужи саборно — викнуше неки жестоко и упреше очи љутито на мајстор Тому.

Но мајстор Томи ни бриге, подупр'о се палицом, па му се чисто брк смеши. Ко вели: ако ти нисам шкодио, бар сам ти натрунио.

„Цехмештер“ Јаша изрече, да нико не налази за право оно, како дивани мајстор Тома.

— Е, кад смо у тој речи, браћо — узеће реч мајстор Гавра мирно и озбиљно — ево нека суди братски сабор ових поштених мајстора, је ли право и поштено шта чини мој брат мајстор Тома? Тужим га ево пред братским сабором и руфетом, нек реку браћа, је ли лепо, што ми је ово за годину дана примамио мог већ и трећег калфу? А ако то није доста, позивљем се на удовицу Насту нашега покојнога брата Паје, којој је Тома донео сукно из Ердеља, јер женској глави, знате, браћо, не кипира да иде по еспап сама, па узео на том сукну уза свој новац и трошак, као брат и поштен мајстор, још педесет форинти приде, те тако је још закинуо ону јадну сирочад мешто да их је помогао. Зовите, браћо, удовицу у братски сабор, па ја крив ако лажем.

На ове речи диже се жагор у братском сабору. Мајстор Тома устао на ноге, у лицу црвен као рак, нешто муца и натуца, а нико га не разуме, шта хоће да каже. Тек толико се разабира, као да је рад рећи, да су му калфе саме дошле и да се са Настом тако био погодио. Види цео сабор у мах, да није чист посао са Томине стране.

— Дела, браћо, да се саслушамо — утишаваше „цехмештер“ Јаша жагор — да чујемо шта ти велиш на то, брат-Томо?

— Шта ја велим? Велим да то није истина што каже брат Гавра — рече мајстор Тома с места.

— Дакле ја лажем пред братским сабором — плану мајстор Гавра — ево, браћо, па судите сами — додаде после мирно — нек се призову калфе и снаш Наста, ето их у кући; ја што кажем, рад сам и да докажем.

Уведоше прво калфе, једног по једног. И сва тројица признаше, да их је мајстор Тома доиста примамио, јер им је дао за форинту више плате.

Добро, то је сад већ на чисто. Калфе одступише, а уђе снаш Наста. Са сузама у очима причаше сирота удовица, како јој је мајстор Тома наракамио за педесет форинти шајна више но што се плаћа; она као женска глава па је била у први мах ко и контена, док јој други нису доказали, како тај посао иде.

Е и то је сад на чисто. Наста тишина у братском сабору. Мајстор Тома извадио плаву платнену мараму из џепа, па брише зној са чела, унапред види своје добро јутро.

— Чули сте, браћо и братски сабори, све по реду, шта је и како је — а сад судите по старом нашем адету и закону. Како право, тако здраво — рече „цехмештер“ Јаша достојанствено.

Мајстори Тома и Гавра изађоше на поље, док суд не пресуди.

За мало, па их опет вратише. Суђено је саборно по чистој савести, а по старом адету и правици у цеху сурсабовскоме како ти:

1. Мајстор Тома дужан је дати за свакога калфу по четири фунте воска, а сваки калфа по једну фунту воска у ладицу руфетску глобе. И онда да је салт.

2. Мајстор Тома је дужан љубавно да врати удовици Насти узетих педесет форинти шајна, што је узео приде и интерес од тога па до данас, и дужан је дати четир фунте воска у сандук руфетски глобе. И онда да је салт.

Тако је суђено саборно и братски. Варошки сенатор прочитао је ову пресуду и одмах протоколисо. Против тога нема приговора ни поговора. Мајстор Тома ћути као оловом заливен. Није шала да се тако осрамоти.

После саборнога суда извадио је „цехмештер“ Јаша све тефтере и новце из сандука да даде браћи на сабору „ответ“ и на све што је примио и издао по руфету. Прискочише млађи мајстори па часом начинише „компут“. Тако иште ред мајсторски. Све је било ту, чисти рачуни као злато и кад сравнише, сав се братски сабор одазва једнодушно са „евала“!

Сад дође на ред да се обнове поглавари. Једногрлице повика сав сабор: „Живио брат Гавра цехмештер“.

— Је л' тако, браћо? запита стари „цехмештер“ Јаша — има ли ко, да је противан брату Гаври?

— Нема — загрми сабор. Мајстор Тома је ћутао и зверао је немо преда се.

— Е кад нема, нисам му ни ја противан, нека му је част и међу браћом поштен глас — рече мајстор Јаша и пољуби се са новим „цехмајстором“, предајући му кључеве од руфетских сандука.

Обредише за тим по једном ракијом, а два најмлађа брата латише руфетски сандук, те ће сав сабор да га пренесе у кућу новога „цехмештера.“ Кад изиђоше на улицу, а они све два и два напоредо; ладица напред, а они свечаним кораком сви за њоме.

У тај мах се надвирила снаш-Маца Томина на прозору, па кад виде читав ред мајстора, где су се упутили баш ко да ће њиховој кући, подскочи и кликну:

— Хвала Богу, једва један пут и на мог Тому ред, да и он вади себи „чест“. А чекај се, Јуло, познаћеш ме и ти и твој Гавра; знаћете ви, шта је пис, док вам само мој Тома у карабе засвира.

И у своме заносу у мало што снаш-Маца не наже одмах кроз прозор. Она да испадне пред кућу, а мајстори до-

ђоше на рогаљ и савише с ладицом те право у — Гаврину кућу. За њима пристао и њен Тома.

Кад је то видила снаш-Маца, чисто се скаменила од чуда.

— Куку мени данас и до Бога! — цикну Маца иза гласа — шта дочека јадна, да одаберу најгору рђу и мог душманина за „цехмештера“. О, гром вас спалио и с људима! Не било вас до сутра, да Бог да, ни једнога!

Јадна Маца није могла ни сањати како јој се њезин Тома данас грдно обрукао пред целим братским сабором. Да је још и то знала, ко зна, да л' би га жива и дочекала у кући.

Док се она у тешке муке све по кући превртала, ето ти јој и Томе. Скупио се као покисле виле. Он на врата, а Маца плану:

— Срам те било, рђо и кукавицо! Како си могао отрпити, да изаберу ону улу за „цехмештера“, а ди су ти била уста, онемио да Бог да мајци! Та у гроб ћеш ме отерати — том твојом лудом главом.

— О мај, жено, је си ли ти луда, ил' си бесна — рече мајстор Тома оштро — шта с' ти мешаш у наше послове. Гледај ти твоју варјачу.

— Та сад ћу те њоме по глави, букване! Зар ти немаш ни толико чести, да си вредан да будеш и ти један пут жалосни „цехмештер“, него да ми она ђубретара пуца под нос. Ej, тешко мени с тобом, боље да те нисам никад ни познала.

— Ајд, около! Шта говориш ко дете. Шта је теби запело, кад ме људи не ће, не могу ја силом.

— А можеш да будеш под оном рђом, да ти он заповеда. Али кад си увио реп, ја не ћу да сам гора од њега. Је си ли ме разумео? Не ћу, те не ћу!

— А ко ти каже да си гора? Капица ти, капица му. Нити се тебе тиче ко је старешина од нашег руфета! Та ја не знам да си се ти кад год извадила за мајстора.

— Бре само да видиш како би ја њега намајсторила само да сам тамо била. Је си ли ме чуо, човече? Одмах сутра продаји све што имамо, па да се селимо у варош. Та не могу ти ја гледати ту бруку сваки дан очима, па ма ме одмах убио. Продаји кад ти кажем; јер ако не ћеш ти, ја ћу — а теби после што драго. — Ја одох, на сама с дететом.

— О мај, ако нисам данас награисао на сувоме путу — мумлаше мајстор Тома, чешући се по глави. Прогунђа још неку па уђе у „веркштот“.

Кад су се то вече скупили мајстори у комшилук на „цехмештерску част“, већ је био по С. пукао глас, да ће мајстор Тома да се сели у варош.

— То је тек само тако да се чини говор — приметиће нови „цехмештер“ пре вечере кад се повео диван о томе.

— Та кажу, да она то прети — рећи ће неко из друштва.

— Па срећан јој ајдац! — додаће други — а ми гледајмо за чим смо, кисела је чорба већ усута. Дај да се то седа!

Ноћ тиха, звезде све трепере, а из комшијске куће чује се где брује „многаја љета.“ Мајстор Тома не може да заспи. Од тешке муке све се преврће под дуњом. По челу му искочио крупан зној као грах. Ћути и мисли се: мај, не би било згорега, да човек и жену послуша. У мраку па чисто осећа како га облива румен кад се сети данашњега братскога сабора. Што је срамота, срамота је. Није инако, ма л' те му не ће жена погодити, да не ће моћи остати жива од Гаврина беса — па тек од оне његове Јуле, што јој је језик дужи од аршина. Мајстор Тома је једва у неко доба заспао; у сну сања, ко он већ у вароши, па отворио велики бирт, па баш на друму.

2.

Мислите ли да је снаш-Маца Лозанова са мајстор Томом месила ускршње колаче у С.? Ако то мислите онда још не познајете снаш-Мацу. Та и луд кад се накане, он уради, а где не ће урадити таки змај од жене, као што је била снаш-Маца, оно што је једном наумила. Тома кад га је прешла она прва ватра к'о хтео би и не би хтео да се сели у варош. Та он се у С. родио, ту је одрастао, ту је изучио занат, ту је сахранио и оца и матер, ту је прихватио очеву кућу и занат, ту стекао оно мало сермије, ту запатио кумове и пријатеље, ту је виђен међу људима. Па ако се мало к' човек и поречкао с киме, нека, Богу хвала, бива тога и на другоме месту: људи су, па ће се и помирити. Есапи мајстор Тома, да је тамо у вароши куд је нагла Маца боље, не би

никога било овуда, све би то нагло тамо. Зна он, да ко се сели — тај се не весели. Хајде да се тамо настанио, кад је дошао из „фремта“, док је још „вандрово“, то би већ било друго шта; овако о што му је сада, да се сели, кад се овде лепо скрасио на староме огњишту? Варош је варош, други људи, други обичаји, а он је већ прилично и оматорио, да се довија друкчије. Мисли мајстор Тома, да причека још до јесени, па ће видети, шта ће и како ће?

Али узалуд то мајстор Тома мисли, кад тако не мисли његова Маца. Нема у бога дана, чим устане и погледа кроз прозор те спази Гаврин цимер, да не ће одмах почети да навађује на Тому, да пусти на глас, да продају и кућу и земљу. Узалуд се Тома опире, не помаже ту ни молба ни претња. Таман он једно смисли како ће утишати жену, окупи ти га она готово циганski, како је, тамо он, орјатин а не отац. Шта мисли, зар ће његов Мита остати на оној лужници учитељу Васи? Зар дете никад да не види боље школе? То једно имају, па ако и то нису кадри да изуче људски, онда боље одмах још сада да га бог прими. Та већ само тога детета ради треба да се селе у варош.

Кад Маца почне тако, онда ту ни мајстор Тома не може инако. Што јест' јесте, та ко не би желео своме јединчету добра? Какав би то отац био, који не би хтео, да му син буде бољи од њега!

Дан по дан, па је грануло и пролеће. Мајстор Тома види да већ нема куда. Једнога дана нит' је он с киме диванио, нит' је кога питао, али јави му се једна муштерија за кућу, а друга за „вртаљ“ и по земље. Обрни тамо, обрни овамо, те ти се тако одмах трећи дан лепо погоде. Мајстор Томи се смешио брк, кад је видио у рукама пет хиљадарака, што је узео за кућу и земљу.

Снаш-Маца га је тапнула по рамену, а није могла да не узвикне од радости: „Ето, виш, да је паметно и жену послушати. А сад маказе о клин!“

О Ђурђеву-дне преселили су се мајстор Тома и снаш-Маца у варош, и док не нађу згодну кућу на друму, узели су у „гладноме сокаку“ бирцуз „код кубуре“ — под аренду.

Био је то мали бирцуз према великим „ајнкерима“ на

друму, — ал' који је год бирташ држао у томе маломе бирту добро пиће — тога су тражили чак и господа са пијаце, па и из мађистрата.

Ако је истина, да је само Шваба створен за бирташа, онда мајстор Тома није био ни нанешен за тај посао, — али што је год Бог узео Томи, то је наспорио снаш-Маци, па је радња ишла још прве године да не може бити боље.

Пре свега ти је снаш-Маца умела да купи у Срему вина, што је као гром. Чим га је донела у Бачку, одмах му је кумовала: крстила га је „јорданском водицом", па је дошло таман као што ваља. Лепо, чисто па питко, можеш га пити као воду. Што га гост више пије, то му се боље омиче. Знала ти је снаш-Маца, као да је у школи учила, да се јако вино хвали, али да се питко пије. Што се више пије, то боље по бирташа. Није ти она марила за пијанце, но за веселе госте. Ко се напије па дуби, тај само троши свећу, али ко се мало ђорне, тај се разбалаћи, па што пије, ал' што пресипа и просипа. Ту је онда ћар — још само прида мало по коју шољу црне каве, — око поноћи може бити и јечменача са цигуријом — а заврши с дуплом кредом — па јој онда рука чисто игра од милине по цеповима од плавога кецељца. Но ако је на вину било лепе хасне, на ракији је било три пута више.

У „гладноме сокаку" живели су готово све саме бостанџије и надничари. Тај ти је сваки научио чим се прекрсти, одмах да натегне тиквицу с ракијом.

Ко једном свикне редовно на ракију, тај је лако не оставља. — Оно, истина, могао би по неки да је купи, особито с јесени кад је при новцу, и на буре; али кад је има у кући, више се троши, навади се на њу и млађешина и жене и бабе, па ко би толико настачио, па све да је саме патоке.

Овако кад се купује из бирцуза, „кипира" ракија само газди. Па некуд је она из крчме, не да кажем слађа — него је много јача. Кућевна стоји, па хоће и да изветри, али бирташка је увек тазе: кад је пијеш, она све рези па те чисто пали у грлу. А и каква ми је ракија, што протрчи кроз грло, као чунак кроз нити; тек кад мало прокоље, онда знаш шта пијеш. Ти ракијаши су снаш-Маци били најмилији. Ала нешто

да су знали чиме их је частила та врашка бирташица. Нико и не сања, да Маца најури половницу чистом бунарском водом, да суне у њу пет шест холби шпиритуса, да подлије мало и „шатвосером“ па прида још мало и коре од лимуна — лица ради — пусти после дан два да постоји у подруму, па трећи дан ракија као смиљ, није него „шта ми радиш!“

А шта је још понајглавније — у бирту „код кубуре“ је и вино и ракија увек по два грошића јефтинија, него ма у коме бирцузу у целој вароши — а где се даје јефтино, па још и на вересију — тамо ти иду људи као луди.

Док је снаш-Маца бирташица тако газдовала — није ни брат Тома седео скрштених руку. Оно, истина, да је, од како је у вароши, дошао мало шишкав, па је отежао. Милије му је испрва било, да седне с бољим гостима за сто, да накриви сомотску шепицу, да разведе диван, па и сам да осуши по коју чашицу, али тога је било само доникле, док се гости нису и сами упутили. Чим је снаш-Маца увардала, да њезин Тома више одмаже но што помаже у послу, таки ти се стала довијати, куда ће шњиме.

Ако остане и даље овако, не фали да ће се пропити — а убиће га дангуба и нерад.

Онаком змају од жене, као што је била снаш-Маца, није било тешко да се довије шта ће и како ће? Изаће ти она лепо на крај са десет бесни и пијани људи, а нек'мол' не би с једним Томом, кога је могла у свако доба да обавије тако рећи око прста.

У први мах помишљала је снаш-Маца: како би било да јој Тома опет почне свој стари сурсабовски занат? Кад се боље промислила, видела је, да не ће бити добро, — отвори ли у онако малој кућици још и дућан за еспап, па и „веркштот“, рећи ће људи: „А што би ми пили у мајстора, кад можемо пити у правог бирташа!“ Одбиће се муштерија, а игла и маказе није никад оно, што је полић и цимента. А друго, које се добро види и другим сурсабовима по вароши? Тај се занат већ и преживео — још се ради као од беде. Наћи ће она Томи други какав посао, који ће више доносити у кућу.

Пре свега је бацила око на житну пијацу. — Ето му стотинак два форинаша, па ко му брани да купи по гдешто,

што му дође јефтино до руку. И онако јој жене доносе често место новаца жита и хране — још мало нек докупи, нек састави мало већу рпу на тавану, нек напуни мало по мало амбар с кукурузом — нек после скочи и цена — па ето ти одмах да ухвати лепу крајцару!

Што је смислила, то је и урадила. И кад је Тома на јесен ухватио на томе послу троструке новце — одмах се и њему отворила памет, па је почео и сам да „шпекулира“ шта ће и како ће даље?

И да вид'те није ни брат-Тома био рђав шпекулант. Увардао ти је он како мале газде у његовом комшилуку крпе и натежу чим мало дубље загазе у зиму. До Божића још и које како, ал' од Божића понестане свега по кући, па што се о слави и о празницима боље пресипало — то се сада већма скомрачи. Кад гране после пролеће, а људи измиле на рад, оно ти се сваки усукао, као да су га сву зиму вештице јахале. Оно није да људи немају; немају сада у овај мах кад би свакоме најбоље пристало — а већ после биће, чим дође први новац до руку. На те људе је бацио мајстор Тома око. Њима је мислио да се нађе новцем у нужди, па не ће ни људи заборавити на њега. А шта је то ако баш и узме од својих дужника „ценер“ по свакој форинти на месец. — „Ценер“ није велики новац, тих пет грошића платиће свако драговољно.

Није вајде, то је мајстор-Тома тако добро смислио, да му ни снаш-Мацa није могла ни бар мало замерити. Бистра жена, па је, што но реч, „онога стика“ схватила, како ће се на тај начин котити новци као бели зечеви.

Мајстор Тома није се ни преварио у своме рачуну. Није, да кажете, да је просуо међ свет ни пуну хиљаду форината, а кад треће године, оно хиљада опет на чисто, а од самога интереса купио је наш брат Тома виноград од двaест и више мотика на најлепшем челопеку у Срему — ни сахат хода од вароши.

Одмах је то друкчије, кад се зна да који бирташ има свој виноград — бајаги точи своје вино, чисто као суза, а овамо на ту конту може да исуши три бунара — па да се нико и не осети.

Није прошло од то доба ни подруг године, а Тома и снаш-Маца почеше већ да распитују, пошто је земља у варошком атару? Још не купују, али распитују. Веле, ради би оно мало удила, што су собом донели у варош, да уложе у земљу — не толико што би желели себи, но више ради детета, које ће данас сутра да одрасте. Не размећу се, само да не осети сиротиња, што је око њих, јер би се ко полакомио, те би лако дошло до харања — а мучно се то текло.

Те зиме умреће им некако неки повећи дужник, што су му били позајмили две хиљадарке на земљу — па ко им је помогао ко није, тек не прође ни шест недеља, сермија се том човеку продаде, а мој ти Тома и Маца дођоше до салаша и неких петнаест ланаца земље за оне своје новце. Та сермија, кажу, да би вредила брат брату бар десетак хиљада. Шта је било, ја вам сад то не умем да кажем на чисто, тек знам, да се онда много зуцало по „гладноме сокаку“ — да је том приликом „варошки биров“ морао прогутати масну удицу, кад су Тома и Маца онако шале дошли до тога салаша.

Но где је среће, ту има и несреће. Која вајда и Томи и Маци што су се тако лепо упутили, те теку на врат на нос, кад људи веле, да данас сутра, па не ће имати коме.

Јединац им Мита био је лепо дете: та није да је леп, него као да је писан. Али узалуд Мити сва лепота његова, кад учитељи кажу, да од њега никад не ће бити човек, јер је амин последњи ђак — гори од најгорега у школи.

Снаш-Маца је увртила себи у главу, да од Мите начини госполина човека, па ма потрошила црно испод нокта. Кад се уче сиромашнија деца, што се не би учио њезин Мита. Није истина, да Мита не ваља, не ваљају учитељи, који то кажу. Дете је још младо, истом ако му је десет година; а здрав је, а леп је, а паметан је мајци, па ако не уме баш све одмах од прве да схвати, има кад, отвориће му се после памет; не иде то све ни у других одмах од једанпут?

Које „прифат“, које мало маснија „реграција“ елем Мита је већ докотурао, да на јесен буде латинац. Та шта и знају ти „мали учитељи“, само док дође Мита „професорима“ у руке — то је одмах други посао. Но и професори су — професори; не улевају ни они никоме на левак. Коме није дао

бог да лако учи — тај боље да и не почиње. Узалуд је Мита Лозанов најнаочнији деран у првој школи, узалуд га је мати о Ускрсу оденула у саму кадиву — кад професори кажу, да није за школу.

Бадава се снаш-Мапа час по дигне, обуче црну свилену хаљину, па хајд' сваке друге недеље „директору“, да развиди, за што јој „гоне“ учитељи њезинога сина кад мора да има и горих од њега.

Кад јој и директор каже, да јој је дете тупо, да нема дара за науку, а њу као да кидају сви ђаволи на свету. Види она, да ни директор није утекао од професора; та је л' то још ко жив чуо и видео, да здраво, читаво дете, па да не може да учи?

Бадава и чује и види и кажу јој људи лепо — ајак, не верује то њима снаш-Маца, па одмах да сам бог сиђе с неба. Мора да не ваља баш сама гимназија, кад њезин Мита не може ама ништа да научи у њојзи. Та ваљда, хвала Богу, има још где год школа на свету — показаће она и том директору и тим професорима, да њезино дете није спало на њих, да га они убију за навеки. Та нису они, да рекнеш, сиромаси људи, па да их је жао да потроше и више Ако не ће на сина, а да на кога ће. Нек он само извуче ову годину — после ће она већ знати куда ће шњиме.

У тој вељој муци својој није снаш-Маца ни за часак изгубила из вида, да ће се тамо око св. Илије продавати велики „ајнкер код златног телета“ на рогљу на друму. Давно је снаш-Маца замакла оком за тај бирцуз, јер тај има и „шилдгеректикајт“. Десетак и више хиљада, што је она годинама слагала на гомилу, а све са полића и цименте — леже већ од пролећа у „шпоркаси“ за тај посао.

Није добош честито ни залупао — а „златно теле“ оста на снаш-Маци и њезином Томи. Бадава, имају људи новаца, па нико нема ни воље, да их тера.

Кад је снаш-Маца извадила бобију банака из недара и одмах с места исплатила купљени бирцуз — заборавила је од радости да даде и добошару коју пару на вино.

Миша добошар сподби своје маљице, тури их срдито у кајиш и рече готово на глас:

— Боље да сте оно теле, што иде у школу, продали, него што сте ово купили! — Окрете се на пети, поглади се по шиљастоме брку и изиђе из авлије на друм.

Да га је снаш-Маца чула, не би га опрао ни Дунав ни Сава. Овако су чули добошареве речи само радознали гледаоци.

— Ао, Мишо, ал' си омастио брк — ругаше се неко из гомиле варошкоме добошару.

— Та ко се од кубуре помогао — и тај је давно већ црк'о — рече Миша љутито — ал' нека, дођ'ће ђаво по своје!

У том наиђоше и господа од мађистрата. Миша наби качкет на очи и уђута.

3.

Није ни чудо, да је велики „ајнкер код златнога телета" за неколико недеља дана изишао на глас. Снаш-Маца је стекла реномеа док је била још у „гладноме сокаку." Дапас, кад је узела оваку велику биртију у своје веште руке — само што је потрошила неколико стотина на оправу и опрему — па је тиме махом освојила све најбоље муштерије из вароши и из околних села.

За паоре људе удесила је велику крчму са зелено офарбаним келнерајем. Велика је, пусто, да би могао кола окренути у њојзи — астали широки па офарбани, клупе све цвећем исписане. По дуваровима виси уза Шупљикца, Рајачића и Книћана царев лик, цар млад као роса — а мало по даље се укипиле неке шарене „контрафе". На једној се види како иде на кантару десет сувих „шнајдера" на једну центу, ма да им утиље вире из џепова. На другој се косе нека два коњаника, једно, кажу, Краљевић је Марко, а друго, веле, Муса Кесеција. Сав је „келнерај" излепљен неким шареним сликама. Шта ти ту нема. Да си само доколан, па да седнеш на ону клупу чело зелених летава, могао би ваздан да учиш шта те слике кажу. Ту ти је стрпано три стара „кодлибета" — људи, жена, марве, пајаца, пукета, карата. На једној великој слици сарањује зверад ловца, — на другој је ловчева свадба, на трећој хусар увоштио брке, па штипа једну младу за образ. Има тамо читав кијамет; да вам рећам, не бих, вере ми, изрећао ни до сутра.

Уза добру крчму пристала је комотна шупа за педесет кола, а штала за сто коња. Кочијаши најволију кад може свакн башка и с коли и с марвом. У авлији је екстра шупа, онижа, на форму обора, у којој може лако да пренођи чопор свиња. — Ма да су стаје закрчиле готово целу пространу авлију, ипак је крај зида од другога сокака подигнут ладник од дасака, а испод њега се пружила куглана чак у башту.

За сеоске „пасажере“ постарала се снаш-Маца са пет малих, али спретних соба. Има ти она „штумадлу“, неку суботичку провијушу — јер зна како бегенишу сеоски кнезови, домини и касири, када их служи лепушкато женско чељаде.

У „трактеру“, што је одмах из великога ходника, могло се лепо и јефтино ручати. Ко дође у полак један, седа за сто са другим гостима, па за пет јела без хлеба и вина не плаћа више од по форинте. Ту су се често и мађистратска господа скупљала средом и петком на „рибију чорбу“. Отпочну с вечера рибом, а заврше пред зору хладним прасетом. Но онда су била и друга времена. Новаца је после буне било доста, па су људи били некуд бешњи и издашнији. Кад дођу сеоски поглавари каквим општинским послом до „бецирка“, или до суда у варош, ту се онда не пита попто је, него само дај, вуци, једи и пиј, што је најбоље и најскупље. Ко им броји „дијурне“ — једна више или мање; нико им није светлио, да се зна, колико су морали дреждати у вароши, док су изишли пред ону брођасту господу са златним јакама и сабљама као ражњеви.

Ето, тако су брат-Тома и снаш-Маца у сто добрих часа. Да су узели златну краву музару, тешко да би се боље намузли, но што су музли ово „златно теле“. Да рекну богу хвала и јест им ишао напредак. Где сваки дан пада новац као киша, ту га за час има као плеве. На то се нису могли тужити — ринтали су од јутра до мрака, али су бар знали и за што.

Но ма да су брат Тома и снаш-Маца били пуно задовољни, опет несу били сретни.

Мита, јединац њихов, зеница њихова, био им је црна брига њихова.

Кад је свршио прву латинску школу, добио је таку сведочбу, да с њоме једва што је могао „репетирати“.

— Е већ што је то професорска пизма, то је преко јего! — рекао је и брат Тома, кад је прочитао све саме треће класе у Митиној сведоџби. У оној првој љутини једва га је снаш-Маца задржала, да не суне батином на људе.

— Та окај се, човече, луда посла — стишавала га је Маца, — да је наше дете сиромашно, био би и он добар ђак, овако ти му сви завиде и пробају, не би л' им што пружили. Ал' баш не ће завезати ни један. Даћемо ми њега до године у Врбас код Годре — професору ћемо га дати у „кост", ма нас коштало и хиљадарке, па кад дође до године из школе, видићеш како ће ове наше гладнице пуцати од једа. Умал' што не рекох нешто на њихову гимназију. — Какав им је владика, онаки су и они. Здерали би ти са свакога по девет кожа, само кад би ко био луд, да се да дерати! Ал' већ покашћу ја њима зубе — само нек се чувају, да их ја не окупим.

Тако је тумачила снаш-Маца лошу науку свога Мите. Њен ранко, па да је тупан — то она не верује, ма да сиђе сам бог с неба, да јој то каже.

До године Мита је већ био у Врбасу — али када се после године о св. Илији вратио кући, а он опет скроз и скроз секундаш — само што је научио лепо газити блато на штулама.

— О мај жено — рећи ће брат-Тома забринуто, кад је видио шта му је са сином — а како би било, да дамо дете на занат? Ето, шта је фалило мени, а он ће имати из чега живити, богу хвала!

— Какав те занат напао! Мита ће бити господин човек, док је мени на рамени главе. Немој ми више ни спомињати то, ако си рад да будеш здрав и читав. Али видим ја већ шта је то — ја се ослонила на тебе, да га ти одведеш у школу, а ти ниси знао тамо ни препоручити своје дете. Да виш, док га ја на јесен одведем — видићу ја хоће ли се он учити или не ће!

— Ради најпосле што ти драго — рече брат Тома слегнув с раменима — али дрво се вије док је још младо; бојим се, кад се ти опаметиш, да ће онда бити за дете већ доцкан.

Оштар презорљив поглед из снаш-Мацинога црнога ока био је за овај мах сва казна за Томину кураж, што се усудио да се одапре њојзи — ма и први пут у своме животу.

Кад би пред јесен, опремиће се снаш-Маца, да води сина „на школе“. Не казује ником куда ће. Опремила кола с арњевима, да људи мисле да ће чак у Сегедин. Одвела је дете у Врбас, обишла је све професоре редом, препоручила га је свакоме и дала га је напослетку лутеранскоме попу у квартир. Пристала је и на то, да њезин Мита учи и по трећи пут прву школу — кад се оно два прва пута није људски пазило на дете.

Али Мита, ко Мита — и св. Илија на прагу, а Мита опет последњи. Ту, па ту и ни маћи даље. Истина, да их има у секунди као плеве — јер Годра је био строг и правичан човек — али Мита је баш загрдио, међу посл дњима последњи.

Муке снаш-Маци, чисто би да свисне жена од једа. У већој муци њезиној нанесе сам бог некога винарскога трговца из Баје. Разговор ово, разговор оно, па ће се од некуда повести разговор и о деци, како сада човек ни сам не зна куда ће шњима. Пита Маца трговца какве су школе у Бајн? Бајац их хвали, а вели да су далеко боље у Халашу — он се отуд оженио, па је дао своју децу код пунице. Реч по реч, па ти се Маца лепо распита, коме би она могла дати своје дете у Халашу? Дете је, вели, добро и вредно, само ови наши професори овде не уму да погоде, како треба поступати шњиме; да га не гоне толико, него да му оставе више на нарав, дете би се и само боље трудило.

И опет дође јесен и снаш-Маца седа по ново на кола с арњевима. Она већ да седне, али се Мита усиђио, па не ће више у прву школу, па ма она била сва златна. Мати моли и обриче брда и куле, вели му: „Не ћеш ти, ранко, ни почињати више од прве, него одмах од треће!“ Које то, које пак сребрни сахат на жутоме ланцу — једва се после свега тога Мита склонио да иде опет на школе.

Маца путује, па премишља. Сад тек она види где је „валинка“ — не хасни то препоручивати дете — треба кола добро намазати, па ће ићи и сама. Понела је она шест стотинарака — за сваку школу по три, па видиће, хоће ли сада Мита прећи одмах у трећу. О што је то њојзи, да се дете бакће толико, тако рећи, око ничега. Кад им је бог дао те могу, што му не би и они мало помогли. Брже ће бити готов.

За новац нико не вели: не ћу! Кад све иде за новце, што не би ишло и то. Та напослетку не тражи она да Мита буде први; не ће он седети баш Коронинију уз колено, нек сврши што то. Ето у мађистрату ће баш бити места и за њега. Ала су они, што су тамо, сви кашиком посркали науку! Има и њих свакојаких, а већ дохватили се њезин Мита само једанпут мађистратске браве, за даље ће се већ гледати. Има снаш-Маца својих људи, зна ће и она где кога тиштн, а рука руку мије.

И снаш-Маца се није ни преварила у рачуну. У Халашу јој рекоше, да ће га примити одмах у трећу, само ако положи екзамен за оне друге две прве. Реч по реч, па се снаш-Маца на брзо споразумела са директором, што ће јој све синак полагати. Не ће га питати строго — сви су јој то обећали — а где јој не би обећали, кад је тако рећи сваку своју реч позлатила. Сетила се Маца уз пут, у Суботици, те је променила банке за дукате. — Нешто лепше звече двадесет дуката, него стотинарка — а маре ти Мађари, хоће ли у „Раца“ бити магараца или не.

Снаш-Маца вратила се из Халаша с пуним срцем. Мита јој је трећешколац. Мило матери и оцу као да су му већ метнули круну на главу.

Година је у часу прошла — Мита донео кући приличну сведочбу. Маца је показује свима гостима редом. — Ето, то су школе, а не ове наше шугаве! Гости гледе и као мало врте главом: од куд Мита сад од једанпут да је постао тако промућуран? Домишљају се, како то бива, али ћуте. Да ко рекне речи, снаш-Маца би му одмах у косе, а овамо често хуче од муке кад помисли, да Митина наука кошта више но царевога сина. Ал' сад су већ загазили, па куд пукло да пукло. Издураће чеп и славина, полић и цимента. А да што би после звала „господа“ — да се толико не троши на њихову науку.

Мита је тако свршио и четврту и пету — није да рекнеш Бог те пита какав ђак, али је момче на очима, па кад други пређу у старију школу, пређе и он.

Но кад би у шестој о Ускрсу, запео ти Мита из Кереша, те управо кући. Вели оцу и матери, да не ће више д· учи.

Доста му је то што зна — од сада хоће да остане код куће. Бадава моле отац и мати, преклињу га свим на свету — Мита се не да ни осолити. Прети, ако навађују још на њега, да ће стати у катане. Отац и мати чисто занемеше од страха, кад су чули, шта им је син наумио. Оставе га на миру.

Мита ти је код куће живео као мали цар. Спава готово до подне, кад руча иде по подне у кавану. Билијар и кеца зна у прсте, мог'о би бити одмах „маргер"; у вече је увек на куглани са господом. Куглу баца сигурно, свака му иде на „прву" и на „бирова". Кад уђе у „кегле" руши сви девет. Сви му се диве, сви га хвале, а снаш-Маца све расте у мислима. Па нека, добро је и тако. Бар је увек у „отменом друштву", меша се с господом, види се, да га сви воле, па временом биће опет господин човек од њега.

Брат-Томи се тај синовљев живот не допада ни бар мало — раоник који не оре тај зарђа. И најбољега човека па убије нерад и леност. За младога човека је бадавадисање најгори занат — милије би било оцу, да му син плете ма и асуре, само да не седи тако бадава. Ето је данас сутра већ момак за женидбу, па да га не што ко запита: ко си и шта си, морао би рећи: Син „златнога телета" — а и шта би знао друго рећи, кад није ништа људски свршио.

Идућега пролећа Мита је био већ навршио и своју деветнаесту. Пукне глас да су Тома и Маца купили велики салаш од педесет ланаца земље на најлепшем месту. Истина, да су прво продали онај мали салаш, али купити педесет великих ланаца — то је много. Толико тек нису могли стећи за последњих пет шест година: новац је то, није шала. Ту је требало избројати одмах неких петнаест хиљада, ако не и више. Свет је свет, завидљив је до зла Бога. Чим види кога да се диже и помаже, одмах копка: од куда му и како? Кад не зна правога узрока, одмах сумња, да ту није чист посао. Сумња је први корак — други је корак оговарање и опадање. Тако је било и овога пута. Нашло се одмах, да то Тома и Маца нису могли „намусти од златнога телета". Мора да им се превалило с које друге стране. Једни се сећају, да је ономлане био свратио у њих неки свињарски трговац из Шапца. Тај се човек враћао из Пожуна, од куда ли. Веле, да

је тамо продао три чопора свиња, па је био пун новаца. Како је дошао, занемогне нешто и сутра дан освану мртав. Кажу, да га је ударила капља. Доста томе, да власт у тога човека није нашла више од педесет дуката у злату. Многи су још онда говорили, да је снаш-Маца очистила томе госту ћемер још пре, него што су стигла господа из мађистрата, да попишу што се нађе. Људи су разно говорили: неки веле, да је Томи и Маци пало шака неких две три хиљаде дуката, други веле још више. Нико није знао, нико није видео шта је и како је то било.

Чим су купили велики салаш — таки су се људи опет вратили на ову већ заборављену ствар. Сад је било свакоме јасно, да то нису били чисти послови. Неки све сикћу од једа, — неки веле, све да је и било, боље што су се они тога новца докопали, него какви горњи бирташи. Човек је био самац, није имао нигде никога од рода — овако је бар српски новац опет остао у српским шакама. А напослетку чије није било, чије неће бити!

Но свако чудо за три дана. Тако је било и овога пута. У нашим варошима има бруке врло често, једна другу вија и потискује. Таман што свет ћипи на једно, искрсне за час што друго; тако то бива по многим местима, — никад краја ни конца. Ко је једном свикао, да бере туђу бригу, нек се не стара, имаће сваки дан нове грађе; не ће му се језик затупити докле год може да палаца.

Сад кад је био ту салаш, ваљало је држати и кола и коње. То се Мити врло допадало. Ишао је с оцем на вашар, да густира парипе. Купили су хале од коња. Кад их је Мита у нови коли и циврасти земунски амови протерао пијацом, није било човека, а да није стао и погледао за њиме.

Сад је Мита отпочео нов живот. Из дана у дан возио се на салаш. Отац и мати су се обрадовали, да ће бити од њега економ, што му не ће бити равна у вароши.

Не потраја томе ни по године дана, али једнога јесењега вечера стадоше кола пред кућу. Снаш-Маца се зачудила од куд Мита да се тако брзо врати са салаша — кад је јутрос отишао, да остане тамо три дана.

Мита сиђе с кола, а за њим иде нека женска сва замурена и умотана.

— Добар вече — рече Мита опоро матери — ево ти, мати, водим снају!

— Какву снају! — викнуше Тома и снаш-Маца пренераженi у један глас.

— Та довео сам вам моју Јулу! Добегла је за мном; — рече Мита тише.

— Какву Јулу, да од Бога нађеш! — закукаше отац и мати из гласа.

У томе уђоше сви четворо у собу. Замурена женскиња скиде тешку мараму с главе. Пред Томом и Мацом стајаше — врло лепа, млада паорска девојка — салашкиња.

— Куку зар пуку паоркињу, да од Бога нађеш! — цикну снаш-Маца, као да ју је змија упекла.

Девојка обори очи и ћуташе као оловом заливена. Брат-Тома је зин'о од чуда.

— Ми се волимо, а узећемо се — рече Мита и очи му севнуше љутито.

— Шта, зар наметкиња и добеглица да ми буде снаја! — То бити не ће! — цикну снаш-Маца.

— То ће бити, кад ја кажем, или не ће бити ни мене! — викну Мита и на челу му набрекоше жиле готово с прста дебеле.

— Та, синко, имаш ли ти памети! — рече отац и пљесну се рукама од чуда.

— Мито, ја се не ћу наметати, кад ме твоји не ће — рече девојка — води ме од куд си ме и довео.

— Шта не ће, ја ћу с тобом живети а не они; то се никога не тиче! Ти си моја жена, па ма одмах цео свет пропао! — рече Мита одлучно. — Мати, спремите нам собу, молим вас!

Мати изађе посрћући из собе. Отац се срушио на кожње канабе и покрио је обема рукама лице. Ох, да тешке бруке и срамоте, да га син тако осрамоти под седу главу. Шта ће рећи људи кад чују шта је урадио. Ево скоро годиину дана како се он свако вече договара са женом, како ће да ожене свога јединца из најбоље куће, а он сада да им доведе

пуку паоркињу са салаша! Проклет био и салаш и кад су га купили. И при тој мисли зајечa старац као да му се срце кида у грудима.

Сутра дан граја по вароши. Стари иду као сенке по кући. Та срамота их је тако утукла, да би обоје чисто у земљу пропали. Није шала од једанпут су им се срушили сви њихови идеали. Мита и Јула венчали су се у тишини у цркви на салашима. Оцу и матери било је то више опело њихове среће, него венчање јединца.

Идуће године 186* букну колера у месту. Прве су јој жртве биле — Тома и снаш-Маца. Обоје умреше у три дана. Многи веле, да су баш пресвисли од тешке туге. Та несретна синовљева женидба отерала их је у гроб.

4.

Ево већ четврта година, како су стари, мајстор Тома и снаш-Маца, помрли, како је Мита сам свој газда. У кући се од то доба много што шта изменило. Мита је тежио да постане господин човек, да се докопа ма какве службе. Кад је већ у томе, оно разуме се, да није могао бити и бирташ „код златнога телета.“ Бирташ је свачији слуга, а господин је тек господин. Прво му је дакле било, да после смрти својих родитеља нађе себи бирташа „под рачун.“ Кућу је преградио. Од гостинских соба начинио је себи леп и угодан стан; оборе је касирао, па је удесио себи авлију и баштицу. Кроз мала вратаоца на својој тараби улазио је у „велику кућу“ — то ће рећи, у бирташку авлију. Кад је видео прве године, да га бирташ вара — дао је бирцуз „под аренду.“

Ко хоће да постане господин, тај не сме седети ни на салашу. Треба да је непрестано у вароши, да је свету на очима. Настала је конштитуција. Чиновници се бирају. Мита је поставио на салашу настојника, да може бити у вароши. Истина, да туђа рука не тече. Где нема господара, ту се ради увек олако. Више вреде господареве очи него најамникове руке. Али шта ће. — Ако ће Мита за послом — нема на кога да се ослони, ко би радио својски за њега, да га протура о идућој „рештаурацији“ за варошкога чиповника. А њему је то главно, за све друго лако ће.

Митина Јула постала је за ове три године права госпођа. Господски се носи, кућа им је лепо и богато намештена, држе две слушкиње, кола и коње, — али чим зине, па проговори, види се, да је паоркиња са салаша. Штета, иначе је била лепа, врло лепа жена.

Мита се меша са господом, па види, да с таком женом није пристао никуда. Преговара јој како се каје што је узео; није она била за њега. Мало који дан, да не дође међу њима и до крупних речи. Јула је испрва к'о и хтела, да се мало дотера, да научи што још не зна. Али то не иде од једаред. Види и сама како се друге госпође уклањају пред њоме. Чим она што рекне, одмах се смеше. То је боли. У мужа је прекорна, свет је гледа по преко. Старих другарица нема, нових не може да стече. Осим Кате „машамоде“ нико је и не гледа. Испрва је мислила да угоди свету. Кад је видела да не иде, да не уме — узјогунила се, па ће да му пркоси. Покашће она томе свету. А што не би, кад јој може бити — повлађивала јој је Ката „машамода“. Од то доба дигла се госпођа Јула „на моду“. Паоркиња, али у ње увек најлепша и најскупља хаљина, најновији шешири. Мита и што би иначе припазио сад не види, јер се заноси за другим бригама.

Идуће јесени биће на сигурно избор варошких чиновника. Мита се мора дочепати једнога места у мађистрату — па ма био само „канцелиста“. Истина, да му многи обећавају, али овамо има их читав чопор што се траже. Ко ће толике већ да понамешта. Но све то стоји до пријатеља.

Мита се постарао, те је зарана ухватио два главна пријатеља. Једно је Пера Крагуј — најбогатији фишкал у вароши, за кога кажу да ће бити „варошки биров“, а друго је Сава Бркић, трговац на пијаци, најважнији варошки „репрезентант.“ Сава може много у варошкој кући; јер веле да има сву господу у џепу. Обојица су већ старији људи, па сваки има своју партају.

Мита се препоручио Крагују када му је предао све дужнике свога оца да му истера што су још дужни. Није се погађао с њиме, него што истера полак је његово. Те послове Крагуј најволије, па још ако су заплетени, па може да музе оба парца. Отуд веле, да је и стекао толико. Кад је пре два-

десет и неколико година дошао у варош, није имао честито ни хаљина, а сад има три јаке за вратом. Још ко томе је Крагуј фишкал свију околних спахилука, а ти плаћају најбоље.

Са Савом Бркићем познао се Мита, кад му је пролетос продао зоб. Било је њих неколико заједно на Савиној житарици на рибњем паприкашу — частили су се ту до зоре. Од то доба ушао је Мита Сави у вољу, па га је чешће призивао, кад год би давао какву гозбу. Сава је био старији човек, ал' истом се лане оженио, од некуд из Баната, и узео је младу жену. Сви који је познају, кажу, да је Влахиња или Цинцарка, — она вели да је Српкиња, бар јој је отац био Србин родом из Оршаве.

Госпођа Евица — Савина жена — била је лепушкаста жена; врло жива, готово и сувише жива за старијега човека, као што је био Сава Бркић.

Сад шта је и како је било, ја вам то не умем рећи; доста то, да се госпођа Евица баш загледала у Миту Лозановог, а и он у њу. Свако јутро, кад она пазари по пијаци и Мита се увек ту нађе у послу око пиљарица, те купује бајаги и он за своју кућу. Не прође дан, да се не састану, да не проговоре коју реч. То није било свега још ни три пута, а већ се нашло људи, који су говорили, да међу њима није чист посао. Сава се зарије до грла у посао, те и не види, шта му жена ради. Мита је беспослен, леп, млад човек, — она паоркиња његова већ му је додијала — па није ни чудо, што се толико вије око госпође Евице. Набиће он огњиште матороме Сави Бркићу, ако не данас, оно сутра. Али ко би још слушао то, што говоре погани језици по вароши.

Од свега тога било је само то истина, да је Мита по кашто ишао у кућу Сави Бркићу, но увек неким послом. Не кажемо, да се нису и он и господар Сава опријатељили, не велимо ни то, да се госпођа Евица није радо разговарала са господином Митом Лозановим и кад јој је муж био код куће, а и кад га Мита није затекао дома, кад је бивао на пијаци, у дућану, или је отишао да прима рану — тек то је испрва било све.

Но једнога лепога дана, шта се догодило, — то нико не уме да каже право, — тек доста то, да је Мита Лозанов начинио читав русвај у својој кући.

У бирцузу код „златнога телета“ била је врло добра куглана — она стара чувена. Ту се увек пред вече скупљало одабрано друштво да се кугла. Можете мислити, да ту није долазио које ко, кад је томе друштву био старешина поп Таца. Осим попе било је ту десетак старијих и млађих људи, господе и господара, трговаца, општинара и мађистратлија. Није да се искупе сваки дан сви до једнога, али их има увек прилично. Сви се знају, своји су. Куглају се, пију хладно вино, а мезете уз то по коју салваладу, сува језика и лепа овчија сира с младим луком, а кашто и маргариране рибе. Ту ти се обично од пет до осам, до девет у вече претреса све, што се догодило тај дан у вароши од јутра до мрака. Онај ти чуо у мађистрату ово, овај у берберници оно, онај на пијаци друго, опет неко у касапници треће нешто, на дивану никада краја. Особито је умео лепо да прича Ђока Краснић, почасни варошки подбележник — млад, леп и жив човек, а из добре куће, нећак Кате машамоде.

На куглану долазио је редовно и Мита Лозанов, осим дана када је био на салашу, или је „био послом“ у Саве Бркића. Не једанпут је седела и госпођа Јулка у својој баштици, па би бајаги што шила или плела, а овамо би дала увек уво, па би радо ослушкивала на раскалашне разговоре, што их води друштво на куглани. Кад год би чула јасни и умиљати глас Ђоке Краснића, сва би претрнула.

Има већ више од по године дана, како се Јулка једном случајно састала и познала са Ђоком Краснићем код своје пријатељице Кате машамоде. Од то доба одлазила је Јулка све чешће Кати, а некако се увек тако дешавало, да кад је она тамо била, да је тамо дошао и Ђока Краснић.

Шта је било шта није, то се после није никада на чисто могло дознати, тек толико се зна, да је Мита Лозанов једнога дана из ненада дошао са салаша. Сад било да му је ко из куће потказао, или да је он сам намирисао траг незваноме госту, тек доста то, Мита није стао колима пред своју кућу, но је сишао се с кола још пред варошком капијом и вратио је ћутуричарева кола, што су га довезла била, натраг.

У авлији бирцуза код „златнога телета“ није то по подне случајно никога било, када је Мита полако откључао вра-

таоца, што воде у његову авлију, па је и неприметно ушао у своју кућу.

Одмах за тим чула се из Митине куће женска вриска. Није потрајало колико ни за два оченаша, а из куће излетео је — Ђока Краснић, па је стругнуо низ улицу као бесомучан. Људи, који су га видели како личи, причају, да му је цилиндар био сав изгњечен, капут подеран, лице изубијано, а баш као да му и крста нису била читава — јер ма да се љуто журио, ипак се час по десном руком машао за леђа.

Мита мора да је начинио чудо и покор по кући, кад је још то вече Јулка добегла Кати машамоди — сва испребијана.

Одмах пред вече зуцало се о том догађају нешто на куглани, сутра дан пукла је брука по вароши, јер је слушкиња причала у касапници, како је господар изненада дошао са салаша, ухватио господина Ђоку Краснића код њезине госпође и шта је све било. За три дана испредало се то чудо у разним варијацијама и сва прљава уста имала су пуно прилике, да га причају на сто начина. Но у истини је било то, да је Мита отерао жену, да је потегао парницу код конзисторије и искао да се развенча.

Од то доба није Мита избивао из куће господар Савине. Није било у бога дана, а да није био тамо. Госпођа Евица изишла је била на глас, да живи с Митом, — можда је тај глас допрьо и до Савиних ушију, али га се то слабо тицало, јер је Сава требао Миту као залогај хлеба. Радња му је ударила натраг, а Сава се још држао једино тиме, што је Мита стајао за њега свуда добар као јемац. У своме заносу за госпођом Евицом није Мита ни мислио, када је и колико је потписао за Саву Бркића. Та Сава је поштен и богат човек.

Но мртвом се курјаку реп мери. Мита Лозанов требао је Саву Бркића, да постигне своју цел, да га Сава протури за чиновника у мађистрату. Уз то све бадава — госпођа Евица га је уловила у своје вигове, па не може ни да се макне.

Често пута би Мита премишљао, да ли није узео грех на душу, што је отерао Јулку, што тражи да се развенча? Кад зрело промисли, ипак је он крив, што му се кућа раз-

рила. Прво није требао узети паоркињу, а све кад је већ узео, није требао напустити своју жену, па јурити за туђом. Оно јесте, да му је ђока Краснић залудио жену, али зар он није исто тако залудио госпођу Евицу? Како ко ради, онако му и бива.

У часовима кад је тако премишљао, почео би да дешперира. Да угуши глас савести своје, запливао је у нови живот. Одабрао је себи неколико другова, те је с њима „терао кера“. Деце нема, жену је одбио од себе — па од но ноћи до по ноћи. Кад налије главу, онда упрегне вранце, метне своје другове на кола, па јури као бесомучан по целој вароши. Заседну после па пију и картају се по цео дан и ноћ у биртији код „златне патке“. — Коњи дрежде на улици. Мита их од беснилука зоби шећером, а пољи румом; коњи запене, па све скачу упропнице. Сутра дан терају опет мамурлук у винограду.

За таки живот није залегало оно, што је Мита имао од салаша, куће и винограда. Ко једном заплива у таки живот, тога је ђаво однео а пре а после. По·ле по године дана био је Мита Лозанов дужан Чивутину Самуелу Шварцу више од три хиљаде форината. Куд је то отишло, кад брже је отишло, то сам Бог нек зна — да питаш Миту самога, не би ти ни он знао рећи. „Добра браћа“ и силни „презенти“ госпођи Евици — ето куд су се дели Митини новци.

Једнога јесењега јутра пуче по вароши глас, да се господар Сава Бркић синоћ убио из пиштоља. Мити је дошао тај глас као из ведра неба гром. Полети одмах госпођи Евици да чује шта је? Кад тамо, има шта и да види — дућан затворен, по кући готово нигде ништа — све је то већ у судским рукама. Госпођа Евица изгледа као да су је гује пиле.

Мита полети своме адвокату Пери Крагују, да га научи, шта ће радити? Они у суд, али у „грундбуху“ већ натоварено на Митину сермију више од педесет хиљада форината. Мита не верује, да је он толико „у жиру“ за Саву — али ако коза лаже, рог не лаже. Ту су његови потписи на меницама.

После три дана био је Мита Лозанов већ „у конкурзу“.

Још му је последње уздање господин Пера Крагуј, „масакуратор“ Саве Бркића. Обећао је, да ће га расплести, ма отишао салаш и виноград — само да остане бар кућа на чисто. Но јадно му уздање. Тешко томе, кога Пера Крагуј докопа у своје канџе. Нека хвали Бога ако остане само жив.

Тако је и било. После три године дана „расправила се маса“ на чисто — али је и Мита Лозанов остао чист од свега. Адвокат Пера Крагуј купио је Митин салаш, а Самуел Шварц кућу и виноград — па још да је залегло. Још би Мита имао да плаћа неку стотину — само да је имао из чега.

С Јулком се развенчао, с Евицом је раскрстио — све имање му је отишло на добош. То га је тако оборило, да је сав оседио и рекао би човек, да је за петнаест година старији него што јесте.

* * *

Мита Лозанов постигао је ипак своју цел. Ко му је израдио, то не знам, тек је он постао „господин човек“ у варошкој кући. Шта му је управо посао, и то вам не знам, само доста да је тамо. Час га видим, где разноси неке цедуље по вароши, час опет вуче неке дебеле протоколе за варошким „екзеквентом“. Чујем где људи говоре, да је Мита „неки ђаво код порције“.

Од старих пријатеља нико ти то више не води рачуна о њему. Само му адвокат Пера Крагуј поклони о Божићу по пар хаљина. Стари „брудери“, кад натрапају после поноћи на Миту, у бирту или кавани, плате му по коју чашу вина или црне каве.

Но Мити је најмилије кад дочепа Мишу добошара, па се завуку тамо где год чак у паорски крај. Напију се љуцки, те се часом сporечкају.

Мита доказује Миши, како је он само пандур, а он је његов старешина — господин човек, коме треба да скида капу.

Мишу добошара не може ништа већма да разједи, но кад му то каже. Завали главу, зажмири очима, па му рекне:

— Бучке! Какав господин! Ти си био, брајко, „златно теле“, али си се љуто олињао!

Тако реч по реч, док се не посвађају, па онда свако себи. Сутра дан опет добро — као да никад није било ни речи међу њима. Добри су пријатељи — до прве прилике.

Но зимус од како су се оно негда обојица ошили код Јоце казанџије на свечари, па је Мита вадио брицу, да одере са Мите телећу кожу за варошки добош — од то доба — „ауз ис!“ Више се не гледе и Бог зна, хоће ли се икад и помирити?!

С. В. П.

КЊИЖЕВНОСТ.

Животи и дела великих људи из свих народа. Књига прва. Сабрао и уредио М. Ђ. Милићевић. Београд. Државна штампарија. 1877. VI. издање Чупићеве задужбине.

Животи и дела великих људи из свих народа. Књига друга. Сабрао и уредио М. Ђ. Милићевић. Београд. Државна штампарија 1878. IX. издање Чупићеве задужбине.

Г. М. Ђ. Милићевић описујући живот римског песника Хорација каже између осталог: „Хорације нас забавља и учи својим списима ево и после две хиљаде година“. (Књ. II. стр. 148.) То је истина, да нас Хорације својим списима ево и после две хиљаде година учи; али питање је само, да ли ми његову науку примамо, да ли се њоме користујемо. Још пре две хиљаде година изрекао је он н. пр. оне познате поучне речи:

Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam
viribus, et versate diu, quid ferre recusent,
quid valeant humeri.*)

Доиста лепа поука. Гласи другим речима: Ради онај посао, који умеш, а прођи се оног, који не умеш. А како се слуша у нас ево после две хиљаде година та лепа поука? Ево како се слуша. Неко, који се свог века није бавио филологијом, израдиће вам речник, какав се год означи као потребан. Некоме су државне и политичне науке terra incognita, он ће ипак на дугачко и на широко да пише о каквој год хоћете државној установи, о каквом год хоћете друштвеном, политичном и економном питању, и т. д. Сутра преведи што

*) „Узимајте, о ви књиговесци, предмет раван са силама вашим; повадуго у себи сматрајте, шта су кадра рамена понети, под чиме ли клонути морају“. (Светић).

из Демостена или Омира, узеће да ти превод оцењује онај, који не зна ни алфабета јелинског. Данас је речено, да би добитак био за нашу књижевност добар превод овог или оног дела француског, сутра ће вам се појавити когод са преводом тога дела не са оригинала, већ по преводу немачком или којем другом. По неко седи још у скамији школској, а већ се латио да преноси у нашу литературу дело какво, које представља највиши ступањ знања, до ког се дошло, и које ће потпуно разумети један или двојица, међу које, разуме се, преводилац не спада. А писати школске књиге, т› мало ко у нас не осећа се позваним. Зар се може — готово је опште мишљење — замислити лакши посао од израде каквог уџбеника за средње или за основне школе! Какве су аномалије у нас у школској литератури чињене, и какве се још непрестано чине, и сувише је познато.

И госп. Милићевић је тиме, што се латио сабирања и уређивања „живота и дела великих људи“, по мом мишљењу, пао у погрешку, да се латио посла, који рамена његова нису кадра понети. Да се може са изгледом на успех приступити писању биографија великих људи, потребно је у првој линији темељно знање историје. А да се рече, да је г. Милићевић познат у нашој књижевности са знања историје света, ја мислим, да би се он први оградио против таке речи. Како је дакле г. Милићевић у историји levis armaturae miles (лако наоружан војник), то је морало следовати оно, што је и следовало: да му није могло срећно испасти дело његово „животи и дела великих људи.“

Ова оцена моја — да се добро разумемо — односи се на прву и другу књигу, јер ја сам проучио само те две књиге, у којима су животи великих људи старог света.

Пре свега да се зауставимо мало код дела, којима се г. М. користио сабирајући и уређујући своје „животе и дела великих људи“. У предговору к првој књизи каже он, да се овим делима користио:

Plutarque, Les vies des hommes illustres, traduites en français par Picard, Paris, 1862;

Pierre Blanchard, Le Plutarque de la jeunesse, Paris, 1832;

Cornelius Nepos, Les vies des grands capitaines, etc. Paris, 1832;

Montesquieu, Considerations sur les causes de la grandeur et de la décandence des Romains, Paris, 1795;

Bouillet N. M., Dictionnaire univesel d'histoire et de géographie, Paris, 1869;

Legouvé E., Un discours academique, Paris, 1876;

Бошковић Ст., Историја Света, Београд, 1866;

Крстић Н., Образи из опште историје, Новый Садъ, 1860; и

Ивановић Евстатій, Новый Плутархъ, Будимъ, 1809.

Ко зна, како се данас израђују оваки Плутарси, а види имена дела, којима се користио г. Милићевић, сабирајући и уређујући животе и дела великих људи, запитаће: Зар се за писање живота великих људи употребљава какав диксионер и Евтимија (а не Евстатија) Ивановића „Новый Плутархъ“ од г. 1809.? Где су толика епохална дела о историји старих народа? Где је римска историја од Момзена, Дирија, Ина и т. д.? Где је грчка историја од Грота, Курција и т. д.? Где су дела, као што је н. пр. оно познато немачко дело: „Historische Darstellungen und Charakteristiken für Schule und Haus, gesammelt und bearbeitet von Prof. Wilhelm Pütz,“ којег је само прва свеска са 648 страна — die Geschichte des Alterthums — рад њих деведесеторице историка и филолога, и то још какве деведесеторице: Дункера, Момзена, Нибура, Шлосера, Курција, Јакобса, Херена, Дројсена, Швеглера, Шемана и т. д.? Где су толике изврсне монографије о појединим историјским личностима и догађајима? И т. д., и т. д.

Овака ће основана питања ставити, као што рекосмо, свако, ко зна, како се израђују животи великих људи, а уз то у предговору види дела, која је г. М. употребио при изради својих „живота“. Ми пак, који смо с пажњом размотрили и проучили прве две књиге Милићевићевих „живота и дела великих људи“, имамо још много примедбе да учинимо на употребу споменутих дела.

Прва је наша примедба на ова дела то, да међу њима има таких, којима се г. М—ћ тако мало користио, да никако није оправдано, наводити их изреком као неке изворе. То важи

најпре и најпре за Легувеову академичку беседу. Из ове беседе навео је г. М—ћ само неколико речи на завршетку Цицеронова живота.

То исто важи и за Монтескијево дело „Considerations etc.“ Из овог дела употребио је г. М—ћ неколико речи у завршетку живота Катона Утичког, пара Августа и Марка Аврелија.

Врло мало могао се користовати Бошковићевом „историјом света“; ми бисмо рекли, да се ни мало није користовао. То исто кажемо и за употребу Крстићевих „Образа из обште историје“ у првим двема књигама.

Што се тиче употребе Буљетовог историјског и географског диксионера, из овог је дела узео г. М—ћ девет живота, и то Мојсијев, Семирамидин, Сезостров, Дидонин, Буде-Шекјамуне, Киров, Цинцинатов, Даријев и Архимедов.

На употребу „Новог Плутарха“ од Ивановића, пароха карловачког, примећујемо ово. Овој Ивановићевој књизи јесте наслов „Новый Плутархъ или краткое описаніе славнѣйши людій свію народа по Бланшару и Шілеру слободно преведенъ“. Ивановићев дакле „Новый (од г. 1809) Плутархъ“ јест слободан превод Бланшара и Шилера; а како се г. М—ћ користио Бланшаром у оригиналу, његовом књигом le Plutarque de la jeunesse, онда се отуда види, колико се користио новим Плутархом Евтимија Ивановића. Испоређујући животе Ивановићеве и Милићевићеве ја сам нашао, да се сва г. М—ћева употреба Ивановићевог „Новог Плутарха“ своди на то, што је познато светло име грчке повеснице *Μιλτιάδης* (Милтијад) написао по Ивановићу Милкијад. Но ко зна грчки читати, онај види, да би г. М—ћ боље учинио, да ни толике употребе није учинио од Ивановићевог „Новог Плутарха“.

Са употребом Корнелија Непота и Плутарха стоји овако. Г. Милићевић наводи (у I. књ.) цитате из Плутарха и Непота у животима ових великих људи: Ликурга, Нуме Помпилија, Солона, Темистокла, Алкибијада, Епаминонде, Демостена, Александра Великог, Тимолеона, Агиса и Клеомена, Филопемена, Квинта Фабија Максима, Марцела. Све ове цитате има и Бланшар, и г. М—ћ их је просто превео из Бланшара. Према томе ми мислимо, да не може бити говора о каквој употреби Плутарха и Непота. Нека нам је допуштено на овом месту још

и ово рећи. Познато је, да Непот и Плутарх нису онако поуздани писци као Тукидид и Тацит. У Непота има много историјских неистина. С тога је у Немаца пре кратког времена издат за школе Cornelius plenior (потпунији Непот.) Исто тако у Плутарха нема, као што је историјском критиком доказано, готово ни једне биографије, у којој нема по нешто да се исправи. Та Лесинг је још казао за Плутарха: „Man darf den Plutarch nur ein wenig kennen, um zu wissen, dass ihm sein Gedächtniss mehr als einen üblen Streich gespielt hat.“ (Са Плутархом треба само мало да се упознамо, па ћемо одмах видети, да га је памћење његово не један пут издало.) Како су дакле Непот и Плутарх пуни историјских неистина, а како г. М—ћ, као што напред рекосмо, није зналац историје, то не би ни могао критички се њима послужити, и кад би хтео.

Остаје нам још примедба на употребу Бланшаровог дела „Le Plutarque de la jeunesse, Paris, 1832.“ Ово је дело, можемо рећи, управо једино, којим се г. М—ћ користовао, израђујући животе великих људи старог света. У првој књизи госп. М—ћа има 53 живота. Од ових живота узео је он, као што напред споменусмо, 9 из Буљетовог диксионера; 1 (и то Ксенофонов живот) преведен је из дела једног, које г. М. није именовао међу оним делима, којима се тобоже користовао, а требало је, да га кудикамо пре наведе него Легувеову академичку бе еду, из које је само неколико речи употребио у животу Цицероновом, — Ксенофонов живот јесте скраћен превод Ксенофонове биографије, што ју је написао професор Шенкл као увод у познатом свом делу: „Chrestomathie aus Xenophon.“ А остала 43 живота (Омиров, Ликургов, Ромулов. Нуме Помпилија, Солонов, Езопов. Питагорин, Конфуцијев, Јунија Брута, Публија Валерија Публиколе, Кориоланов, Милтијадов, Аристидов, Темистоклов, Леонидин, Есхилов, Софоклов, Сократов, Тукидидов, Хипократов, Фидијин, Периклов, Алкибијадов, Агесилајев Платонов, Епаминондин, Пелопидин, Камилов, Филипов, Фокионов, Демостенов, Аристотелов, Александра Великог, Тимолеонов, Фабрицијев, Регулов, Зенонов, Агисов и Клеоменов, Филопеменов, Хамилкаров, Ханибалов, Квинта Фабија Максима и Марцелов) јесу веран превод прве свеске поменутог дела Бланшаровог. Само је по некоји редак изостав-

љен из гдекојег живота. Тако стоји са животима, које је г. М—ћ у својој првој књизи „сабрао и уредио“. Другојачије не стоји на сву прилику ни са животима у другој књизи његовој; но како нисмо имали при руци друге свеске дела Бланшаровог, не можемо овога пута о другој књизи ништа категорично рећи.

Да видимо сад како је уредио г. М—ћ животе и дела великих људи старога света. Ево како. У овим је животима он многе големе погрешке учинио. Не један историјски факат он је сасвим извртуо; не једном од највећих историјских карактера учинио је највећу неправду, приписавши му дело какво сасвим измишљено; врло многа јелинска и римска имена тако је погрешно написао, да их не можеш познати; у писању опет неких имена био је тако недоследан, да је неко име у српском на три, шта више и на четири начина казао; најпосле има у његовим животима по неко име, за које историја света не зна. Осим ових погрешака, којих сам се овде у општте дотакао, има још и других, не мање крупних; видеће их читаоци мало ниже.

Пре свега да се позабавимо са неколиким карактеристикама, и то са карактеристиком једног великог Македонца, једног великог Јелина и једног великог Римљанина — да се позабавимо са карактеристиком македонског краља Филипа, јелинског беседника и државника Демостена, и римског републиканца Катона Утичког.

Коме је непознато, какав је био македонски краљ Филип? То је онај краљ, коме никада није требало веровати; који је имао обичај говорити: „Деца се варају коцкама, а људи заклетвама;“ који ничим и нигде није показао, да има осећања за народне интересе; коме земље ни за што друго нису биле него за то, да дају новаца и ратника; који је најгоре синове и свог и туђег ког народа имао за пријатеље; који је најрадије подмићивањем се служио, да циљ своју постигне; који само оног није преварио, с киме никаква посла није имао; који је — у кратко казавши — превазилазио све тако зване махијавелистичке владаре и политичаре. С погледом на страшну мајсторију Филипову Демостен је не једанпут подвикнуо својим суграђанима: Обзиђујемо се. Згодније и истинитије

не може се представити мајсторија Филипова, него што је представљена том једном речју. У све ужим и ужим круговима окружује он свог непријатеља, пресеца му излазак, уверава га непрестано о свом пријатељству, и штеди га све дотле, док год не види, да га може смрвити једним ударцем. А када то види, он га муњевитом брзином смлави. Па тако у овог демонског човека беше као што лепо каже један описивач Филипова карактера, спојено оно, што је једва икад спојено и у страшних створова матере природе — хитрина тигровска и лукавство змијиње.

А шта пише г. М—ћ о оваком чудовишту људском? „Филип је био при свем том честит човек“ (књ. I. стр. 176.) „Па ипак се тај човек у врло много прилика показивао и смеран и праведан као какав најбољи краљ“ (I. стр. 177.).

Чим је Филип год. 360. пре Хр. дошао на престо, одмах је за тим ишао, да према југу и истоку рашири границе држави македонској. С тога, које преваром, које оружјем, заузме најпре атинске насеобине Амфиполь, Пидну, Потидеју, Метону. На скоро за тим нападне на полуострво Халкидику, не би ли се како докопао богате и знамените вароши Олинта. Ову варош он и освоји г. 348. издајством коњичких вођа Ластена и Еутикрата, и страшну освету над њом изврши. И њу и још 32 друге вароши грчке збрише с лица земље; небројено многе грађане просјацима учини, а највећи део њихов прода као робље, и тако један знатан део народа грчког упишти. Да би се по том што ближе примакао својој главној цељи — покорењу целе Јеладе — он је као најпоузданије средство за то изабрао ово. Шаком је и капом, штоно реч, расипао новац по свима варошима јелинским, и куповао себи издајице, па тако је онде, где је било већ раздора, подржавао га, а где га није било, стварао. Пошто је на тај начин и онако већ ослабљене државице јелинске још више поцепао и ослабио, он је по том једну по једну војском нападао и сатирао. На две године после пропасти Олинта прође кроз Термопиле, заузме Фокиду и изрече политичку смрт Фокиђана. У пролеће год. 338 заузме помоћу својих агената са свим изненада беотску варош Елатеју, најважнију позицију према Тиви и Атини; а у лето ме-

сеца августа г. 338 потуче Атињане и Тивљане код Херонеје, те сарани слободу и независност јелинског народа.

О Филипу, који је овако задужио Јелинство, пише г. М—ћ (управо Бланшар): „Он је био човек издашне руке, и волео је доброчинством да затвара уста својим непријатељима.“ „Другом једном приликом наговарали су га, да се освети Грцима, што су га на олимпијским играма оговарали, по што су толика добра имали од њега, на што ће он само ово рећи: А што би још говорили ти људи, да сам им ја чинио зла?“ (Књ. I. стр. 178.)

Глас о херонејској катастрофи поразио је, разуме се, у Атини мало и велико. Но ипак се Атињани брзо опораве од првог утиска, што га је на њих учинио тај глас. Демостенов друг и начелни пријатељ Хиперид предложи, да се све, што може понети оружје, упише у војску, не искључујући ни старце од 60 година; да се робовима слобода, а странцима грађанско право дâ под тим условом, да бране Атину; а да би се набавило онолико оружја, колико је потребно, на то нека се употребе и дарови храмова. Сви ови предлози Хиперидови бише усвојени. Уз то бејаше Демостену поверено, да надгледа оправку атинских зидова, и да накупује хране, колико год треба. А имућни грађани надметаху се ко ће више да приложи у новцу и оружју на жртвеник отаџбине; беседник Ликург скупљаше те прилоге, који су за неколико дана изнели до 650 таланата (три милиона динара). Најпосле летели су посланици на све стране Јеладе, да позову у помоћ особито оне државе, којима је Атина више пута помогла, и да овима представе, да опасност, која Атини грози, целом Јелинству грози. У Атини се беше дакле, штоно реч, подигла кука и мотика, да брани отаџбину. Овакав расположај грађана атинских није се, дабогме, никако могао допадати Филипу. Шта је дакле сад чинио Филип? Он је, као што је познато, умео као мало ко ону тешку вештину, што се оснива на савлађивању страсти своје, умео је свагда да се одржи на висини успеха, да противника свог не гони до крајности, да сву његову отпорну снагу не изазива све дотле, док год није сигуран да га може смрвити. Последње прибежиште, последње уздање слабог јест снага очајања. Свест, немати у што уздати се, тура и оном, који

већ пропада, још једном оружје у руке, устостручава му снагу, и прибавља му често победу у неједнакој борби. Видећи дакле Филип, да је у Атини све готово било на борбу очајничку, која онима, што је воде, снагу стоструком чини, одлучи, да после победе, што ју је одржао код Херонеје, не иде даље на Атину, већ да нападај на њу остави за другу, бољу прилику.

А какве речи меће г. М—ћ (управо Бланшар) Филипу у уста после битке херонејске? „Они немају право, што светују владаоцу (који све чини и све трпи славе ради) да поруши прву позорницу славе, то јест Атину, уточиште књижевности и колевку најученијих људи“. За ове речи Филипове привезује даље г. М—ћ ове своје (управо Бланшарове) речи: „Ова племенита осећања бацају у неколико копрену на прекомерну властољубивост Филипову.“ (Књ. I. стр. 176.)

Злато Филипово беше, као што историја сведочи, разлило се по свима државама јелинским; свуда се беху образовале странке за Македонију и против ње. Вођ македонске странке у Атини беше даровити беседник Есхин, а главнији чланови њени: Демад, човек без карактера, но такође даровит беседник; Филократ, човек коме у неваљалству није било равна и који се јавно хвалио, да ради за Филипа; Хегемон, Кефисофон, Агнонид, Стратокле и још други. Ове продане душе, које су вишегодишњим издајничким радом својим врло много припомогле, да Јелинство снађе херонејска катастрофа, Филип је, дабогме, волео и сматрао за своје пријатеље.

А кад је по г. М—ћу Филип познао своје оруђе Демада, и за што га је заволео? „Ту (т. ј. код Херонеје, по М—ћу Коронеје) се Филип после веселио и гостио војску. У пићу се већ толико заборавио, да је вређао саме заробљенике. Беседник Демад, који је и сам био међу заробљеницима, прекорео га је, што чини оно, што не доликује краљу. Овај прекор другога би увредио, а њему отвори очи; за то заволи Демада као свог пријатеља.“ (Књ. I. стр. 175 и 176.)

Да пређемо сад на Демостена.

Демостен је био непријатељ многим речима. Да не би ма што изустио, што је излишно, кад ће пред народом да беседи, он се најозбиљније спремао, и служио се речју — као што

лепо каже Фенелон — као скроман какав човек својом хаљином, да се њоме застре (il se sert de la parole, comme un homme modeste de son habit pour se couvrir).

За беседника и саветника, који је пред народ свој на говорницу само са оним излазио, што је најпре свестрано расудио и размотрио, и о којем и Цицерон каже, да је с више спреме него смелости бесеђењу приступао (Demosthenes magis parate quam audacter ad dicendum veniebat), вели по Бланшару г. М—ћ, да је „слушао само своју страст“ (qui ne consultait que sa passion). (Књ. I. стр. 175.)

Што је Демостен предлагао, било је промишљено, извршиво. Никад није он марио за претерано велике планове, што личе празним сновима. Што је преко потребно, што може и треба да буде, што свако може лако схватити, то он истиче пред очи својим слушаоцима, то понавља толико, да су његове речи и опомене сличне оним капљама воде, што без престанка капљу, па на послетку и стену пролочу. У првој својој филипици довикује он Атињанима: „Да нисте чинили оно, што вам је већ често нашкодило: мислећи, да ништа није доста велико, и усвајајући у одлукама оно, што је највеће, при извршивању не чините оно, што је мало. Чините и приправљајте ви најпре оно мало, па онда томе додајите, ако вам се одвећ мало учини.“

Овакав саветник народа свог „слушао је само страст своју!“

Бити узором грађанске врлине сматрао је он за најлепши накит народног саветника. Није било искушења, кроз које он није светла образа прошао; није било нити пријатеља нити непријатеља, који би њега могао склонити, да учини што недостојно. Ова чистота карактера његовог показала се особито у томе, што он — који је иначе живо војевао противу удварања и користољубља људи на влади — никад није хтео дотле да се понизи, да игра улогу денунцијанта или обичног тужиоца, као што то казује Теопомп. Јер кад су Атињани једном од њега захтевали, да подигне тужбу против човека неког, који је и њима и њему био мрзак, он одбије тај захтев њихов; и кад му због тог одбијања стану приговоре чинити, он им рекне: „Ви ћете, Атињани, наћи у мени саветника, и

кад не ћете; али сикофанта (денунцијанта) ни онда, кад хоћете.“ А је ли требало скинути образину каквом издајици народном, он се није ни једног часа устезао, да прими на се сву омразу тужбе, као што то сведочи парница против Есхина због издајства, што га је овај учинио, кад су једном заједно били као атински посланици код Филипа.

Саветник народни, који се одликовао оволиким моралним достојанством свог карактера, „слушао је само своју страст!“

Демостен није спадао међу оне беседнике и саветнике, што једну ствар данас бране, а сутра је осуђују; што само слатким речима хоће да се умиле својим сугрђанима. Он говораше и световаше оно само, што му се чињаше добро, право истинито и по отаџбину корисно. Како је према себи био исто тако строг, као према другом, могао је мане својих сугрђана нештедимице осуђивати, могао је пред њих са немилим захтевима излазити. Уочио је већ одавно сву величину опасности, која отаџбини његовој прети од македонског краља Филипа — па шта ради? Војује свом својом снагом говорничком против кратковидости својих сугрђана; гледа из свију својих сила да им очи отвори и улије оно одушевљење, што је надимало груди јунацима маратонским и саламинским. „Још можемо — више пута би овако довикнуо — на једног мало опасног противника у далекој даљини завојштити; побринимо се, да се борба не пренесе на наш праг.“ Спорост и млитавост својих земљака упоређује са беспримерном усталачношћу непријатељевом: „Ми трошимо своје време на прогоњења, на истраге и на међусобна тужакања; он пак непрестано се креће, непрестано ради.“ Прекиње их, да једном раскрсте са оном фриволношћу (лакоумљем), што се теши овом или оном досетљивом речју о каквом поразу. Светује их, да се прођу онаких одлука, које се никад не извршују: „Не долазите ми са десет и са двадесет хиљада људи“ — то су у оно доба били страшно велики бројеви — „што само на папиру стоје.“ Опомиње их, да не чекају, да им срећа с неба падне, већ да сами засучу рукаве: „Ви хоћете да тумарате и да један другог запиткујете: „Шта је ново?“ Та може ли бити шта ново је, него да Македонац један Атињане савлађује и да јелинске ствари расправља? Ви запиткујете: „Је ли умрьо Филип?“

— А шта вам то помаже? Та и да се деси њему што, ви ћете себи брзо створити другог Филипа, ако будете тако марили за своје ствари.“

Саветник, који је овако разложно мане својих сугрђана осуђивао, по г. М—ћу је „само своју страст слушао!“

Атињане обузео једном претерани страх од Филипа. Страх овај избија Демостен Атињанима из главе овим речима: „И ја бих, Атињани, држао Филипа за страшна и ужасна, кад бих га видео, да се осилио праведно радећи. Што је незнање свију оних, који га не познаваху, варао и за се употребљавао, на тај се начин он осилио. Но као што је тим средствима силан постао, док су појединн мислили, да ће им он учинити што корисно, тако га опет та иста средства морају и оборити, пошто се показало, да он све себе ради чини. Тако стоје, Атињани, ствари Филипове. Или нека когод устане, па нека покаже мени, или још боље вама, да није истина, што ја казујем, или да ће они, које је он један пут преварио, и у будуће му веровати. Ако ко од вас држи, да је то истина тако а ипак мисли, да ће он силом задржати садањи свој положај тиме, што је напред позаузимао тврђаве и пристаништа и друго штошта, то се вара. Кад се моћ оснива на међусобној љубави, и кад сви учесници у рату једне исте користи имају, тада су људи вољни и заједно радити, и невоље сносити и у томе истрајати; а осили ли се когод лакомством и неваљалством као овај, то онда први повод и најмањи какав посртај све поремети и поруши. Та није могућно, још један пут велим, није могућно, Атињани, да трајну моћ прибави себи онај, који неправде чини и веру гази, и који лаже, већ тако стање за мах за кратко време се додуше одржи, шта више, ако срећа послужи, у најлепшој нади цвета, али с временом изиђе на видело и само се собом стропошта. Јер као год што по мом мишљењу у куће и у лађе и у других таких ствари доњи део мора бити најчвршћи, исто тако ваља да су и у делâ почетци и основе истините и праведне. Но тога нема у Филипових дела.“

Ко је оваке савете здравог разума давао својим сугрђанима, онај је „слушао само своју страст!“

Демостеново гледиште на спољне ствари било је онако

во исто као и Периклово: Никакав рат не треба лакоумно започињати; а који је неизбежан и оправдан, не треба га се бојати ни клонити, већ се треба за време мира за њ спремати са свом обазривошћу.

Чије је гледиште на спољне ствари било овако, онај је „слушао само своју страст!“

Цео државнички рад Демостенов почива на историјској основи. Никада није он хтео да светли новим идејама и плановима, већ је само то хтео, да се отаџбина његова опет подигне на старим основама. С тога је од својих сугрђана тражио највеће поштовање према законима, од предака наслеђенима. „Ко лакоумно њих мења, грђи је од каквог убйце“ беше исповест Демостенова.

Државник, који је за оваку обазривост при чињењу какве промене у законима, од предака наслеђенима, „само је своју страст слушао!“

У Демостеново време било је у Атини богатство веће него икад. Људи, оружја и новца и свега другог, што служи за мерило снаге државне, било је више него у пређашња времена. Па откуд да је ипак Филип, као што сведочи историја, већма зазирао од Демостена него од свега оружја јелинског? Једном силном и лукавом владаоцу, који је управљао страшном војском и располагао свачим што може дражити лакомство и частољубље, да је од свију стрела, копаља и лађа јелинских опаснији био један грађанин атински, коме је једино оружје било слободна реч!

У чему је дакле била та загонетка? Зацело најмање у томе, да се онако силан и онако препреден владалац, као што је био Филип, с тога бојао Демостена, што је овај „само своју страст слушао!“

Код Херонеје је Филип победио здружене Атињане и Тивљане, и ископао гроб слободи и самосталности јелинској; небројени противници Демостенови, а на челу им даровити Есхин, најамник Филипов, приписују сву несрећу, која је снашла Јелинство, Демостену, и упињу се да наговоре атински народ, да Демостена заспе камењем; уздају се, да ће им то поћи за руком, јер обично народ лако осуђује она предузећа, која несрећно испадну, и налази утехе и задовољства у

томе, кад може на вође бацити кривицу за неуспех. Но ипак се македонски најамници преваришe у свом рачуну. Атињани не само што се не дадоше навести на то, да се баце каменом на Демостена и да осуде начела и политику његову, већ још одмах при избору, ко ће беседити у спомен и славу погинулим јунацима херонејским, њега нађоше за најдостојнијег те части. Шта више на измаку г. 337, дакле на једну годину дана после катастрофе херонејске, износи један грађанин атински, по имену Ктесифон, у државном савету овај предлог: „Нека се Демостену дâ златан венац зарад његових заслуга за отаџбину, и у опште зарад његове честитости и ваљаности, и због тога, што без престанка збори и твори оно, што је по народ најбоље, а викачу нека се изда налог, да то обнародује у позоришту о великим дионисијама.“ И државни савет усваја овај предлог, износи га са препоруком пред народ, и народ га изриче као своју одлуку, па даје златан венац своме љубимцу.

Шта доказују ова факта? Свашта пре него то, да је Демостен у народа свог тиме могао стећи оваку љубав и поштовање, што је „само своју страст слушао!“

Да је Демостен слушао само своју страст, кад је Атињанима описивао Филипа као заклетог непријатеља јелинског, и кад им је световао рат против њега — на тај тешки прекор, што га је од Есхина усвојио Бланшар, а од Бланшара г. М—ћ, пустимо самог Демостена, нека још две три речи у своју одбрану одговори: „Шта је приличило, Бланшару и Милићевићу, држави да ради, кад је видела, где Филип себи прибавља власт и тиранију над Јелинима? Или шта је требало саветник, шта је требало ја да говорим и да предлажем овде у Атини — јер до тог је баш највише стало — ја који сам знао, да је отаџбина моја од увек па све до оног дана, кад сам и сам ступио на говорницу, вазда се борила за првенство, за част и славу, и да је за име и за општу корист жртвовала више и новца и крви, него што су остали Јелини жртвовали сваки за себе? Шта је требало да говорим и да предлажем ја, који сам опет овамо гледао, где је сам Филип, са којим имађасмо да се бијемо, зарад силе и власти око изгубио, голен пребио, руку и ногу осакатио, сваки део тела

свог, који је хтела судбина узети, жртвовао, само да са остатком живи у части и слави? А заиста ни то бар не би нико био смео рећи, да је приличило, да се он, који је одгајен у тада незнатном и малом месту Пели, до толике величине духа узвиси, да зажели власт над Јелинима и да себи то у главу усели; Атињани пак, који сваки дан у свима говорима и на свима представама гледају успомене честитости својих предака, да се до тог неваљалства понизе, да из своје побуде и од своје воље слободу Јелина издаду Филипу. Нико, па нико није кадар био то рећи.“ Ако би ко зажелео, да још дуже слуша Демостенову самообрану против помепутог тешког прекора, нека чита оно дело Демостеново, које ће онда пропасти, када и овај свет пропадне, нека чита његову беседу *περὶ στεφάνου* (за венац.)

Као год нови, исто тако и стари век имао је своју chronique scandaleuse. У ову кронику спада и она позната анегдота о поткупљивости Демостеновој, коју је од Епикуровца Идомнеја позајмио Плутарх, од Плутарха многи потоњи писци и француски књижевник Бланшар, а од Бланшара г. М—ћ, па ју је без икакве примедбе као сушту истину изнео пред своје читаоце у пркос томе, што је историјска критика откад икад доказала, да та анегдота спада у царство измишљотина. Ево те анегдоте: „Харпала, чиновник Александров, побегавши од овога владаоца, ускочи с големим благом у Атину; благом својим почне набављати људе, који ће се заузимати за њега. Речитост Демостенова могла му је бити од велике помоћи; али Демостен најпре почне саветовати да се протера тај опасни поткупљивач, а кад му Харпала на згодан начин дâ једну дивну златну купу, и двадесет талената, он онда умукне и да не би више морао ништа говорити у скупу, излазио је увек са завијеним вратом, као да је промукао. Али није могао никога вући за нос“ (књ. I. стр. 192). О Демостеновом карактеру, којем се свет исто толико диви, колико и његовом генију, у нас се још овако пише! У нас се још овако пише о Демостоновом карактеру после толиких критичких радова о животу Демостеновом од Бекера, Шефера, Грота, Булеа, Вестермана итд. и после оваких речи чувеног историка немачког Нибура: „Време би већ било, да једном умукне она

стара песма о томе, како је Харпал подмитио Демостена. Промисао, који је допустио, да је част најплеменитијег државника дуго каљана у очима лаковераца, све је околности расправе судске тако сачувао, да је поганлук очевидан, као да смо му савременици.“

Са шта је пропала Јелада и народ јелински? Историја света потврђује, да је због оних узрока пропала, које Демостен у својим беседама наводи. Тако н. пр. каже он у трећој својој филипици на једном месту: „Много је штошта дабогме томе криво, и није због једног или два узрока ствар дотле дошла, већ ако добро будете испитивали, наћи ћете да су највише криви они, који воле улагивати се него предлагати оно, што је најбоље, и од којих једни, чувајући свој сјајан положај и свој утицај, ништа се за будућност не брину, а други, оптужујући и опрњујући оне, којима је до општег добра стало, ништа друго не чине, него да држава сама себе казни и једино се о томе бави, а Филипу да буде могућно и говорити и радити, што год му је воља.“ А на другом месту у тој истој беседи овако одговара на питање, са шта је оболела и пропала његова отаџбина: „Та не беху без основа и оправданог узрока сви Јелини тада тако спремни за слободу, као што су сада за ропство. Беше тада нешто, беше, Атињани, у срцима премногих, чега сада нема, што је и персијско богатсво свладало и Јеладу слободну држало и што се не побеђаваше ни у једној битци било на суву било на мору; а сада је то пропало, те се све уништило. Па шта беше то? Ништа лукаво и мудро. Беше опште презирање оних, што новац примаху од оних, који хтедоше или владати над Јеладом или је сатрти, и највећа срамота стизаше оног, за ког би се доказало, да је потплаћен, а и највећом казном тога кажњаху. С тога дакле не беше могућно купити од говорника и војвода нити згодне прилике за рад, коју срећа даје често и немарнима против опрезних, нити неповерења према тиранима, нити у опште ичега таковог. А сад је то све као на вашару распродано, те место тога је уведено нешто, од чега пропаде и оболе Јелада. Па шта то? Завист, ако је когод шта добио; смеј, када тај то призна; мржња кад когод то томе пребаци, и све остало, што из подмићивања следује. Јер

и ако се сада налази лађа, људи, и новаца и друге спреме, и осталог, по чему се снага које државе оцењује, у много већој и знатнијој мери него пре, ипак је то све неупотребљиво, ништаво и некорисно због оних, што се дају подмићивати.“ И у беседи својој „за венац,“ коју је држао на осам година после херонејске катастрофе, одговара Демостен на више места на речено питање, ко је крив тој катастрофи и пропасти слободе јелинске. Ја ћу само једно место да наведем. (Гл. 294—296). „Међу тим, тако ми Херакла и свију богова, ако ће се на страну оставити лажи и свака реч, која би се рекла због личног непријатељства, па ако се само са истином у руци хоће да испитује, ко су у истини они, на чију би главу могао свако с пуним правом свалити кривицу због онога, што је било, то ћете наћи, да су у свакој вароши они, који су њему (Есхину) равни а не мени; који тада, кад је Филипова моћ била још слаба и са свим незнатна, у пркос нашим честим опоменама и саветовањима и најбољим саветима опште добро зарад свога гадног користољубља жртвоваше, варајући и обмањујући своје суграђане дотле, док их не начинише робовима; тако код Тесалаца Лаох, Кинеа, Трасидај; код Аркађана Керкида, Хијероним, Еукампида; код Елејаца Еукситеј, Клеотим, Аристехам; код Месењана богу мрски Филиадови синови Неон и Трасилох; код Сикионјана Аристрат и Епихар; код Коринћана Динарх и Демарат; код Мегараца Птиодор, Хеликс, Церилај; код Тивљана Тимола, Теогитон, Анемита; код Еубејаца Хипарх, Клитарх, Сосистрат. Дан не би ми био доста за набрајање издајица поименце. Сви ови скупа, о Атињани, чинили су сваки у својој отаџбини оне исте смутње, које ови овде код вас, ови неваљци и ласкавци и злочинци, који сваки своју отаџбину упропастише, који јој слободу продадоше пређе Филипу, а сада Александру, који по трбуху и по најгаднијим уживањима срећу мере, који оно, што прећашњим Јелинима беше темељ и крајња мета срећи — слободу и немање никог за господара — у корену упиштише.“

А како је то Милићевићу дошло до херонејске погибије и до пропасти слободе и независности јелинске? Ево како: „Али за то опет не заборави Филип Грчке; дође на њу на ново; па по неком изузетку, понуди мир атинској републици.

Фокион, који је предвиђао шта ће да буде, навали на Атињане, да приме мир; но Демостен, који је слушао само своју страст, наговараше их на рат, и по несрећи, они баш овога послушају. Фокиону се одузме команда, а војску, која је била рђаво наоружана, потуче Филип. Бој је био у Коронеји године 336 пре Христа.“ (Књ. I. стр. 175.) По речима Милићевићевим могућно је дакле било споразумљење између Јеладе, којој је била девиза „слобода и немање никог за господара“, и Филипа, који је био без краја властољубив, који је водио политику лажи и обмане, коме; као што напред рекосмо, земље ни за што друго нису биле, него да дају доста новаца и војника, који је живо подржавао саможивост појединих држава, који је распиривао пламен раздора међу суседним државама и циљ своју најрадије подмићивањем гледао да постигне. Рат, што су га водили Атињани и њихови савезници против Филипа, није био морална потреба, већ лакомислено дело Демостеново и слепи пркос његових сународника. Атињани и Тивљани да само не послушаше Демостена, ето пусте среће. Њих онда по Милићевићу не би ни глава заболела: о пропасти слободе и независности јелинске не би било ни спомена. Какво погрешно мишљење и колика неправда према Демостену! Та Јелади није било више спасења, и само је о томе било питање, да ли да сврши славно или срамно. И што је Атина сачувана од онаке пропасти, која би пред свима потоњим вековима осрамотила њену дичну и светлу прошлост, једна је од највећих заслуга Демостенових.

Да ресумујемо сад, ко је и какав је био Демостен по Милићевићу? Био је славан беседник атински, који је слушао само своју страст, који је био поткупљив, и који на души својој носи херонејску погибију и пропаст своје отаџбине. Демостену, овом светлом и бесмртном имену историје света; Демостену, „који ће“, као што лепо каже Кастелар, „увек, у току свију векова, бити планета, што сија на небу историје, докле год срце куца, докле год савест човечанска имадне великих и племенитих инспирација“, *) тешко да је икад ико учинио већу неправду,

*) Народни људи од Дона Емилија Кастелара, с еспањолског превео Мита Ракић. Београд 1879.

него што су му је учинили Француз Бланшар и Србин Милићевић поменутим речима.

Пређимо на Катона.

Год. 63. 5. Дец. пре Хр. сазвао беше Цицерон сенат у храм Конкордијин, да се изрече казна похваташим друговима Катилиниим: Лентулу, Цетегу, Статилију, Габинију и Цепарију. Пошто је он сам с неколико речи расправу отворио, буду по обичају најпре за мишљење питани десигновани (за идућу годину изабрани) консули, Силан и Мурена. Силан предложи за сву петорицу највећу казну. Тај предлог прихвати друг му Мурена, а тако исто и многи бивши консули. А кад дође ред на Цезара, десигнованог претора, те он за мишљење би запитан, изговори он значајну беседу, којом је врло вешто побијао Силана, и блажи поступак са издајницима предложио. Предлог је Цезаров гласио: Ita censeo, publicandas eorum pecunias, ipsos in vinculis habendos per municipia, quae maxime opibus valent, neu quis de eis postea ad senatum referat neve cum populo agat; qui aliter fecerit, senatum existimare eum contra rem publicam et salutem omnium facturum (ја предлажем: нека се њихово имање прогласи за државно, а они сами нека се у најбогатијим муниципијама држе у затвору; нека нико у будуће њих ради не износи предлога каква нити пред сенат нити пред народ; ко противно буде радио, онога проглашава сенат у напред за непријатеља републике и општег добра) [1]) Овај предлог Цезаров усвоје многи при даљем гласању, и већ се мислило, да ће и продрети. Онда опет Цицерон као председник узме реч, и својом четвртом беседом противу Катилине покуша, да гласање опет наврати на пут строгости. Но то му не пође са свим за руком. И сам Силан, предлагач највеће казне, беше беседом Цезаровом веома пољуљан у своме мишљењу. Устаће по том Марко Порције Катон, истина још млад сенатор, али пун већ оне озбиљности и непоколебљивости, којом се кроз цео живот свој одликовао, па ће говорити ону чувену беседу, којом је живо доказивао, како би по државу врло опасно било блаже поступање са завереницима, као што Цезар предлаже. Из беседе ове позна-

[1]) Sall. Cat. cap. 51.

те су особито оне речи: Hic mihi quisquam mansuetudinem et misericordiam nominat! (Ту ми још неко говори о благости и милости!). А на завршетку беседе учини Катон предлог, да се поменути издајници, који су признали своје злочинство, по обичају предака смрћу казне (de confessis sicuti de manufestis rerum capitalium more maiorum supplicium sumundum) [2]) Предлог овај Катонов велика већина сената с бурним одобравањем усвоји, а консул Цицерон одмах још истог дана смртну пресуду изврши.

А како се по г. Милићевићу владао Катон у овој сенатској седници, у којој је решавано, каквом казном да буду кажњени Катилинини другови Лентул, Цетег, Статилије, Габиније и Цепарије? Ево како се владао: „Овако крут човек (т. ј. Катон) није могао бити Цезару у милости. У Катилининој завери овај славни републиканац беше снажно подигао глас у једној беседи да сенат буде блажи при каштиговању криваца. У беседи овој имало је доста и за Цезара, који је навлаш хтео да навикава народ на најбешње властољупце. Ову беседу није Цезар заборавио.“ (Књ. II., стр. 91).

Год. 48. пре Христа потукао је Цезар у битци код Фарсала Помпеја, који је за тим побегао у Африку, где га је мисирски намесник Птоломеј убио. Год. 47. пре Хр. отишао је Цезар у Малу Азију на Митридатовог сина Фарнака, и победио га је код Зеле врло брзо. Цео тај поход није трајао више од пет дана. Цезар изненађен оваким резултатом петодневног похода писао је у Рим својим пријатељима оне познате речи: Veni, vidi, vici! (дођох, видех, победих). После тога отишао је Цезар у Африку, где се била искупила републиканска војска. Битка је била 6. апр. год. 46. код Тапса. То је она страшна битка, у којој је 50,000 републиканаца изгинуло и република сарањена, те после које је Цезар целим тада познатим светом загосподарио. Момзен карактеришући Цезара започиње ту карактеристику овако: „Der neue Monarch von Rom, der erste Herrscher ueber das ganze Gebiet roemisch-hellenischer Cultur, Gaius Julius Caesar stand im sechsundfuenfzigsten Lebensjahr, als die Schlacht bei Thapsus, das

[2]) Sall. Cat. cap. 52.

letzte Glied einer langen Kette folgenschwerer Siege, die Entscheidung über die Zukunft der Welt in seine Hände legte [1]) (Нови монарх римски, први господар од целе области римско-јелинске образованости, Гај Јулије Цезар, беше у својој 56. години, кад је битком код Тапса, последњом кариком у дугом ланцу победâ са тешким последицама, у његове руке положено располагање будућношћу света). Битка дакле код Тапса, која је на две године касније била после битке фарсалске, јест она битка, после које се Катон у Утици (у Африци) затворио и смрт себи задао, не хотевши републику да преживи.

А шта читамо у г. М—ћа?: „Најпосле бој на Фарзали заврши ту велику борбу. Катон видећи, да је праведна ствар са свим изгубљена, не хте никако да преживи слободу своје отаџбине. Он се затвори у Утику — — -- прободе се мачем својим.“ (Књ. II. стр. 121).

Напред смо рекли, да у животима г. Милићевићевим има и по неко име, за које историја света не зна. Да потврдимо ове речи наше. Коме је непознато име оног Грка издајника, што је за добру награду провео једном стазом једно одељење Ксерксове војске, да обиђе термопилски кланац па да дође за леђа Леониди и његовим јуначким друговима; коме је непознато име Ефијалта? Коме је даље непознато, да је тај издајник био родом из старе тесалске вароши Трахине (*Τραχίς, ῖνος*), и да се с тога име Ефијалта замењује и називом: Трахињанин?

А шта читамо у г. Милићевића?: „Сад већ и Ксеркс почне двоумити о пролазу кроз Термопиле, кад тек од некуда враг донесе некаквога Тракинија, из околине родом, који је познавао све стазе и богазе преко планине. Он се понуди да једним врлетним и врло каменитим путићем проведе једно одељење војске Леониду за леђа, тако да он, ухваћен с две стране, не могне никуд измаћи. Цар прими ту понуду с великом радошћу; да одмах Тракинију велику награду, и повери му двадесет хиљада војника да их проведе прве ноћи.“ (Књ. I. стр. 102). Не знати име оног, што је учинио издајство у Термопилама, то је исто тако као и не знати име оног, што је учинио издајство на Косову.

[1]) Mommsen, Röm. Gesch Bd. III. S. 445.

И таких погрешака има у животима Милићевићевим, да име неке знатне личности фигурише као име неког места.

Године 83. пре Христова рођења потуче Сула понтијског краља Митридата, и принуди га на мир под врло тешким условима; а да би за извесно време спречио сваки устанак у азијским провинцијама против Римљана, он пред повратак свој у Италију остави свог подзаповедника Луција Мурену с две легије у Азији.

А шта пише г. М—ћ? „Пошто је Сила углавио мир с краљем Понтиским, остави у Мурени заповедништво над Азијом, а он се с војском врати у Италију“ (Књ. II, стр. 57). По овим речима г. Милићевића излази, да је Мурена било место, у ком је Сула оставио заповедништво над Азијом пред свој повратак у Италију.

И ову погрешку да прибележимо.

Опште важне игре и светковине народа јелинског биле су, као што је познато: истмијске у Коринту, немејске у Немеји, питијске у Делфима, и олимпијске у Олимпији. Од ових игара најважније су олимпијске код величанственог храма Зевсовог, где се сваке четврте године скупљао народ из свију крајева Јеладе, па играо, певао и веселио се; где се омладина надметала у утркивању пешице и на коњу; где су књижевници своје сународнике одушевљавали беседом и причањем из народне историје. Између осталих књижевника зна се за Платона, да је долазио на ове игре и светковине, које су, као што рекосмо, држане у Олимпији, месту једном у покрајини Елиди у Пелопонезу.

А шта читамо у г. Милићевића?: „Философ се овај (Платон) одликовао дивном простотом и смерношћу. Дошавши да види игре на Олимпу које су се држале сваке четврте године, итд.“ (Књ. I, стр. 147).

Па што је погрешака г. М—ћ учинио у писању грчких и римских имена, то је штогод беспримерно. Тако

Aemilius Paullus — Емилије Пауло — пише Павле Емило (II., 23). По оваком писању ко не ће помислити, да је у Римљана као и у нас било име Павле? У Римљана је Paullus било презиме.

Aemilius Scaurus — Емилије Скаур — пише према француском читању Емило Скор (II., 76).

Αἰγινήτης — становник острва Егине (Aegina) у саронском заливу, дакле Егињанин — пише Егинет (књ. I., стр. 97) према француском писању l'Eginète. Исто тако пише Капенати (I., стр. 164) место Капењани (становници вароши Капене — Сарепа).

Αἰγὸς ποταμός — Егоспотам — пише Егпотам (I., 138).

Ἄκτιον — Актија — пише Акцијум (I., 133).

Amphipolis — Амфипољ — пише Амфиопољ (I., 173).

Anacharsis — Анархарс — пише Анакарзије (I., 40).

Ἄρατος — Арат — пише Аратуш (I., 40).

Artaxerxes Mnemon — Артаксеркс Мнемон — пише Артаксеркс Мемнон (I., 142).

Aulus Gellius — Ауло Гелије — пише Ауло Гело (II., 18).

Brundisium — Брундизија — пише Бринда (I., 220).

Caeninani — становници старе сабинске вароши Ценине (Caenina), дакле Ценињани — пише Кенинијанци (I,. 27).

Caligula — Калигула — пише Килигула (II., 213).

Campania — Кампанија — пише Кампања (II., 57).

C. Fabricius Luscinus — Кај Фабрицијe Луспин — пише Каје Фабрицијe Луско (I., 216).

Cethegus — Цетег (познати друг Катилинин) — пише Кетегус (II., 64).

Caesar Octavianus — Цезар Октавијан — пише Октавије Цезар (II., 113); исто тако C. Iulius Caesar Octavianus — К. Јулије Цезар Октавијан — пише Каје Цезар Октавије (II., 128). Разлика је велика између C. Octavius и C. Iulius Caesar Octavianus, између Октавија и Октавијана; Октавијан је био син Октавијев.

Calchedon — Калхедон — пише Калкидонија (II., 65); то је така иста погрешка, као кад би се Babylon писало Вавилонија место Вавилон.

Cato Uticensis — Катон Утички — пише Катон Утичанин (II., 118).

Clodius — Клодије (познати римски tribunus plebis, Цицеронов непријатељ) — пише Клаудије (II. 109).

Cn. Pompeius — Кнеј Помпеј — пише Корнелије Помпије (II., 75).

Corinthius — коринтски — пише корински (II., 97).

Crimissus — Кримис — пише Кримеза (I., 213).

Crustumeriani — становници сабинске вароши Крустумерије (Crustumeria), дакле Крустумеринци — пише Крустуминијанци (I., 28).

Δερκυλλίδας — Деркилида — пише Деркинид (I., 151).

Diomedon — Диомедон — пише Диомедан (I., 157).

Euphorion — Еуфорион — пише Ефорион (I., 109).

Θηραμένης — Терамен — пише Терамин (I., 136).

Galenus — Гален — пише Галијан (II., 220).

Ἱκέτας — Хикета — пише Ицет (I., 213).

Κλεόβις — Клеобис — пише Клиовис (I., 43).

Κυαξάρης — Киаксар — пише Сиаксар (I., 49).

Κυκλάδες (αἱ) — Кикладе (има их 12) — пише Киклада (I., 11).

L. Aemilius Paullus — Луције Емилије Пауло — пише П(ублије) Павле Емило (I., 247). Тростурука погрешка.

Lanuvium — Ланувија — пише Ланувије (II., 192).

Licini s Macer — Лициније Мацер — пише Луциније Марцер (II., 105). Римска историја не зна за gens Lucinia, већ за gens Licinia, из које је и познати триумвир Crassus.

L. Licinius Lucullus — Луције Лициније Лукул — пише Луције Луциније Лукуло (II., 63).

Lysander — Лисандар — пише Ликандар (I., 138).

Marcus Furius Camillus — Марко Фурије Камил — пише Марко Фабије Камило (I., 164).

Μιλτιάδης — Милтијад — пише Милкијад (I, 61).

Mutina — Мутина — пише Модела (II., 129).

Nabarzanes — Набарзан — пише Нарбазан (I., 204).

Naulochos — Наулох — пише Наулорхија (II., 132).

Νεμέα — Немеја — пише Нимија (I., 131).

Nemesis — Немеза — пише Немезиса (I, 125).

Numida — Нумиђанин — пише Нумид (II, 49).

Pelusium — Пелузија — пише Пелуза (II, 211).

Pisones — Пизони — пише Пизани (II, 19).

Πολυδέκτης — Полидект — пише Полидикт (I, 19).

Pompeius Magnus — Помпеј Велики — пише велики Помпије (II, 58, 75).

Pomponius, познати пријатељ Плинија старијег, — Помпоније — пише Помпанијан (II, 168).

Praetor urbanus — градски претор — пише урбански претор (II, 124).

Puteoli — Путеоли — пише Пуцоле (II, 154).

Pythias — Питија — пише Питаја (I, 96).

Quintus — Квинт — пише Квинтије (Квинтије Фабије, Квинтије Хорације Флак etc). (I. 252 etc.)

Q. Fabius — Кв. Фабије — пише К. Фабије (=C. Fabius) (I, 245).

Saguntum — Сагунт — пише Сагонта (I, 243).

Sena — Сена — пише Сијена (II, 10).

Sextilis — Секстилис (старо име месеца августа) — пише Секстилије (II, 136).

Σίκινος — Сикин — пише Сицинос (I, 11).

Spurius Maelius — Спурије Мелије — пише Спурије Мерије (I, 68).

Sulla — Сула — пише према француском читању Сила (II, 55).

Sulla Felix — Сула Срећни — пише Срећни Сила (II,58); „срећни Сула“ казало би се латински Sulla, homo felicissimus.

Sulmo — Сулмон — пише Солмона (II, 156).

Susa (orum) — Суза — пише Суц (I, 204).

Thimbron — Тимброн — пише Тиброн (I, 151).

Tachos — Тах — пише Трак (I, 144).

Terminus (римски бог границе) — Термин — пише Термо (I, 32).

Tiberius — Тиберије — пише Тиверије (II, 137).

Tiberius Gracchus, — Тиберије Грах — пише Тиверије Грак (II, 35).

Tib. Sempronius Gracchus — Тиберије Семпроније Грах — пише Тит Семпроније Грак (II, 8).

Ticinus — Тицин — пише Тесин.

Tisagoras — Тисагора — пише Тизагар (I, 88).

T. Maccius Plautus — T. Макције Плаут — пише Марко Акције Плаут (II, 18).

Venusia — Венузија — пише Венуза (II, 148).
Vettones — Ветони — пише Вектони (I, 241).
Φαρνάκης — Фарнак — пише Фарнас (II, 96).
Ζήνων Ελεάτης — Зенон Елејац — пише Зенон Елиски (I, 127).

Многа пак грчка и римска имена писао је са свим недоследно. Нека казује српски на два, а нека и на три па и на четири начина. Тако

Apulia — Апулија — пише Апуља (I, 246) и Пуила (II, 148).

Boeotii — Беоћани — пише Виотиђани (I, 142) и Виоћани (I, 149).

Cannae — Кане — пише Кана (I, 247) и Кане (II, 2).

Carthago — Картагина — пише Картага (I, 221), а одмах на другој страни Картагена (I, 222).

Chaeronea — Херонеја — пише на два начина, и то оба погрешна: Коронеја (I, 175) и Киронија (II, 182).

Constantius — Констанције — пише Констанц (II, 229), Констанције (II, 229), и Констације (II, 230). На двема странама, које су једна уз другу, пише дакле тројако.

Coronea — Коронеја — пише Коронија (I, 142) и Коронеја (I, 151). По г. Милићевићу излази дакле да су Chaeronea и Coronea биле једно исто место, и то Коронеја; а излази, и да су била три различна места, и то Коронија, Коронеја и Киронија. Каква збрка!

Croton — Кротон — пише Кротон (I, 33) и Кротона (I, 55).

Datis — Датид — пише Дат (I, 60) и Датис (I, 85).

Demades — Демад — пише Демад (I, 176) и Дамед (I, 177)

Eleatae — Елејци — пише Елејци (I, 153) и Еленци (I, 126).

Etruria — Етрурија — пише на четири начина: Етрурија (II, 107), Тошкана (II, 164), Тоскана (I, 244), Тошканска (II, 101).

Euphrates — Еуфрат — пише Еуфрат (I, 14) и Јефрат (II, 66).

Hamilcar — Хамилкар — пише Хамилкар (I, 63) и Амилкар (I, 243).

Hierapolis — Хијерапољ — пише Хијеропољ (II, 216) и Хијерапла (II, 232).

Κύμη — Кима — пише Кум (I, 5) и Кимеја (I, 137).

Maro — Марон — пише на једној истој страни Маро и Марон (II, 152).

Maxentius — Максенције — пише Максенције (II, 223), а одмах на другој страни Максец и Максенц (II, 224).

Mentes — Мент — пише Ментес (I, 7) и Мент (I, 11).

Metapontum — Метапонт — пише Метапонта (I, 55) и Метапонт (I,57).

Methone — Метона — пише на једној истој страни Метон и Метонта (I, 173).

Olynthus — Олинт— пише Олинтија (I, 161) и Олинта (I, 174).

Thebani — Тивљани — пише Тебани (I, 101), Тивљани (I, 152) и Тиванци (I, 157).

Themistocles — Темистокле — пише Темистокло (I, 96) и Темнстокле (I, 181).

Volsci — Волсци — пише Волскви (I, 74) и Волсци (I, 78). Итд.

Осим ових погрешака у писању грчких и римских имена чинио је г. М—ћ још небројено много других.

И у навођењу година, кад је што било, чинио је г. М—ћ грдне погрешке. Тако н. пр. у њега читамо:

„Битка у Коронеји (место: код Херонеје) била је год. 336 пре Христа“ (I, 175). — А коме је непознато, да је она знаменита битка, у којој је Филип саранио слободу и независност Јеладе, била год. 338 пре Христа?

„Демостен је преминуо год. 332 пре Христа“ (I, 188). Ову годину смрти Демостенове навео је г. М—ћ по Бланшару, који у I. свесци стр. 274 пише: Demosthène mort l'an 332 avant notre ère. — А коме је непознато, да су једне исте године, 322 пре Христа, умрли највећи беседник и највећи философ јелински, Демостен и Аристотел?

„Цезар Август, император римски, родио се 63 године пре Христа (II, 128); умрьо је 8 године по Христову рођењу (стр. 138); кад је умрьо, беше му 76 година (стр. 137).“ — Цар Август родио се доиста 63 год. пре Христа, и живео је

доиста 76 година; но кад се те године родио, и кад је толико живео, онда је морао доцније умрети, а не 8. год. по Христову рођењу, као што је доцније и умрьо, т. ј. год 14 по Христову рођењу. Годину смрти Августове навео је г. М—ћ погрешно по својој прилици по Бланшару (II. књ., коју немамо при руци). А ту је исту погрешку пре њега г. 1809 учинио и покојни Евтимије Ивановић; и овај као год и г. М—ћ није дао себи труда, да израчуна, да ли може 76 година живети онај, који се 63 пре Хр. роди, а 8 после Христа умре.

„Мецена је преминуо на 8 година пре Христа (II, 142); Мецена је преминуо око 8 година по Христову рођењу (II, 147).“ — Двапут, разуме се, не може се умрети. И Мецена је као и други смртни људи један пут умрьо, и то 8 године пре Христа.

„Плиније, славни природњак латински, родио се 23 године пре Христа“ (II, 161). — За 46 година касније родио се Плиније; родио се за владе Тиберијеве године 23 после Христа, итд.

Споменули смо напред, да је и стари век имао своју скандалозну хронику. У ову хронику спадају ове речи, које је г. М—ћ навео у животу Цезаровом: „Он је носио квар у све породице, и чак кажу, да је поганац и против своје природе грешио“ (II, 99). А у животу Августову читамо: „Од Тиверија Нерона отео је жену Ливију, која је била трудна, и узео ју је за се. Некад је намиривао своју страст без икаква стида и образа; тако је једном, за време вечере, отео жену једноме консулу на његове очи, и после му је вратио“ (II, 136). Оваких речи има доста у животима г. М—ћа. Ми мислимо, да у књизи, која је намењена младим Србима и Српкињама, и која има за мото: „Карактер крепе примери којима се човек диви и које воли“ оваке речи никако лепо не стоје.

Драгоцена вредност ког великог књижевника и научника грчког или римског може се најбоље показати наводима из дела његових. Г. Милићевић има у својој збирци животе најславнијих писаца грчких и римских (осим њих неколико,

као: Херодота, *) Аристофана, Еврипида, и Пиндара), и ни у један тај живот не уметну какав цитат из овог или оног дела писца дотичног, осим што је у животу Цицероновом навео неколико речи из прве беседе његове против Катилине. Но и тих неколико речи, што их је он навео, тек су нешто мало налик на речи Цицеронове. По господину Милићевићу Цицерон је овако први пут против Катилине загрмио: „Та докле ћеш ти, Катилино, злоупотребљавати нашу стрпљивост? Докле мислиш ти терати своју преступничку дрскост? Зар не опажаш по стражи која без престанка стоји по вароши, по страху народа, по гневном лицу сенатора, да су опасне намере твоје већ похватане? Поуздане очи мотре на сваки корак твој: ти ниси имао ни једнога тајнога договора о ком ја не бих био одмах извештен: у сваком таком састанку био сам и ја; ја сам присуствовао свуда, чак и у мислима твојим. Мислиш ли да ја не знам шта је било јуче на ноћ у кући М. Леке? Зар нису ту раздаване службе и зар није раздељена сва Италија међу завереницима? Једни су одређени да иду под заповедништвом Манлија, а други да остану у вароши, да на сто разних места потпале варош. У нереду и забуни од пожара, одређено је било да се побију: консул у својој кући и већина сенатора. Сенат, ова тако величанствена, и тако света скупштина, зна за све ситнице те завере, и Катилини још дише! И још је и сам у томе скупу; он нас слуша, и гледа нас као жртве своје! Докле ми говоримо, он одређује кога ће погубити; и ми смо толико трпљиви, или толико слаби, да мање мислимо о каштизи његових злочинстава него о том како да се спасемо од његове злости.“!

Зар је овако против Катилине беседио беседник римски,

*) Проф. вел. школе, г. Кулаковски, послао је концем прошле године у „Филологическе записке“ реферат о првим трима књигама Милићевићевих „Живота и дела великих људи“. У том реферату примећује он на то, што г. Милићевић нема живота оца историје, Херодота, ово: „Умолчаніе о Геродотѣ я приписываю совершенно простой случайности, что такой серъезный и трудолюбивый человѣкъ, какъ г. Миличевићъ, хорошо знаетъ значеніе геродотовыхъ книгъ для исторической науки.“ Вара се г. Кулаковски, кад претпоставља, да је проста случајност, што је г. М—ћ изоставио из своје збирке живот Херодотов, као што се може видети из оног, што долази.

*

што је знао од речи чинити оно, што други не зна чинити? Зар су ово речи Цицеронове, што су се 8. новембра год. 63 пре Христа орилe у храму Јупитера Статора? Од ових речи, које г. Милићевић наводи као Цицеронове, мало је која Цицеронова. Речи су ове од прилике тако верно наведене, као што би когод, ко има прилично памћење и ко је слушао у каквој скупштини беседу ког говорника, после приповедао, шта је чуо. Шта више у наводу Милићевићевом има по нешто, што није ни речено. У I. беседи Цицероновој против Катилине нема спомена о томе, да су на састанку Катилине и другова (са 6 на 7 нов. 63 пре Хр.) у кући Марка Леке „раздаване службе;“ нити има спомена о томе, „да се на сто разних места потпали варош.“ Цицерон је казао само „descripsisti urbis partes ad incendia“ (назначио си крајеве вароши наше, који ваља да се запале), а у Салустија*) има прибележено, да су завереници Статилије и Габиније добили налог, да Рим на дванаест места запале. Ко разуме језик Цицеронов, ко чује звучну трубу светског владара Рима, онај чита, да је Цицерон овако беседио 8. нов. год. 63. у седници сенатској.

„Докле ћеш већ, Катилина, па зло употребљавати нашу стрпљивост? Докле ће се с нама титрати још то твоје беснило? Докле ће се разметати твоја разуздана дрскост? Зар те ни мало не потресе ноћна посада на палатинском брду, ни мало ноћне страже по граду, ни мало страх народа, ни мало ово веома утврђено место за држање сената, ни мало погледи ових овде? Да већ сви ови знају за твоју заверу, зар не видиш? Шта си ноћас, шта си јуче на ноћ радио, где си био, кога си све скупљао, шта си одлучио, коме од нас мислиш да је непознато? Ао времена! Ао обичаја! Сенат ово зна, конзул види, и овај ипак још живи. Шта говорим ја, живи? И у сенат он богме долази, учествује у јавном већању, бележи и назначује очима сваког од нас, кога ће да погуби. Ми пак, ми храбри мужеви, мислимо да смо за државу доста учинили, ако само избегнемо његово беснило и убилачко оружје. Погубити је тебе, Катилина, требало већ одавно по заповести

*) Sall. Cat. cap. 43. „Statilius et Gabinius uti cum magna manu duodecim simul opportuna loca urbis incenderent.“

консуловој; тебе требало је да погоди удар, што га ти свима нама већ толико времена спремаш. . . . . Но ипак то, што је већ одавно требало учинити, због извесног узрока не могу никако да учиним. Онда ћеш тек ти бити погубљен, кад се већ не буде могло наћи нико тако непоштен, тако изгубљен, тако на те налик, да не признаје, да је то праведно учињено. Докле год буде кога, који ће смети да брани тебе, живећеш, и то живећеш тако, као што сад живиш, опседнут мојим многим поузданим стражама, тако, да се мањи не можеш против државе. Многих очи и уши на тебе ће од сада као и до сада пазити, а ти не ћеш ни приметити . . . . . Промени већ ту твоју ћуд, мене послушај; изби из главе сечу и паљења. Ухваћен си са свију страна; од светлости су јаснији нама твоји смерови; можеш их и са мном прећи. Опомињеш ли се, да сам ја 21. октобра рекао у сенату, да ће 27. октобра бити под оружјем Г'ај Манлије, слуга и помоћник твоје дрскости? Да ли се ја, Катилина, преварих не само у догађају тако важном, тако грозном, тако невероватном, него, чему се још више ваља чудити, да ли се ја преварих у дану? Ја рекох уједно у сенату, да си ти сечу великаша одредио за 28 октобар. Да л' можеш порећи, да ти — спречен мојим стражама, спречен мојом опрезношћу — мањи се ниси могао баш оног дана, када си изјавио, да се по разлазу осталих инак задовољаваш смрћу нашом, који бејасмо заостали? Ништа не учиниш, ништа не започнеш, ништа не замислиш, што ја не бих не само дочуо, већ и што не бих опазио и добро видео. Још ћу ти и то рећи, шта си радио ноћас: био си код Леке, Катилина; разделио си крајеве Италије; одредио си камо ко ваља да иде; одабрао си кога ћеш све у Риму да оставиш, кога са собом да поведеш: назначио си крајеве вароши наше, који ваља да се запале; дао си уверење, да ћеш ти сам већ изићи; рекао си да се ти мораш задржати још мало с тога, што сам ја жив. Нађена су била два витеза римска, који ће те ослободити те бриге, и који обећаше, да ће још исте ноћи пре зоре убити мене у мом кревету. За све ово ја сам дознао, тек што се разишао ваш скуп . . . . . Кад је то тако, Катилина, иди, камо си пошао; излази једном из вароши; капије су отворене: путуј . . . . . .“

Велики је недостатак Милићевићевих „живота“ то, што нема биографије ни једног великог римског правника. Као што је познато, историја је дала сваком народу његово опредељење, дала му је посебну способност за неку извесну радњу духа људског. Тако је Јелинима у историји духа људског тај задатак допао, да развију науку и уметност; дух пак римски достигао је своју праву висину у правној свести, у правним односима, које је створио, у правној системи и у правној науци, коју је изобразио. На праву римском оснивају се битна начела данашњег правништва; пред правом римским поклања се дубоко цела новија правна философија. Кад се дакле издаје збирка живота и дела великих Римљана, онда се не сме никако заборавити на којег од најглавнијих представника римског правништва, н. пр. Папинијана.

Још већи је недостатак Милићевићевих „живота“ то, што нема животописа Спартака, чувеног представника ослобођења робова. Као што је познато, ропство је у старом веку било оно зло, што је као рак подгризало државе стародревности. Нарочито је јадна и жалосна била судбина тако званих гладијатора, т. ј. оних робова, што бејаху осуђени, да се боре међу собом и са дивљим зверовима на забаву Римљанима. Представник ослобођења ових јадника, од чијег се живота ништа ужасније на свету није могло замислити, био је Спартак, по пореклу Нумађанин, а по рођењу Трачанин. Овако великог и племенитог човека живот требало је свакако да уђе у збирку биографија великих људи. Садањи професор историје света на мадридском универзитету, на далеко чувени Емилије Кастелар пишући књигу „Народни људи,“ одликовао је овим најлепшим именом њих осамнаесторицу из целе историје света, а само седморицу из целе историје грчке и римске, и међу овом срећном седморицом, односно осамнаесторицом, налази се и Спартак, коме је — да још и то спомонем — Кастелар у књизи својој највише места уступио. А имена те седморице ово су: Солон, Есхил, Сократ, Демостен, Тибери е Грах, Гај Грах и Спартак.*)

*) Ко хоће више да зна о Спартаку, оног упућујем на писма дра Милана Јовановића, посвећена Љубомиру П. Ненадовићу под насловом: „Горе — доле по Напуљу“ у „Српској Зори“ од год. 1880, св. 10.

Међу крупније недостатке Милићевићеве збирке биографија великих људи спада и „диксионерска“ сухопарност многих животописа, као Софокловог, Платоновог, Тукидидовог, Тацитовог и још других. Н. пр. живот историка јелинског, који је био сувременик и пријатељ Периклов; који је најдубље мисли овог великог државника верно и са потпуним разумевањем представио; који је прву двадесет и једну годину оног несрећног тридесетогодишњег двобоја између Атине и Спарте са државничком увиђавношћу и са тако тачним познавањем лица и догађаја представио, да се може рећи, да у историји човечанства нема периода, који би нам тако јасно био пред очима као двадесет и једна година рата пелопонеског; који је у историји рата овог изнео оно, што чини вечну славу Атине, т. ј. да јој је то пало у део, да у своме крилу усредсреди све зраке живота јелинског, како душевног тако и политичког, и да њима најтрајније поради на образовање васколиког човечанства; који је с тога био један од најнародњих писаца (познато је, да је између свију писаца јелинских Демостену био најмилији Тукидид, чије је дело осам пута својом руком преписао, па већом части и на памет знао) — живот прослављеног историка јелинског Тукидида описује Милићевић овако: „Тукидид је из породице Милкијадове; изнајпре је био војник, и у том је послу стекао лепу славу. Било му је 47 година кад му оно дано би да одведе и насели једну атинску насеобину у Турији. Наскоро после тога букне пелопонески рат у Грчкој, и изазове многе покрете и немире. Тукидид, предвиђајући важност тога рата, смисли да напише историју о њему. Као један од првих војвода он је описивао оно, што је могао да види сам собом до осме године тога рата, а тада буде осуђен да се прогна што није на време помогао једном утврђеном месту, коме је био послан у помоћ. Неколико се људи користе том приликом те га оптуже и он буде осуђен. И у прогону своме, он је продужио своју историју, коју је био почео у звеци оружја. Као писац он је истинит, речит, и силан јасношћу онако исто као што се у доцније време показа Тацит. Преминуо је у Атини, у коју је позван кад му је било шездесет и четири године.“ Ја бих желео знати ону количину благотворног утицаја, којом ће овако су-

хопарне и мршаве биографије деловати на читаоца, крепити му карактер. Од хиљаде оваких биографија вреди по мом мишљењу хиљаду пута више једна пространа, добро израђена биографија. Може ми се овде приговорити, да се неки пут рећи може више у десет речи, него књигом од десет табака. То је жива истина. Н. пр. Тацит каже нам у првој глави својих „анала,“ која има само 14 врста, из римске историје више него Бланшар, и по њему Милићевић, у четрнаест живота великих Римљана. Исто тако каже нам Кастелар у својим „народним људима“ на цигла четири листића мале шеснаестине више из историје грчке него што можемо научити из Бланшарових, и по њему Милићевићевих, свију биографија великих Јелина. Још један пут велим, да је истина, да неки писац каже у десет речи више него други књигом од десет табака, само је мало коме под овим небом дато, да тако пише, да му је свака реч једна мисао. Тацити и Кастелари ретко се рађају.

Да напоменем и то, да г. Милићевић, удешавајући општи план свога дела, није водио много рачуна о томе, колико ће места у књизи својој да уступи биографији појединог великог човека. Рачуна тога није дабогме могао водити за то, што је, као што напред рекосмо, у историји он levis armaturae miles. С тога је биографији не једног великог човека, који је много заслужнији за напредак људски него друга каква личност, у књизи својој дао много мање места него овој. Тако је н. пр. војводи Велизару *двапут* толико места уступио колико историку римском Ливију; мисирском и асирском султану Саладину *пет пута* толико колико славном историку јелинском Тукидиду; диктатору Сули, који је познат са својих проскрипција и са најужаснијег прогоњења својих суграђана, *пет пута* толико колико бесмртном имену светске литературе Тациту; римском војводи Лукулу *двапут* и *по* толико колико великом републиканцу Катону Утичком, или најчистијем трагичком карактеру Демостену, *четири пута* толико колико „Омиру јелинске философије“ Платону, или највећем римском епском песнику Виргилију, или најзнатнијем лирском песнику римском Хорацију, или песнику духа титанског Есхилу, или најгенијалнијем полихистору, што

је икад живео, Аристотелу; шест пута толико колико Тациту или Софоклу; а дванаест пута толико колико Ливију или Тукидиду; — самом дакле Лукулу, који је највише познат са свог пировања и пијанчења, више него Аристотелу, Софоклу, Тукидиду, Ливију и Тациту скупа. Оваку неправду чини г. М—ћ овим духовним горостасима, а овамо пише у књ. II. стр. 148.: „Хорације нас забавља и учи својим списима ево и после две хиљаде година; с тога је нама дражи спомен о њему него о свим властољупцима његовог доба, који су свету оставили само празно име и зао пример.“

Ја сам на крају, али не своје реценсије, јер би ова могла још неколико пута оволика бити, већ сам на крају са простором, који ми је могао уступити „Летопис“. Међу тим ја држим, да је и ово, што до сада рекох, довољно, да посведочи, да се г. М—ћ латио уређивања и сабирања животâ великих људи из свих народа без обзира на то, колико плећи његове понети могу, под чиме ли клонути морају. Овака реч била би и онда оправдана, да г. М—ћ у својим животима великих људи ни једне друге погрешке није учинио осим оне једне у животу Цезаровом, казавши онако грдну неистину о оном великом Римљанину (Катону), о којем је песник Хорације изрекао оне поносне речи: „cuncta terrarum (a Caesare) subacta praeter atrocem animum Catonis“ (сав је свет Цезар победио осим непоколебљивог Катона.) Да се достојно опише живот само једног великог човека, иште се много знања, много труда, много времена. Имамо толико примера, да су поједини научници цео свој век посветили проучавању и представљању живота једне једине личности. А колико се тек труда, знања и времена иште за описивање живота великих људи старог века, колико за писање живота великих људи средњег, новог и најновијег века. То је задатак толике величине, пред којим застати мора и онај, код којега су се сви услови стекли, којима је условљено срећно извршење тога задатка, код којега се стекло и знање историје света, и знање опште литературе, и знање старих и модерних језика, и владање лепим слогом. Доиста завидети морамо смелости, какву је г. М—ћ показао, кад се латио сабирања и уређивања животâ и дела великих људи из свих народа, а особито животâ и дела великих Јелина и Рим-

ђана. Кад је оно уметник и професор светског гласа, Данац Торвалдсен (Thorwaldsen), још у Риму живео дође к њему једног дана млад неки земљак његов, па га запита: „Кажите ми, господине професоре, колико дана треба, па да човек позна Рим?“ Торвалдсен му одговори: „Драги мој пријатељу, ви треба да се обратите на кога другог, јер ја сам овде тек десет година.“ Оваког респекта, што га је имао Торвалдсен према Риму, према његовој грандиозној историји, према његовим великим људима, према његових педесет хиљада статуа, према милионима његових стубова, треба да има у оног, ко хоће да пише животе и дела великих Римљана. Оваког истог респекта према Атини, где су они песници певали, они беседници беседили, они философи философисали, они уметници делали, треба да има у оног, ко хоће да пише животе великих Јелина.

Овога респекта нити има у господина Милићевића нити га поред његових претходних студија може бити.

Ἕρδοι τις ἦν ἕκαστος εἰδείη τέχνην — Нека свако ради посао, који уме!

У Београду месеца маја 1881.

Др Јов. Туроман.

МАТИЦА СРПСКА.

Изводи из записника књижевног одбора и одељења године 1877.

Свечани састанак књижевног одељења на св. Саву 14. (26.) јануара 1877.

Били су: Председник Стеван Брановачки, подпредседник Миша Димитријевић, чланови: Ђорђе Рајковић, др. Михаило Полит-Десанчић, Светозар Савковић, др. Стеван Павловић, Ф. Обркнежевић, Емил Чакра, Александар Сандић и Сава Петровић, актуар.

1. Председник Стеван Брановачки, отварајући у 4 сахата по подне свечану седницу књижевнога одељења, поздравља добродошлицом ускупљене чланове и госте подужим говором, у ком је изложио важност и значај просвете и оних мужева, који су умно и материјално унапређивали народну просвету и књижевност. Споменуо је заслуге просветитеља српског, светитеља Саве, и народног добротвора Саве Текелије, и изјавио је, да је ова седница нарочито сазвана ради прославе стогодишњице рођења митроносног песника Лукијана Мушицког.

Говор председников саслушан је великом пажњом, а при спомену просветитеља Саве, добротвора Саве Текелије и родољубивог песника Лукијана одазвао се цео скуп громким „Слава!“

2. Председник износи брзојав српског академичког друштва „Србадије“ у Грацу, овог садржаја: „Штујући рад митроносца песника Лукијана славимо стогодишњу успомену и кличемо: Слава му!“

Брзојав овај пропраћен је ускликом: „Слава песнику!“

3. Подпредседник Миша Димитријевић чита песму члана књижевног одељења и песника Змај-Јована Јовановића, коју је исти на молбу књижевнога одбора саставио нарочито у спомен стогодишњице Лукијана Мушицког.

Песма ова пропраћена је живом пажњом, бурним одобравањем и усклицима „Слава!“ и „Живио!“

4. Члан књижевнога одељења Ђорђе Рајковић чита беседу, коју је на молбу књижевнога одбора саставио за прославу стододишњице Лукијана Мушицког. У подужој својој беседи разложи најпре сполашње односаје Мушицкова живота, а за тим пређе на књижевну радњу слављеника, те га приказа као заслужнога филолога и библиографа, као првог скупљача српских народних песама и старина, као знаменитог песника

патриотских ода и оштроумних књижевних натписа. По што је даље споменуо Мушицково удружење с Копитаром и труд око узајамног сближења свесловенских грана, које су у оно доба биле јако размакнуте; по што је у неколико примера насликао слављеника још и као храбра борца за српску народност, — говорник на послетку изнесе на видик неке племените црте о Мушицкоме као човеку.

Беседа ова саслушана је великом пажњом и поздрављена је живим допадањем.

5. Председник, захваљујући и говорницима на њиховим лепим говорима, и гостима, који су на ову свечану прославу стогодишњице Лукијана Мушицког дошли, завршује ову свечану седницу у $5^1/_2$ сахата по подне.

Књижевни одбор 2. (14.) марта.

Били су: Председник Стеван Брановачки, подпредседник Миша Димитријевић, чланови: Ђорђе Рајковић, Филип Обркнежевић, А. Хаџић, секретар, и Сава Петровић, актуар.

14. Др Јован Суботић у Осеку, под 2/III. о. г. шаље допис Ристе Ковачевића, помоћника археолошког музеја у Загребу, од 11. септембра 1876, којим исти јавља, да је превео расправу дра Димлера: „Über die älteste Geschichte der Slaven in Dalmatien," печатану у 20-тој свесци „Извештаја философично-историјског разреда ц. бечке академије знаности" 1856, и да је пропратио примедбама, основаним на доцнијим расправама о томе предмету. Уједно јавља, да је превео и грчке и латинске цитате, да ће то дело узнети око 10 табака, и пита, је ли воља „Матица" тај његов посао наградити и штампати.

Преводилац да се извести, да прорачун матичин не допушта, да се тај превод награди и посебице изда, али да ће се примити за „Летопис" и по вредности наградити. А да би се могло пресудити, да ли је превод добар, то да се преводилац позове, да свој рукопис овамо пошље, а да не прева̂ја грчких и латинских цитата.

16. Арса Пајевић, издавалац српских књига у Н. Саду, подноси библиотеци „Матице Српске" књигу: „Здравље и напредак наше деце", за народ написао Милан Јовановић Батут, коју је „Матица Српска" из фонда накиног наградила са 100 фор., а коју је он о свом трошку издао.

Погледом на бр. 35. К. Одс. ех 1876 и бр. 62. К. О. ех 1876 узима се на знање и има се уврстити у каталог књижнице „Матице Српске".

17. Секретар друштвени износи 15 комада различитих списа, који се тичу „Тицанове буне у Срему", која је била 1807, а које је набавио из архиве сремске жупаније. За препис тих списа издао је 8 фор. а. вр. Уједно предлаже, да се ти списи у „Летопису" штампају у место „Прилога за повесницу српског покрета од година 1848 и 1849" и да се списи састављени на латинском и немачком језику преведу и на српски.

Прима се предлог секретаров, да се списи у „Летопису" штампају и да се неки од њих са латинског и немачког језика на српски преведу

За превод тих списа умољава се члан Ђорђе Рајковић, ком се за тај посао одређује награда од 7 фор. из фонда матичиног.

18 Ђорђе Рајковић подноси на расписану награду свој састав „Живот и књижевна радња Лукијана Мушицког“.

Издаје се под бр. 58 К. О. ех 1876 одређеним пресудиоцима.

19. Кад се није могла лане прославити педесетогодишњица матичина због прилика, у којима се и наш народ а и „Матица“ налазила, то је секретар и уредник „Летописа“ тог мишљења, да би ваљало за „Летопис“, написати у спомен те педесетогодишњице кратку повесницу „Матице српске“ од постанка њеног. Тај посао примио би секретар на себе, ако се књижевни одбор с тиме слаже.

Одбор радо прихваћа ту мисао и одлучује једно, да се та повесница „Матице српске“ за педесет година и посебице штампа и да се свима члановима бесплатно раздаље. О одлуци овој да се и управни одбор извести, с позивом, да се у своје време о том посебном штампању побрине.

20. Секретар друштвени и уредник „Летописа“ јавља, да се од „Летописа“ за годину 1876. слаже шести табак и да први део „Аутобиографије Саве Текелије“ износи пет табака и један лист. Уједно јавља, да ће и за годину 1877 моћи изаћи само једна свеска, по што издавање више свезака не допушта од главне скупштине одобрени прорачун фонда „Матице српске“. — Узима се на знање.

Бр. 21. Прима се предлог члана књижевног одбора Филипа Оберкнежевића, да свакидашњи чланови књижевног и управног одбора добијају „Летописе“ на поклон.

О одлуци овој да се и управни одбор извести, да ради поклањања тих „Летописа“ учини нужне наредбе.

Књижевно одељење 9. (21.) марта.

Били су: Председник Стеван Брановачки, чланови: Др. Михаило Полит-Десанчић, др. Илија Огњановић, др. Стеван Павловић, др. Милан Ђорђевић, Емил Чакра, Ђорђе Рајковић, секретар А. Хаџић, и Сава Петровић, актуар.

8. Јустин М. Шимић у Земуну, под 1. мартом о. г., јављајући, да је превео дело „Special-Geschichte der Militairgrenze“ од Фрање Ваничека и да то дело износи 150 штампаних табака у 4 свеске, моли, да тај превод „Матица“ изда о свом трошку, а да му за то неку награду одреди, или да му да у име ваљевине толико, колико ће га штампање тог дела стати. — Попудилац да се извести, да матичина средства не допуштају, да тако огромно дело о свом трошку на свет издаје и да га још и награди; а тако исто да не може ни у име ваљевине одредити му што на штампање тога дела.

Како је пак споменуто дело изишло о трошку ц. и кр. ратног министарства у Бечу, те се тако нигде у књижарама добити не може, то се има исто министарство умолити, да пошље по један примерак тога дела на поклон за матичину и текелијину књижницу.

9. Члан Илија Округић-Сремац у Петроварадину, према одлуци књижевног одељења под бр. 36. К. Од. ех 1876 подноси на роман Јосифа Суботића „Изабирачица“ ову своју оцену:

„Ако је овај роман збиља изворно дјело г. писца, хвале је достојно рад умјетног заплета, чисто народног начина писања и слога и оних по народ наш пагубних манах, које се у њему истичу. Али колико је с тог гледишта хвале достојно, толико с другог не заслужује награде. Ова је обећања Матицом српском приповјести из народног живота црпљеној. И ако је овај роман узет из просто народног врела, ништа мање преплетен је разним чињеницама, које га далеко од циља свог одводе, тако, да управо незнаш, којем разреду је друштва намењен, или простом, или средњем, или посве наображеном? За то јамче силни они латинизми, пак и германизми, који гласно говоре: није ово прави народни и изворни роман. Осим тога имаде у њему истакнутих назорах, који не лијече предрасуде његове, — који оно, што је у народу најсветије, а то је света вјера, коју чувати, његовати треба, подкапају, и црну сјенку бацају на онај св. чин, који је од постанка омилио народу нашем; који је православије у народу, пак, рећи ћу, и књижевност сачуvао, и који те светиње и данас још чува, у наточ манама појединих му члановах; но за то не треба сав чин кађати, него те мане велом братско-људског сажаљења покривати. (Види оца Рафаила, страну 32.) А што је још црње и горе, г. писац ону св. свеву, која би се међу једнокрвном браћом, прем разне вјере, особито сада учвршћивати морала, кида и руши немилим начином, — а да би то на истини основано било, и боже помози, али на пустим странчарским новинарским дописима (стр. 54., 55., 109., 110., 111.), те тим начином и узор-владика Штросмајер окаљан и оклеветан бити мораде у том роману, тијем, да он дјецу хришћанску босанску заваравањем фратровах у заводу ђаковачком католичи. Та то је пријесна лаж, која се опростити не може. Отуд се види, каковим је духом г. писац опојен, како цјенити зна народне добротворе и какове појмове има о учвршћењу слоге међу једнокрвном браћом разне вјере. Та да оно стоји, зар би Мађари укинули Штросмајеров фратарско-босански завод у Ђакову, те питомце у Мађарску преселили? Па кад је онакав Рим, као што га г. писац рише, за што својом свемоћи то није препречити могао?! — Свршавам, као и г. писац, срцем пуним туге и огорчења, оцјену тог романа и велим само још: Бог сачувао српски народ од нових Бранковићах, као што је јунак тог романа „Митар“, био!

Узима се на знање, и дело се издаје другом пресудиоцу Стевану В. Поповићу.

10. Књижевни одбор под бр. 12. К. О. о. г. јавља о успеху свију питомаца оних стипендијских завода, које се налазе под управом матичином, за први течај школске године $187^{6}/_{7}$, и напомиње да је донео ове одлуке:

I. У погледу питомаца текелијиних упућен је надзорник:

1. да о питомцу Дим. Лонгиновићу поднесе накнадно извештај, и

да питомца Светозара Дамјановића опомене, да се не могу држати писмена колоквија и да у опште на то паази, да питомци текелијни свој успех у наукама доказују држањем тако званих усмених никако пак писмених колоквија.

2. Упућен је надзорник, да у смислу 5. и 8. тачке правила питомачких опомене питомце, да полазе предавања на свеучилишту из словенских језика и књижевности, а тако исто, да држе књижевне састанке, где ће своје саставке један другом саопштавати, и у опште вежбати се у српском језику и књижевности.

II. У погледу питомаца јовановићевих упућен је надзорник питомачки, да у своје доба, кад се семестар на бечкој политехници сврши, накнадно поднесе извештај о успеху у наукама јовановићевих питомаца.

III. У погледу костићевих питомаца упућена је благајница, да при исплати стипендије опомене све питомце костићеве стипендијске закладе, да поднесу своје школске сведоџбе, ако не у оригиналу, а оно у препису, одостовереном од школске власти.

IV. Узет је на знање извештај надзорников о димитријевићевим питомцима: Михаилу Ракићу, А. Црњанском и Данилу Панићу, с тим упутством за надзорника, да М. Ракића опомене, да другог школског течаја бољи успех у наукама покаже; а да о питомцу Милану Давидовцу и Николи Попову накнадно поднесе извештај.

На послетку јавља књижевни одбор, да је његова светост патријарх српски умољен, да при исплати димитријевићеве стипендије питомце исте стипендијске закладе опомене, да своје школске сведоџбе о успеху у наукама свршетком сваког семестра шаљу или у оригиналу или у препису, одостовереном од школске власти, и то они, који гимназију у Новом Саду полазе, управо књижевном одбору „Матице српске“, а сви остали надзорнику свих стипендијских заклада под управом матичином дру Пејичићу у Будим-Пешти.

Овај цео извештај узима се на знање.

11. Књижевни одбор под бр. 12. К. О. о. г. предлаже, да се од сад у стечају изречно напомене, као што је то и пре тога било, да ће сваки за текелијиног питомца примљени проситељ при свом ступању у текелијин завод на ново прегледан бити од заводског лекара, па ако се нађе да има какву органску болест, то се не ће примати у завод.

Прима се предлог књижевног одбора.

12. Исти књижевни одбор пор бр 12. К. О. о. г. предлаже, да се у питомачка правила уведе, да се питомцима текелијиним забрањује картање, коцкање и пијанчење, не само у заводу, него и по другим јавним местима, а за сад надзорник питомце да опомене да тога не чине.

Прима се предлог књижевног одбора, и има се предложити главној скупштини, да се питомачка правила у том смилу допуне.

13. Књижевни одбор под бр. 12. К. О. о. г. предлаже, да се донесе одлука о томе, да ли да уђе у правила питомачка, да су питомци текелијини дужни полазити цркву, или да се само изрече, да се од њих, као од свесних Србаља, који треба да знају шта им вреди и значи

црква у туђем свету, очекује, да ће у вршењу своје хришћанске дужности марљивији бити.

Предложиће се главној скупштини, да се уврсти у правила текелијиних питомаца, да се од њих очекује, да ће за своју дужност сматрати, да цркву редовно полазе.

14. Исти књижевни одбор под бр. 12. К. О. о. г. јавља, да су на својим стипендијама захвалили ови текелијини питомци: Стеван Димић и Михаило А. Попопић, због незнања мађарског језика, и Светозар Поповић, слушалац III. године филозофије, који је изабран за професора на карловачкој гимназији.

На сва ова упражњена места расписаће се у своје време стечај.

15. Књижевни одбор под 15. К. О. о. г. подноси све списе, који се тичу наређене истраге, коју су водили Павао Којић председник и Александар Стојачковић члан надзорништва текелијиног завода у Будим-Пешти против текелијиних питомаца.

Како се из тог извештаја види, да су се питомци текелијини, на броју њих 16, огрешили о питомачка правила, која захтевају да владање њихово у самом заводу буде такво, како се то слаже с позивом тога завода и намером неумрлог оснивача његовог Саве Текелије, који је једино за тим тежио, да му завод буде, као што га и сам назива „народно основательство“, камо ће се синови народа његовог, као у народно светилиште скупљати, и ту, у заједници живећи, себе оним духом напајати и себи прибавити она знања и врлине, којима ће после народу и држави од користи бити, — а то су они понашањем и владањем својим са свим с ума сметнули; како се пак даље из поднесеног извештаја види, да су се питомци од времена наређене против њих истраге са свим уљудно и мирно владали: то је књижевни одбор, уважавајући од истражилаца наведене разлоге и околности, прихватио од њих предложене категорије криваца, и према томе предлаже књижевном одељењу своју већином гласова донесену одлуку, да се одреде за кривце по категоријама ове каштиге:

1. Кривац Иван Веселиновић да прима од своје стипендије само две трећине све до краја ове школске године;

2. Кривци С. Јеремић и П. Поповић, да добијају још за два месеца само две трећине од своје стипендије;

3. Кривцима П. Јанковићу, Д. Диму и Д. Вујковићу, да се само још за Април о. г. издају две трећине њихове стипендије;

4. Свима осталим у четвртој категорији наведеним кривцима, и то: Миливоју Адамову, Свет. Дамјановићу, Лазару Јовановићу, Јовану Пантелићу, Храниславу Михаиловићу, Мити Живковићу, Стевану Миловановану, да се од 1. априла о. г. издаје цела стипендија, која им припада.

Осим тога предлаже књижевни одбор, да се сви питомци укоре, а кривци из прве и друге категорије, да се опомену, да ће своје стипендије одмах изгубити, чим се и најмање огреше о правила, која су издана за њих, за надворништво и надзорника текелијиног завода.

Прима се предлог књижевног одбора у целости и упућује се над-

зорништво текелијиног завода, да све то саопшти својим путем и начином питомцима текелијиним, сазвавши може бити на ту цел и седницу надзорништва текелијиног завода.

Књижевни одбор 13. (25.) јула.

Били су: Подпредседник Миша Димитријевић, чланови: др. Михаило Полит-Десанчић, др. Илија Огњановић, А. Хаџић, и Сава Петровић, актуар.

24. М. Куријѐр у Клевану, округу волхинском у Русији, захваљује се на послатом „Летопису 1875“ и моли, да му се пошље и „Летопис“ за годину 1876., јер му је потребан за његово дело „Словенска књижевност“, што ће га на скоро издати на француском језику.

Узима се на знање и да му се пошље и „Летопис“ за год. 1876, чим изиђе из штампе.

26. Др. Јован Јовановић у Каменици под 21. априлом о. г. подноси на награду спев „Отма Мурањ-града“, од Јована Арања, што га је превео с мађарског језика, изјављујући, да је исто дело уступио у накладу књижари Браће М. Поповића у Н. Саду, која му се обвезала, да ће га за кратко време издати на свет.

Књижевни одбор и ако није у начелу за награђивање превода, ипак с обзиром на то, што је веома мало оригиналних дела од вредности стигло на расписане награде и што је овај превод од данашњег првог српског песника у опште уметнички и у српском духу израђен, — чини у овом случају изнимку и подноси књижевном одељењу предлог, да се превод дра Јована Јовановића награди са 80 фор. а. вр. из фонда накиног.

28. Милан Белић практикант у министарству иностраних дела у Београду, под 25. априлом о. год. јавља, да је наумио да изради дело: „Историја индустрије и заната“, али да не ће бити готов до рока означеног у распису награда, те тако моли, да се продужи рок до септембра о. г.

По што до сад на расписану награду није стигло никакво дело, то да се предложи књижевном одељењу, да се на ново распише награда на дело: „Историја индустрије и заната“.

30. Душан Кнежевић у Шиду под 15. јуном о. г. подноси на расписану награду: 1. трагедију у 5 чинова „Дан и Злата“, и 2. драму у 3 чина „Вештац“.

Издаје се на оцену члановима Филипу Обрнежевићу и Светозару Савковићу, с тим, да своје мишљење поднесу најдаље до 12. (24.) августа о. г.

34. Писац приповетке „Једно дете са две матере, отац полудио“, а са мотом: „По перју се птица познаје“, подноси ту своју приповетку на награду.

Издаје се на оцену члановима Ст. В. Поповићу и Ђорђу Рајковићу с тим, да своје мишљење о тој приповетци поднесу до 12. (24.) августа о. г.

35. Ц. и кр. државно ратно министарство, отписом од 12. јула о. г. бр. през. 3016. на молбу овога друштва под бр. 8. К. О. (88. У. З.) о. г.

јавља, да није у том стању, да би могло поклонити матичиној и текелиној књижници по један примерак дела „Specialgeschichte der k. k Militärgränze“, од Фрање Ваничека.

Узима се на знање.

36. По што Ђорђе Рајковић, писац за награду расписане расправе „Живот и књижевна радња Лукијана Мушицког“, није још поднео свршетак своје расправе, то се има позвати, да у року од две недеље то учини, да би је пресудиоци за времена могли оценити и о њој извештај поднети.

37. Члан овога одбора, Стеван В. Поповић, позива се, да што пре поднесе своје мишљење о роману Јосифа Суботића „Изборачица“.

38 Према предлогу председниковом — одлучује се, да се сазову седнице књижевнога одељења за 13. (25.) август о. г. и одмах други дан после свршене главне скупштине друштвене.

Књижевно одељење 15. (27) августа.

Били су: подпредседник М. Димитријевић, чланови: Др. Ст. Павловић, Ђорђе Рајковић, др. Јован Туроман, Емил Чакра, др. Михаило Полит-Десанчић, Светозар Савковић, Ф Обркнежевић, А. Сандић, секретар А. Хаџић, и актуар Сава Петровић.

23. Надзорник свих питомаца др. К. Пејичић у Будим-Пешти, под 21 јулом о. г. шаље свој извештај о успеху питомаца за II течај школске године 1876-7 и о њиховом владању.

По том извештају остало је у текелиним заводу при свршетку школске године 1876-7 девет места упражњених, и то: место Димитрија Лонгиновића, правника II. године, који је 12. (24.) марта о. г. после дужег боловања преминуо; места: Миливоја Адамова и Павла Бастића, којима је дозвољено било, да могу своју стипендију још за годину дана уживати ради полагања строгих испита из правних наука; места: Светозара Дамјановића, Стевана Јеремића и Хранислава Михајловића, свршених философа; места: Стевана Димића, правника IV. године и Мих. Поповића, правника II. године, који су захвалили на својим стипендијама, што нису знали за доста мађарски; и место: Светозара Поповића, слушаоца III. године филозофије, који се захвалио на стипендији, по што је изабран за гимназијског професора.

По одлуци књижевнога одбора од 13. (25) јула о. г. бр. 39. К. О. расписан је био стечај на та упражњена места с роком до 11. (23.) авг. о. г. На тај стечај до одређеног рока пријавило се њих 22 проситеља, и то: 1.) Милан Меанџић, свршен I. године правник из Куле; — 2.) Милорад Поштић, III. год. правник из Брестовца; — 3.) Никола Деспотовић, свршени гимназиста из Сомбора; — 4.) Милан Божески, свршени гимназиста из Т. С. Миклоша; — 5.) Богдан Новаковић, свршени гимназиста из Шида; — 6. Коста Вукомир, свршени I. године правник из Темишвара; — 7.) Александар Црњански, свршени гимназиста VI. разреда из В. Бечкерека; — 8.) Јован Јоцић, свршени гимназиста из Новога Сада; — 9. Пера Јаковљевић, свршени II. године медик из Бале; — 10.) Мита Николић, свр-

шени II. године медик из Томашеваца; — 11.) Јован Видић, свршени I. године философ из Новог Сада; — 12.) Дамјан Хаџић, свр гимназиста у Бањи; — 13.) Милан Сретковић, свршени гимназиста у Н. Саду; — 14.) Теодор Андрић, свршени гимназиста из Херцег Суљоша; — 15.) Јаша Томић, свршени гимназиста из Вршца; — 16. Милан Стеваповић, медик II. године из Будим-Пеште; — 17.) Лазар Толмач, свршени гимназиста VI разреда из Врањева; 18.) Александар Давидовић, свршени гимназиста из Х. М. Вашархеља; — 19.) Александар Михаиловић, свршени гимназиста из Темишвара; — 20.) Милан Давидовац, свршени II. године правник из Сентомаша; — 21.) Никола Кондороши, свршени гимназиста VI. разреда из Туркеве; — и 22.) Чедомиљ Цекић, свршени гимназиста VI. разреда из Загреба.

Књижевно одељење по ислиту свих молбеница са прилозима заједно, погледом на доказани успех у наукама, на сиромашно стање и добро владање, пронашло је, да се главној скупштини могу ради избора за питомце предложити ова тринаесторица, и то: 1.) Дамјан Хаџић и 2.) Александар Давидовић, који су у свему изврсни, као особито оспособљени у првом реду; а у другом реду по азбуци ова седморица; 1.) Милан Божески, 2.) Јован Видић, 3.) Милан Давидовац, 4.) Пера Јаковљевић, 5.) Никола Кондороши, 6.) Милан Мсанџић, 7.) Чедомиљ Цекић; — а најпосле у трећем деду ова четири проситеља: 1. Никола Деспотовић, 2.) Јован Јоцић, 3.) Богдан Новаковић, и 4.) Милан Сретковић.

Остали извештај надзорников узима се на знање, с тим, да питомце Јована Пантелића, Лазара Јовановића и Ивана Веселиновића опомене, да у смислу правила положе прописане испите у првом течају школске године 1877/8.

24. По извештају надзорниковом, стављеном под бр. 23. к. одс. о. г, остала су у стипендијској заклади Павла Јовановића два места упражњена, и то место Владимира Шајковића, свршеног техничара V. године и Васе Атанацковића, свршеног техничара V. године.

Књижевни одбор под бр. 40. к о. о г. јавља, да је одлуком својом од 13. (25.) јула о. г. расписао стечај на та два упражњена места с роком до 11. (23.) августа о. г.

На тај стечај пријавили су се 6 проситеља, и то: 1.) Милан Погожарски, свршени реалац из Ковина; — 2.) Јован Петровић, свршени гимнасиста из Новог Тополља; 3.) Јован Аврамовић, свршени I. године техничар из Земуна; — 4.) Душан Перкић, свршени реалац у Будим-Пешти; — 5.) Илија Соколовић, свршени реалац из Х. М. Вашархеља; 6.) Милан Михајловић, свршени техничар I. године из Доњег Ковиља.

По што су све молбенице са прилозима заједно подробно испитале, то се, погледом на доказани успех у наукама, на сиромашно стање и добро владање предлажу главној скупштини ради избора ова петорица, и то: 1.) Јован Аврамовић и 2.) Милан Михајловић као особито оспособљени; а за њима по азбучном реду: 1.) Душан Перкић, 2.) Милан Погожарски и 3.) Илија Соколовић.

25. По извештају надзорниковом, стављеном под бр. 23. к. одс.

о. г. остало је у стипендијској заклади Нестора Димитријевића упражњено место Николе Поповог, ригорозанта медицине, са годишњом стипендијом од 250 фор.

На то место расписан је био по одлуци књижевнога одбора од 13. (25.)јула о. г. бр. 41. к о. стечај с роком до 11. (23.) ав уста о. г. На расписани стечај пријавило се њих 7 проситеља, и то: 1.) Младен Панић, свршн. I. године правник из Б. Бечкерека; — 2.) Јован Јоцић, свршн. гимназиста из Н. Сада; — 3.) Лазар Сремчевић, свршн. II. године правник из Н. Сада: — 4.) Светозар Петровић, свршн. гимназиста I разреда у В. Бечкереку; — 5.) Миша А Поповић, свршн. II. године правник из Н. Сада; — 6. Емилијан Јовановић, свршени гимназиста VI. разреда из В. Бечкерека; и 7.) Јефта Стефановић, свршн. реалац VI. разреда из В. Кикинде.

По што су прегледане све молбенице с прилозима заједно и по што се пропашло да ови проситељи немају прописане квалификације, и то: Младен Панић, који није посложио I. основног правног испита, Светозар Петровић, који је свршио тек I. гимн. разред у В. Бечкереку, а стипендија се издаје само слушаоцима правних и милитарних наука, Емилијан Јовановић, који је тек IV. гимн разред свршио и Јефта Стефановић, који је VI разред реалке свршио; — то се погледом на доказани успех у наукама, на сиромашне стање и добро владање чини предлог главној скупштини, да Његовој Светости поднесе овај тројни предлог ради избора, и то: на прво место да дође Лазар Сремчевић, на друго Јован Јоцић и на треће Миша А Поповић, по што нема места за овај мах постепеном поступању из нижег стипендијског разреда у виши.

Како се пак из поднесеног извештаја надзорниковог види, да питомац димитријевићев Данило Панић није положио први основни правни испит, а тако исто да и питомац Михаило Ракић није показао онај успех, који се од питомца захтева, то се надзорник упућује, да на првом месту споменутог питомца на дужност опомене, а на другом месту споменутог, да позове последњи пут да се поправи

26. Секретар друштвени јавља, да је председник друштвени на основу овлашћења Христофора Шифмана из банатског Комлоша расписао стечај на два места из стипендијске закладе Христофора Шифмана, и то на једно стипендијско место са годишњом стипендијом од 300 фор. за слушаоце лепих вештина и уметности, а на друго од 200 до 250 фор. за оне, који се справљају за учитеље основних школа

За тим се прочитало писмо Христофора Шифмана од 1. авг. о. г. којим јавља, да је на ту стипендијску закладу своју одредио 10.000 фор. а. вр. главнице, којих ће у корист том свом заводу на своме имању дати осигурати, да ће на ту главницу до исплате 8% камате плаћати сваке по године у напред, у износу од 800 фор., од којих 600 фор. да се употребе на издавање споменутих стипендија и на подмирење заједничких управних трошкова, а 200 фор. да се издаје као годишња помоћ српском народном позоришту. Првенство на ту његову стипендију да имају ученици из Н. Сада, а за тим из Бачке.

На основу свега тога приступило се прегледању молбеница, које су стигле до одређеног рока. Молиоци су ови, и то за стипендију за слушаоце лепих вештина и у метности: 1.) Урош Предић из Орловата, који је I. годину сликарске академије у Бечу са изврсним успехом свршио и који је по приложеним цртежима особита дара за ту уметност показао; — 2.) Милутин Татић свршени гимназиста из Н. Сада, који жели слушати музичку конзерваторију у Прагу; — и 3.) Павле Јовановић из Вршца, који је слушао I. годину сликарске академије у Бечу с похвалним успехом; — а за стипендију за учитеље основних школа: Мата Косовац, учитељ из Меленаца, који жели слушати учитељске науке у Халберштату у Пруској. Од ових проситеља предлажу се главној скупштини ради избора: за стипендијско место, намењено за слушаоца лепих чештина и уметности, са годишњом стипендијом од 300 фор., Урош Предић, као најизврснији од свију просилаца, а за стипендију од 250 фор. за учитеље основних школа, Мата Косовац.

У једно ће се главној скупштини предложити, да се новом добротвору народном Христофору Шифману изјави из скупштине захвалност на великом и племенитом дару његовом, намењеном изображењу и просвети народа српскога.

34. Др. Јован Јовановић у Каменици под 12. (24.) авг. о. г. на расписани наградни стечај за чланке, који би ушли у „Летопис“, подноси песму „О стогодишници Лукијана Мушицког 14 јануара 1877.“

Одређује се писцу награда од 50 фор. а. вр. из фонда накиног, и о томе да се и главна скупштина извести, с тим, да ће се песма у „Летопису“ штампати.

35. Члан Стеван В. Поповић, члан књижевног одељења, у Каменици под 10/VIII. о. г. на бр. 9. К. О. о. г. враћа рукопис романа „Избирачица“ од Јосифа Суботића, с тим, „да се у свему слаже са оценом сачлана Илије Округића, коју је изрекао о врлинама и манама тога списа, и по томе држи, да се њиме не би обогатила српска белетристика. Ако би пак писац хтео да исправи у оцени дела набројене крупније мане, то би био за то, да му се као младом писцу у подстрек даде награда од 10 дуката.“

На основу тога једногласног мишљења за оцену умољених судија, не досуђује се споменутом делу за роман расписана награда.

36. члан Ђорђе Рајковић у Н. Саду, под 11. (23.) авг. о. г. на бр. 34. К. О. о. г. подноси ову своју оцену:

„Прочитао сам приповетку: „Једно дете са две матере, — отац полудио“, с мотом „по перју се птица познаје,“ те сам нашао, да та приповетка има веома леви црта и дивни партија. Извађена је из живота. Лунак приповетке човек је, који није могао бити боље заумљен, вештије употребљен, па ни згоднije и сталнije изведен, — човек, кога није каква болесна машта створила, но који у истину живи, рекао би пред нами се миче, на наше очи све говори и ради. Тако је оштра карактеристика и у остали особа. Догађаји се описују час лако и несташно а

са добрим хумором, час опет озбиљно и тужно, да читаоцу маме сузу из ока. Из свега се види, да је споменуту приповетку написало врело, рутинисано, опробано перо.

Једино би се могло замерити, да приповетка има местимице небрижљиво стилизовани реченица. Тога ради ја би се желио договорити са писцем, те да се према унутрашњој вредности и језик поправи.

За ову изворну приповетку предлажем награде 300 фор. а. вр. Приповетка лако може бити 6 штампани табака велика; дошло би дакле 50 фор. на печатан табак, што заиста није много, кад се зна, да су тако награђивани и неки чланци у Летопису."

Издаје се на оцену Стевану В. Поповићу, као другом за то умољеном члану.

Вр. 39. Ђорђе Рајковић члан књиж. одсека у Н. Саду, подноси на откуп и издање ове своје чланке, што су штампани у „Јавору", и то: 1.) Живот генерала Микашиновића, у „Јавору" 1875; — 2.) Жумберачка унија, у „Јавору" од год. 1875; — 3.) Вук. Стеф: Караџић, књижевна успомена, у „Јавору" 1877; — 4.) Сава Мркаљ, биографско књижевна слика, у „Јавору" 1877.

Даље нуди као додатак к споменутим чланцима ова писма: 1.) Писмо Павла Берића Вуку Караџићу, у „Јавору" 1875; — 2.) Писмо Јована Стејића Вуку Караџићу, у „Јавору" 1877; — 3.) Писмо Вићентија Ракића митрополиту Стратимировићу, у „Јавору" 1877; 4.) Писмо Спиридона Алексијевића митрополиту Стратимировићу, у „Јавору" 1877. — Сва та писма пропратио је опширнијим историјским тумачењем.

За поднесене чланке одређује му се награда од 80 фор. из фонда матичиног, од које ће му се половица издати, чим докаже, да је нашао издаваоца за те чланке, који треба да изиђу у једној свесци, а друга половица, кад се штампање тих чланака доврши.

40. Члан Ф. Обркнежевић у Н. Саду, под 5. (17.) авг. о. г., на бр. 30. К. О. подноси ово мњење:

„У смислу одлуке књижевног одбора „Матице српске" од 13 (25). јула 1877. бр. 30. К. О. прочитао сам на оцену предане ми две драме: „Дан и Злата" и „Вештац", што их је у смислу расписане награде поднео г. Душан Кнежевић.

Кад се узме на ум, да је драма, узевши у ширем смислу, уметнички производ, која као такав мора одговарати пре свега драматским правилима, ако оће да одговара својој цели и задатку, што га има драматски комад, који није намењен само за читање, као обичне приповетке, већ треба да се на позорници пластично представља — онда морам изјавити, да ни један од споменутих поднесених драма г. Душана Кнежевића не одговара реченим захтевима. Јер што је најважније код сваког позоришног комада, то је тако звана драматска техника, коју писац слабо познаје, а уз то није вешт ни у психолошком схваћању, ни у цртању и извађању појединих карактера, за што је нужна даровитост с једне, а драматска студија с друге стране. Једно, што би писцу поднесених драма радо признао то је, да има неке „рутине" у обичној

верификацији, и то му је све. Али за драму, коју треба да награди једно књижевно друштво, ту се више изискује, и таково се друштво никако несме дотле спустити, да награђује лоше производе књижевних почетника и дилетаната, па било то ма у којој струци књижевности, а још особито на драматском пољу, кад знамо, да је драма врхунац песничке уметности.

Мој предлог дакле гласи: Да се ни једна од поднесене две драме г. Д. Кнежевића не награди, већ да му се поврате с тим, да би и себи, и нашем позоришном репертоару више користио, кад би најпре доста и пажљиво читао одабрана и ваљана позоришна дела, пак се онда тек покушао у превађању драматских дела; и тада ће тек можда, ако узима за то дара, са више успеха моћи се истаћи као писац оригиналних позоришних дела".

Члан С. Савковић изјављује да се придружује овом мишљењу.

На основу ових мишљења књижевно одељење не досуђује ни једној од споменутих драма расписану награду.

41. Члан др. Михаило Полит-Десанчић јавља, да је прочитао „Шокицу", позоришну глуму с певањем у 5 чинова од Илије Округлића Сремца, и да је нашао „да је тенденција те глуме врло племенита, јер хоће да покаже, да се верозаконске предрасуде у нашем народу изглађују, а љубав права, та да не познаје тих предрасуда. Слике су врло верне из нашег народа, на име шокачка породица. Гдекоји изрази и сувише су „верни" из народног говора, па греше против укуса. Да би се драма представљати могла, морала би се не само прекратити, него и прерадити. У опште предмет је драме такав, да је више за роман, него за драму."

Исти члан допуњује ту пресуду своју усмено, велећи, да према свему томе та драма не заслужује расписане награде.

У очекивању пресуде другога члана Светозара Савковића, узима се за сад на знање.

42. Подпредседник Миша Димитријевић јавља, да је њему и члановима А. Сандићу и дру Илији Огњановићу поверено било, да донесу пресуду о делу, које је члан Ђорђе Рајковић на расписану награду поднео под насловом: „Живот и књижевна радња Лукијана Мушицког", али да они то нису могли учинити, пошто Ђ. Рајковић ни на опомене није поднео завршетак тог свог дела.

Члан Ђорђе Рајковић изјављује усмено у седници, да ће свршетак тог свога дела најдаље за три недеље дана поднети.

Узима се на знање, с тим додатком, да пресудиоци оба за награду послана дела што пре прегледају, како би се оно од њих, за које се пронађе да заслужује награду, могло печатати у „Летопису" за г. 1877.

Књижевно одељење 18. (30.) августа.

Били су: Подпредседник Миша Димитријевић; чланови: А. Хаџић секретар, А Сандић, Стеван В. Поповић, др. Јован Туроман, др. Илија Вучетић, др. Стеван Павловић и Сава Петровић, актуар.

50. Подпредседник књижевног одељења јавља, да је ова седница

с тога сазвана, да се од чланова, који су у данашњој скупштини за чланове примљени, предложе главној скупштини за избор за чланове књижевног одељења, они књижевници, од којих се може очекивати, да ће књижевним радом својим процветање друштва потпомоћи. Уједно позива, да се предлог у том погледу учини главној скупштини.

Одлучује се, да се главној скупштини у смислу чл. 6. устава друштвеног предложе за чланове књижевног одељења ови: Мита Поповић, песник, из Баје и Милан Андрић, списатељ, из Баје.

Књижевно одељење 20. августа (1. септембра.)

Били су: Председник Стеван Брановачки, чланови: Л. Хаџић, Ђ. Рајковић, др. Милан Савић, Милан Андрић из Баје, др. Илија Вучетић, др. Михаило Полит-Десанчић, Миша Димитријевић, Стеван В. Поповић, Филип Обркнежевић, А. Сандић, Стеван Недељковић и Сава Петровић.

52. Председник позива, да у смислу устава изабере књижевно одељење себи подпредседника.

За подпредседника књижевног одељења би на ново већином гласова изабран досадањи подпредседник Миша Димитријевић.

53. Председник позива одељење, да изабере књижевни одбор од 8 чланова.

За чланове књижевног одбора изабрани су већином гласова ови чланови књижевног одељења: Др. Михаило Полит, др. Милан Савић, Филип Обркнежевић, А. Хаџић, Стеван В. Поповић, Ђорђе Рајковић, др. Илија Огњановић и Светозар Савковић.

57. Чита се одлука главне скупштине под бр. 45. Г. С. о. г., којом се књижевно одељење упућује, да до прве главне скупштине изради и скупштини поднесе строжија правила о квалификацији како за проситеље за текелијин завод, тако и за питомце текелијине у погледу њиховог успеха у наукама, који ће се од њих захтевати, да би могли или бити изабрани за текелијине питомце или остати у уживању њихових стипендија.

Према томе упутству позива се надзорник текелијиног завода др. К. Јејичић, да поднесе у томе погледу предлог о измени питомачких правила и да нарочито има на уму, какве би калкуле ваљало тражити од питомаца према струкама наука.

Заједнички састанак

управнога одбора и књижевнога одељења „Матице Српске“, у Новоме Сяду 4. (16.) новембра 1877.

Председник Стеван Брановачки.

Присутни чланови управног одбора: Др. Лаза Станојевић, Павао Гостовић, Павао Новић, Ђорђе Шевић; чланови књижевног одељења: Ђорђе Рајковић, А. Сандић, др. Милан Ђорђевић, Ф. Обркнежевић, др. Милан Савић, А. Хаџић, секретар, и Сава Петровић, актуар.

2. Председник друштвени Стеван Брановачки јавља, да је питомац димитријевићев Милан Давидовац на овогодишњој скупштини друштвеној

изабран за текелијиног питомца, да је на то место са годишњом стипендијом од 250 ф. а. вр. за слушаоце правних и виших милитарних наука био расписан стечај с роком од четири недеље дана, да је рок томе стечају истекао, да се на исти њих четири проситеља пријавило и да је тако задатак овој заједничкој седници да за то упражњено место учини тројни предлог Његовој Светости патријарху српском.

За споменуто упражњено стипендијско место пријавила су се ова четири проситеља:

1.) Петар Лацковић из Руме, свршени гимназиста; положио испит зрелости с добрим успехом у Карловцима; ;

2.) Милан Меандић из Куле, II. године правник у Будим-Пешти положио први правни основни испит;

3.) Младен Панић из В. Бечкерека, II. године правник у Будим-Пешти; положио први правни основни испит;

4.) Миша А. Поповић из Н. Сада, III. године правник; положио први државни испит с добрим успехом у Загребу;

Заједничка седница управнога одбора и књижевнога одељења прегледавши и испитавши све молбенице са њиховим прилозима заједно, и пронашавши да сви проситељи без разлике имају прописана својства за димитријевићевог питомца, на основу овлашћења добивеног од овогодишње главне скупштине матичине, решава већином гласова, да се за ово упражњено место учини Његовој Светости патријарху српском овај тројни предлог ради избора, и то овим редом:

На прво место: Петар Лацковић;

На друго место: Миша А. Поповић;

А на треће место: Младен Панић, кога брат Данило, правник у Будим-Пешти, већ ужива стипендију од 250 фор. из исте закладе, али је овде кандидован за то, што је бечкеречанин.

Овај тројни предлог да се поднесе Његовој Светости заједно са свима молбеницама и њиховим прилозима.

Књижевни одбор 5. (17.) новембра.

Били су: Председник Стеван Брановачки, подпредседник Миша Димитријевић, чланови: секретар А. Хаџић, Филип Обркнежевић, Светозар Савковић, др. Михаило Полит-Десанчић, Ђорђе Рајковић, др. Милан Савић, др. Илија Огњановић, и Сава Петровић, актуар.

43. Бранко Мушицки у Тителу, под 10. (22.) мајем о. г. шаље два чланка за „Летопис“, и то: „Допуне и поправке к библиографији“ и „Две листине“. Од тих чланака први је штампан у 119-том „Летопису. Пошиљач моли, да се исти награди.

Одређује се награда од 10 фор. а. вр. из фонда матичиног, а од новаца одређених прорачуном на књижевне цели, и повраће се управни одбор, да ту своту на исплату дозначи.

44. Управни одбор под бр. 204. У. О. о. г. доставља српски асигнат од 5 фор., што га је гђа Суботићка из Осека послала „Матици“ на

сачување, уз примедбу, да се у „Летопису“ одштампа и да му се приложи кратка историја.

Да се врати управном одбору, с позивом, да тај асигнат за сад стави у благајну на сачување.

47. Ђорђе Рајковић у Н. Саду, подноси своје дело: „Лукијан Мушицки и његов књижевни рад у спомен стогодишњице Мушицкове.“

Председник друштвени јавља, да је ово рукописно дело 1. септ. о. г. дано на оцену пресудиоцима, који су под бр 58. К. О. ех 1876 на то одређени.

Погледом на бр. 64. К. О. о. г. узима се на знање.

62. Члан Стеван В. Поповић у Каменици под 17. окт. о. г. на одлуку књижевног одељења под бр. 36. К. О. о. г. подноси ову своју оцену:

„Одлуком славнога књижевнога одељења бр. 36 спроведена ми је приповетка „Једно дете са две матере, отац полудио,“ са спољашним натписом „по перју се тица познаје“, да поднесем о њојзи своју оцену.

Проучио сам пажљиво исти спис и нашао сам у њему реалистичку фотографију прилика из нашега овостранога живота, а наиме друштвенога живота, са светлим и тамним странама му. У приповетци тој изложене су патње, колебања и напокон клонуће духа са идеалним полетом, великим и племенитим тежњама, али спутана сићушним приликама нашега друштва, у коме живи и ради тај дух, и којима, гоњен ударима свога кобнога удеса, подлеже изнурен и истрошен.

Ради бољега прегледа изложићу овде у кратку руку и збијено цео ток ове приповетке. Главно лице у овој приповетци Тоша Верковић је човек класично образован, идеалиста, није вичан приликама у практичном животу, од младости му је живот отрован породичним несрећама, два пута се женио, жена, деца му помрла, са својим тежњама нигде да продре, јер је увек мимо и над својом околином, усљед тога огорчен на свет, особењак — тај човек има у Новаку Добрићу доброга пријатеља. Новак је човек имућан, неожењен, ужива све што се може уживати у нашем маленом друштву, весељак је, гостољубив, карташ, ноћник, отуда допада суве болести, оболева. Верковић му доводи лекара искусна, да да би му помогао, али помоћи му нема, јер је болест сувише напредовала, а Новак не избива ни сада из онога, што му шкоди здрављу. Негује га сестра удовица Болићка, добра душа, која живи за друге, да им чини добра. Новак умре и остави имање своје сестри са наменом, да након ње остане исто Верковићу — који се није хтео примити наслеђа законито му нуђенога. Дужност напрама сестри свога пријатеља, да јој се нађе у уређивању имања на помоћи, веже га за то место.

Као човек добра срца не може да се ненађе и сиротињи на помоћи. Још за живота свога пријатеља упознао је случајно сироту девојку Христину Недићеву, просту мајсторску кћер, вредну, непокварену ма и нешто необичније, дивље нарави. Учествује у њезиној судбини, покушава да јој из породичне малене сермије прибави неки малени део да

би се могла удати за младога ћурчију који би је узео да има само 100 фор. мираза. Када не успе, поклони јој сам ту своту да би се удала. Но Христина, коју не гони срце на ту удају, кад се увери, да би је тај момак узео само мираза ради, неће да пође за њега него врати Верковићу поклоњени новац. Верковић заинтересује се још више за ту девојку, мало по мало па му она омили, пробуде се у њему старе жеље, да се опет ожени, да остави своме потомку у наслеђе своје тежње и смерове. У борби за свој опстанак ринуо би у очајање кад не би му породица — син — отварао нову перспективу. Но Верковић је првим својим женидбама доста страдао од конзисторије, кад за ову трећу узима форму „цивилна брака". Све се место опире овој женитби, мештанско „каже" опада Верковића и буни Христину против њега, Болићка одвраћа опет њега од тога, јер ма да је Христина и добра и вредна и поштена, није за њега, јер није образована. Рђави језици ућуте а Верковић се уздa, да ће уздићи своју жену до висине, на којој он стоји. Узму се. Христина роди сина Владана, лепо, здраво дете, али мати хоће да га упропасти, јер не зна да га паметно одгоји. Дете добије колеру. Са неразумне неге мал што не пропадне — то се збива док је Верковић одсутан — да не притече разумна Болићка у помоћ пропало би тако красно дете. Са захвалности што јој је нега Болићкина спасла чедо приволи и Христина, да се с мужем и дететом преселе сасвим Болићки. Од тада је Болићка мати детету. Христина држи кућу, редује и тече, тврдује и штеди, само да остане што више љубљеноме јединчету, које се од ње сасвим отуђило. Несрећом оболи Христина у црним богињама и умре. Верковић је неутешен, уз све мане ипак је Христина била добра жена. Смрт њезина поразила га је јако.

Међу тим су наступили дани борбе Срства за слободу. И Верковић понуди своју снагу — но њега одбијају, јер траже млађе људе. Очајава, што га држе да је излапио, оматорио, те није ни за што. То му је други жестоки удар његова нова живота. Али има он узданицу, замену у своме сину Влади, кога мудро васпитава честита помајка Болићка. Једно га плаши, а то су редње, са којих умиру деца. Та му брига мути све намере његове са тако даровитим сином. Но није се могао убојати. У његовом одсудству спопадне дифтерија његовога Владана и у наточ свој нези помајке и вештини лекарској умори га. Том смрћу угашене су све наде Верковићеве, истрошен и сам у борби живота саранио је над, да ће живити у своме сину, на њега напада умна чума, која прелази у тихо лудило. Верковић је жив роб, сен од човека. Сва му је умна снага у томе што може да одоле извршењу да се сам убије, јер неће да је кукавица, која не зна зло сносити, и да не ојади честиту Болићку. Изгубио је род, дете, иметак и памет, само себе још није изгубио — али физички. Сва му је утеха „из живота у гроб, из гроба у живот" — ако има утехе у бесмртности материје.

То је у костур приповетци. Сад да се запитамо, има ли људи у нашем друштву, којима би Верковић, Добрић, Болићка, Христина били типови, је ли наш друштвени живот таки као што га црта писац ове приповетке?

*

Верковић може да буде тип за известан, малени број људи у нас, који су поцрпели своје образовање у старије доба на класичкој основи, па не умеју да се нађу у данашњем практичном, јер реалистичном добу. Стари класицизам устукнуо је свуда пред реалним тежњама нашега доба, па није чудо, што идеалистички одгојеници му не разуму данашње доба, нити данашњи људи разуму њих; са својих идеалних тежња живе у данашњем друштву у вечитој борби, истроше снагу своју, не хватајући рачуна о приликама, у којима живе, изпурени, истрошени вегетују док им трају дани живота. Ма да је мало таких људи у нас, ипак је и то мало верно нацртано у лику Тоше Верковића. Несретан од колевке, узвишени дух му тражи наслона у пријатељству, — пријатеља му покоси смрт, ни љубав к простој непоквареној жени не измирује га са светом, јер и ту руши кобни удес му, трне му и љубав народу, ком би да користи, под ладном осудом да народ не очекује више од њега никаква рада, са смрћу сина јединца, насљедника тежња и жудња му, пуца и последња веза му за овај живот — све што је у срцу му било лепога узвишенога, племенитога, све је то утрнуло — још живи жив сарањен, да не буде кукавица, неблагодаран према добротворци свога детета.

Да је овај карактер нацртан мало пластичније, да му је борба његова у свету и у околини изнесена у округлијим потезима, да су у штафажи оштријим цртама обележене тежње доба и струја духа народнога, као што је вешто нацртана сићушна околина, у којој тај карактер живи и ради: наша књижевност би имала у Верковићу типичку фигуру из нашег друштва и доба, не од тренутне него од сталне вредности.

Писац је далеко већи труд положио око цртања Добрића српскога „bonvivanta“, Болићке „добре душе“, Христине, наивно враголасте дјевојке а потоње матере са свима манама српске матере.

Наш друштвени живот у малој варошици добро је карактерисан у епизодама „забава у касини“, „грађење тестамента“, „црквена слава“ и на другим местима у приповетци.

Врлина је овој приповетци, што приповедач износи у њојзи и типове из нашег овостранога друштвенога живота већином добром и оштром карактеристиком, што оштрим потезима маркира земљиште — друштво, у коме живе и раде ти типови.

Ману јој налазим у томе, што није носилац приповетке израђен оније, што је само олако додирнута стафажа, перспектива овога друштва.

Осим тога писац је на много места огрешио се о правила језика. Ја сам обележио оловк м сва места, за која мислим да су погрешна према граматици, те се све то даде лако исправити.

Судим, да би се ова приповетка могла наградити по величини јој наградом до 200 ф. а. вр. ако писац усвоји да исправи мане што сам их напоменуо.“

На основу ове оцене и оцене члана Ђорђа Рајковића под бр. 36. К. О. о. г. предлаже се књижевном одељењу, да се ова приповетка награди наградом од 150 фор. из фонда накиног, под тим условом, ако сам писац наслов своје приповетке промене и ако поправи језик према примедбама, које су оба оцењивача учинили.

64. Чланови Миша Димитријевић, А. Сандић др. Илија Огњановић — подносе овај извештај и мњење:

„Одлуком књижевног одбора сл. Матице од 10. (22.) новембра пр. г. бр. 58. К. О. ex 1876. уступљен је нама потписанима на оцену „Животопис Лукијана Мушицког“, што га је написао синовац му др. Ђорђе Мушицки у Броду. Како је после тога и Ђорђе Рајковић поднео такођер животопис владике Мушицког под насловом: „Лукијан Мушицки и његов књижевни рад“ сл. Матици ради награде, и како је и овај рукопис нама издат да га оценимо, то смо овим — пошто смо оба рукописа прочитали и у оцени сва тројица сагласили се — слободни суд и своје предлоге сл. Матици ради даљег поступка поднети.

Оба рукописа и по спољнем обиму и по начину унутарње израде разликују се доста један од другог. За рукопис Ђорђа Рајковића може се рећи, да је бар трипут толико велики, колико рукопис дра Ђорђа Мушицког. Што се пак унутарње израде тиче, рукопис Ђ. Рајковића носи на себи печат научно израђене монографије. Рукопис пак дра Ђ. Мушицког, то је проста популарна биографија пок. владике — песника.

С тога ћемо овде прво да говоримо о рукопису Ђ. Рајковића.

Ово дело заузима 53 пуне стране in folio ситно писаног рукописа. Већ сам наслов дела: „Лукијан Мушицки и његов књижевни рад“ наговешћује и показује унутарњу садржину самога дела, а у распореду материјала (који је на шест група распоређен, као: I. Приступ. II. Судбина. III. Филолог и библиограф. IV. Скупљач народних песама и старина V. Поета. VI. Човек,) огледа се систематичност ове монографије. Као што се већ из овога распореда види, писац је свестрано обрадио животопис Мушицков, попративши овога у свима појавама његове душевне радње и у свима фазама његова живота. Од свега пак највећу хвалу заслужује сам начин обраде. Ђ. Рајковић израдио је ову монографију по изворима, које кроз читаво дело од почетка до краја износи и наводи, и то по изворима јединственим, који су само Ђ. Рајковићу на руци били (јер су већином његова својина), и којима се други књижевник ни послужити не би могао.

По свему овоме дакле види се, да је Ђ. Рајковић потпуно одговорио оној жељи „Матице Српске“, која је ову руководила, кад је награду за животопис владике Мушицког расписала.

Оволико у главном о рукопису Ђ. Рајковића. Што се пак појединости тиче, слободни смо овде неке своје примедбе и замерке изнети, изјављујући унапред, да нити своју горњу оцену нити пак предлог, што га ниже стављамо, не условљавамо никако од усвајања наших примедаба, но износимо их просто за то, што то прво за своју критичарску дужност уопште, а за нарочиту обвезу своју према „Матици Српској“ сматрамо, а друго, што смо ради да писцу прилике дамо, да своје дело још боље дотера и угласди, у колико би се са овим нашим примедбама сагласити хтео.

Писац је, као што се из ове монографије види, при изради исте са силним, досад скоро ни мало познатим изворима располагао. Вадећи

тако из ових материјал за животопис, кога је радио, по свој прилици у ревности својој — да и најмању ситницу или можда и такву околност изнесе и саопшти, која са обрађиваним предметом у тесној свези не стоји, него само одношаје Мушицкове боље илуструје, — писац се на два три места пребацио, изнесавши на среду и такве ствари, које у животопис Мушицкога никако не спадају. Овакви пасуси нарушавају округлину дела и јединствену целину биографије, јер и нехотице мора читалац да осети терет, којим оваква места снагу целокупног утиска претрпавају и загушују. Оваква су места н. пр. оно дуго разлагање о рачунима и управи манастира Шишатовца као и рефлексије о рачунима и управама других манастира, што се све налази на стр. 9—14.; место о унијаћењу арадске дијецезе на стр. 22; набрајање новаца из нумизматичне збирке Мушицкове на стр. 37. — И ако не можда све, али велики део од овде напоменутога могао би се слободно изоставити, или ако писац то не би хтео, а оно би такве ствари, што на предмет строго не спадају, много згодније место у примедбама нашле, неголи у самоме тексту.

У III одељку „Филолог и библиограф“ разлаже се опширно систем, по коме је Мушицки удесио „славенску“ граматику. Ми држимо, да би се поред свега тога, што и Копитар и Добровски (по овоме рукопису) поменуту граматичку радњу Мушицкову хвале и одобравају, иста у овој монографији само у кратко могла споменути, како би се тек и ова страна књижевне радње Мушицкове обележила, јер по нашем мњењу ово је једна од најслабијих страна Мушицкових. Управо се човек мора чудити, како су Копитар, а нарочито Добровски, који је у оно доба нове основе словенске граматике износио, овакву радњу могли одобравати. Ако би се баш хтело, да се и о овој струци Мушицковог рада опширније проговори, онда биограф не би смео, а да ту радњу критички не пропрати. По томе би се дакле морало писати о Мушицковом словенском филологисању или само овако или никако, у најкрајњем случају врло кратко. Овде бисмо приметили још и то, да би речи „Славени“ и „славенски“ требало свугде заменити са „Словени“ и „словенски“.

У рукопису Ђ. Рајковића има једна врло важна околност, која није са свим јасна, а то је: како је Мушицки постао владиком. На стр. 17. каже се, да г. 1824. у синоду „За Горњи Карловац би једногласно изабран Лукијан Мушицки, администратор горњокарловачке јерархије.“ А касније се приповеда, како је на Мушицкога чињена пресија, да не прими владичанство с тога, што га је цар наименовао. Ово упада у очи као противност. Истина, да се мало из текста даје назирати, да синод, који је Мушицкога изабрао, није морао као легалан признат бити, — али би ову околност свакојако разјаснити требало, јер ће се читалац иначе бунити.

На послетку не можемо још нешто да не приметимо. Писац у одушевљењу своме према Мушицкоме, бранећи овога, излива врло често срчбу на митрополита Стратимировића. Стратимирович долази у овој монографији у врло невгодну светлост. Свакојако би савесно било то у овоме погледу нешто ублажити, и по гдекоју жаоку искинути, јер ми-

трополит Стратимировић, и ако је био аутократа и деспота у цркви и на просветном пољу нашем, па и противник и непријатељ Мушицкоме, има покрај свега тога великих заслуга за наш народ. Не би се дакле смео толики одијум на његову успомену товарити.

То су ето наше ситније примедбе на рукопис Ђорђа Рајковића, које се од наше стране писцу само препоручује, неради, да пишчеву слободу стеснимо и ограничимо. Јер признати морамо, да је Ђ. Рајковић, и поред свију напоменутих замерака, у својој монографији увенчаном владици-песнику такав споменик подигао, који и имену покојниковом и достојанству „Матице Српске“ у пуној мери одговара.

Да пређемо сада на рукопис дра Ђ. Мушицког.

Животопис, што га је др. Ђ. Мушицки поднео, написан је на 42 полустране in folio мало крупнијим рукописом. Наслов је поменутог рукописа „Животопис Лукијана Мушицког.“ Већ из овог наслова види се, да се писац више на сам живот Мушицков него на његов књижевни рад обазирао. Монографија ова написана је врло лаким слогом, и може се управо рећи са неким извесним полетом. Из овога рукописа провирује човек, који је лично познавао Мушицкога, који се с њиме у друштву бавио, човек, који га је лично поштовао и љубио. То је све што се може рећи о рукопису дра Ђ. Мушицкога. По величини и по обради не може се он мерити са првим рукописом, али дух, који кроз његове редове провејава, чини необичан утисак на читаоца. Слика Мушицкова, коју нам он пред очи износи, није истина тако велика и огромна, као она што ју Ђ Рајковић ствара, али је зато много живља него ова. Овоме много доприноси и та околност, што у рукопису дра Мушицкога нема никаквих цитата ни докумената, те ни ум не сврће никуд на страну, да се задржи и забави.

Оволико о другом рукопису.

Но пре него што пређемо на ред, да према горњем суду и свој предлог сл. Матици учинимо, не можемо, а да се још на једну околност не обазремо, која је по решење сл. Матице свакојако од замашаја.

За ово време док су се рукописи код нас тројице на оцени налазили, изишао је др. Ђ. Мушицки у „Застави“ тврдњом, да је све оно, што је Ђ. Рајковић о владици Мушицкоме писао и штампао (ово се погрешно односи на одломке, штампане у „Јавору“) из његовог рукописа, који се неко време у рукама Ђ. Рајковића налазио, повађено, а без навода извора. Усљед овога изишао је Ђ. Рајковић такођер јавно и позвао је нас тројицу, у чијим се рукама рукопис дра. Ђ. Мушицког већ налазио, да изјавимо, да ли је оно, што је он (Ђ. Рајковић) у „Јавору“ писао једно и исто са рукописом дра Ђ. Мушицког. На овај позив ми смо, истина, одмах рад једнога и другога писца сравнили, али не хтедосмо Ђ. Рајковићу никаква позитивна одговора дати, сматрајући прво за своју дужност, да као од Матице изаслани оценитељи пре свега овој свој суд и своје мњење поднесемо, а друго бојећи се, да се не изроди јавна полемика, која би, пре него што би сл. Матица у поменутој ствари решење своје донела, на исто решење штетно упливисати могла. Сада

је ево тај моменат приспео, где и о тој околности сл. Матици обавештаја дати морамо. Кад смо обя рукописа тачно сравнили, нашли смо на више сличних места, но ово једино у самој биографији Мушицкога, где се говори н. пр. о породици му, о рођењу, о школовању му, и т. д. Сличност ова дакле односи се на чисто биографске податке. Биографски податци не смеду, дабогме, ни бити диферентни, јер би онда већ истинитост њина у сумњи била, — једни или други морали би бити лажни. Овакве сличности мора бити свуда, па ма стотина писаца обрађивали биографију једног истог човека. Али ми не мислимо ту сличност, која се код поменутих биографских података у самим реченицама и у самоме стилу показује. Има места, где у оба рукописа неколико реченица са малим изменама једна за другом једнако иду. Има такођер и алинеје, које су у оба рукописа једнако завршују, и за овима друге, што долазе, које се опет једнако почињу. Но све ово, као што већ рекосмо, ограничава се строго на биографију. Нема сумње, да се Ђ. Рајковић, у колико му је требало биографских података, послужио рукописом дра Ђ. Мушицког, који се у рукама његовим налазио, и који му је сам писац, као што исти у „Застави“ и сам признаје, на преглед послао. Но и сам Ђ. Рајковић не таји ово, јер у своме рукопису на 2. страни, напоминући редом изворе, којима се служио, вели напослетку од речи до речи ово: „Већином дакле по тим артијама, као и по ономе, што сам чуо из уста покојнога Вука, Светића, владике Платона, беочинског архимандрита Ђонисија Поповића, и мариначког попа Давида Милошевића, а особито што сам пре две године дознао из разговора с г. др. Мушицким, синовцем Лукијановим и издаваоцем његови ода и натписа, који ми је уједно и неке важније податке драговољно уступио, — по тим изворима написао сам ову животописну и књижевну карактеристику нашега Лукијана.“

Кад се дакле у обзир узме, да су оно, што је из рукописа дра Ђ. Мушицког узето, само прости биографски податци, и кад се у обзир узме, да и сам Ђ. Рајковић не таји, да се рукописом дра Мушицког послужио (пошто му га је овај уступио био,) онда не може овде ни о каквој књижевној крађи разговора бити Кад се с друге стране опет и то у обзир узме, да је Ђ. Рајковић биографију Мушицкову свестрано и научно израдио, што се последње за рукопис дра Ђ. Мушицког не може рећи, онда отпада и она тврдња, да је рукопис Ђ. Рајковића истоветан са рукописом дра Ђ. Мушицког.

Пошто смо дакле и ово спорно питање на чисто извели, то можемо приступити предлогу: како да поступи сл. Матица према овим рукописима.

По ономе, што смо горе изложили, ми држимо, да би сл. Матица поред свега тога, што оба рукописа једну исту тему за предмет имају, требала оба рукописа да награди. Рукопис Ђ. Рајковића имао би се као научно израђена монографија у органу „Матице Српске,“ који више научан карактер на себи носи, у „Летопису“ штампати, а рукопис дра Ђ. Мушицког требао би се као популарно написан животопис владике

Мушицкога за себе у већем броју штампати и по јефтину цену по народу растурити. На такав би начин сл. Матица најдостојније завршила прославу стогодишњице владике Лукијана.

Што се саме награде тиче, предлажемо, да се рукопис Ђ. Рајковића са 150 фор. а рукопис др. Ђ. Мушицког са 50 фор. награди.

Према распису награда, а по одлуци главне скупштине друштвене од 18. (30.) августа 1876 бр. 36. Г. С., предложиће се књижевном одељењу на основу ових пресуда, да се Ђорђу Рајковићу досуди награда од 200. фоината из фонда накиног за његов рукопис „Лукијан Мушицки и његов књижеван рад," али да писац према примедбама оцењивача дотера свој састављак, као што је и сам у одбору на то пристао, па да се после за „Летопис" употреби.

Тако исто досуђује се награда од 50 фор. из фонда матичиног дру Ђорђу Мушицком за његов „Животопис Лукијана Мушицког", и да се о трошку матичином штампа и по јефтину цену по народу растури.

68. Секретар напомиње, да би се ваљало постарати за говорника у свечаној седници књижевнога одељења о св. Сави.

Узима се на знање и приликом првог састанка књижевног одељења позваће се сви чланови, који би хтели том приликом говорити, да се што пре пријаве председнику друштвеном.

69. Члан Миша Димитријевић напомиње, да се књижевни одбор и књижевно одељење баве више администрацијом, као: надзором питомаца различитих стипендијских заклада, упућивањем припосланих рукописа на оцену и награђивањем или одбацивањем истих на основу исказа умољених судија. Скоро читава радња матичина своди се на издавање по једне свеске „Летописа" на годину и на награђивање припосланих дела. „Матица" сама, као таква, и њени књижевни органи: књижевни одбор и књижевно одељење, може се рећи, да готово ништа самостално не раде. Да би се овоме недостатку доскочило, и да би се створило неко књижевно средиште, око кога би се књижевници зарад књижевнога разговора и договора могли прикупљати, предлаже: да књижевни одбор и књижевно одељење уреде повремене књижевничке састанке, на којима би се без свако званичне форме ли књижевне ствари, а на име, појави како наше тако и стране књижевности у отвореном пријатељском разговору претресале.

Прима се и предложиће се књижевном одељењу, да се такви састанци држе свакога месеца по један пут.

Књижевно одељење 20 новембра (2. децембра.)

Били су: председник Стеван Брановачки, подпредседник Миша Димитријевић, чланови: секретар А. Хаџић, др. Стеван Павловић, др., Михаило Полит-Десанчић, Стеван В. Поповић, др. Милан Савић, др. Илија Вучетић, Ђорђе Рајковић, Филип Обркнежевић, Светозар Савковић Стеван Недељковић, А. Сандић, Емил Чакра и Сава Петровић, актуар.

71. Књижевни одбор под бр. 62. К. О. о. г. јавља, да је приповетка Јаше Игњатовића „Једно дете са две матере, отац полудио" са

натписом „по перју се птица познаје“ дата била на оцену члановима Ђорђу Рајковићу и Стевану В. Поповићу.

Члан Ђ. Рајковић пронашао је, да та приповетка има веома лепих црта и дивних партија и да је тако ту приповетку написало зрело, рутисано, опробано перо. Једно би се могло замерити, да приповетка има местимице небрижљиво стилизованих реченица Према томе предлаже за ту приповетку награду од 300 фор.

Члан Стеван В. Поповић налази врлину тој приповетци у томе, што приповедач износи у њојзи типове из нашег овостраног друштвеног живота, већином добром и оштром карактеристиком, и што оштрим потезима црта друштво, у коме живе и раде ти типови.

Мана је приповетци, што носилац приповетке није израђен потпуније, што је само олако додирнута стафажа, перспектива тога друштва. Осим тога писац се на много места огрешио о правила језика; те погрешке ваљало би исправити.

Пресудилац мисли дакле, да би се та приповетка могла наградити наградом до 200 фор., ако писац усвоји и исправи напомепуте мане.

На основу ових оцена предлаже књижевни одбор, да се ова приповетка награди наградом од 150 фор. из фонда накиног, ако писац наслов своје приповетке промени и ако поправи језик према примедбама, које су оба оценитеља учинили.

Прима се предлог књижевног одбора и према овлашћењу овогодишње главне скупштине под бр. 40. Г. С. о. г досуђује се споменутој приповетци Јаше Игњатовића награда од 150 фор. из фонда накиног под условима, који су прописани за подизање досуђене награде.

72. Књижевни одбор под бр. 64. К. О. о. г. јавља, да су рукописи: 1.) „Животопис Лукијана Мушицког,“ што га је написао синовац му др. Ђорђе Мушицки у Броду, и 2.) „Лукијан Мушицки и његов књижевни рад“, од Ђорђа Рајковића, предани били на оцену члановима: Миши Димитријевићу, А Сандићу и дру. И. Огњановићу. Ти су чланови били предложили, да се оба та рукописа награде и ако имају један и исти предмет. Рукопис Ђ. Рајковића, као научно израђена монографија, да се штампа у „Летопису“, који носи на себи више научан карактер, а рукопис дра Ђ. Мушицког као популарно написан животопис владике Мушицког, да се штампа у већем броју за себе и да се по народу растури по јефтинију цену. На такав би начин „Матица“ најдостојније завршила прославу стогодишњице владике Лукијана.

Оценитељи напомињу, да Ђ. Рајковић у свом рукопису треба да изостави неке ситнице са свим или да их у примедбе стави, да се граматичка радња Мушицкова само у кратко спомене и да се ублаже неки изрази против митрополита Стратиморовића.

Што се награде тиче, то предлажу оценитељи Ђ. Рајковићу награду од 150 фор. а рукопису др. Ђ. Мушицког 50 фор.

На основу тих оцена предлаже књижевни одбор, да се Ђ. Рајковићу досуди награда од 200 фор. из фонда накиног за његов рукопис „Лукијан Мушицки и његов књижевни рад“, али да писац према при-

медбама оцењивача дотера свој састављак, као што је на то и сам пристао у одбору, а да се после за „Летопис“ употреби.

Тако исто предлаже књижевни одбор награду од 50 фор. из фонда матичиног дру. Ђ. Мушицком, па да се после тај рукопис о трошку матичином штампа и по јефтину цену по народу растури.

Примају се оба предлога књижевнога одбора и на основу овлашћења добивеног од овогодишње главне скупштине под бр. 40. Г. С. о. г. досуђују се споменутим писцима од књижевнога одбора предложене награде из речених фондова, и управни одбор позива се, да наведеним писцима исплати досуђене им награде и да се постара и о штампању „Животописа Лукијана Мушицког“.

74. Књижевни одбор под бр. 68. К. О. о. г. позива чланове књижевног одељења, који би хтели у свечаној седници о св. Сави говорити, да се што пре пријаве председнику друштвеном.

На овај позив пријављује се члан Стеван В. Поповић, казујући, да ће говорити у спомен почасних чланова матичиних: Јанка Шафарика, Јована Гавриловића и Косте Николајевића.

Узима се на знање.

75. Књижевни одбор под бр. 69. К. О. о. г. износи предлог члана Мише Димитријевића, да књижевни одбор и књижевно одељење уреде повремене књижевничке састанке, на којима би се без сваке званичне форме ли књижевне ствари, а на име појави како наше, тако и стране књижевности, у отвореном пријатељском разговору претресали.

Књижевни одбор износећи тај предлог, предлаже, да се такви састанци држе сваког месеца по један пут.

Прима се, с тим додатком, да се такви састанци држе 15. (27.) дана сваког месеца у 4 сахата по подне, и да се држање тих састанака у новинама огласи у очи дана тих састанака.

76. Члан књижевног одељења Стеван В. Поповић предлаже, да се сваког месеца држи по једна седница књижевног одељења и да на њима чланови књижевног одељења читају своје саставке, који би се после или за „Летопис“ могли употребити, или и посебице штампати.

После подужег претреса тог питања би решено, да се седнице књижевног одељења сазивају према потреби, кад се ко од чланова књижевног одељења пријави, да је готов држати или предавање или читати своје саставке.

77. После подужег разговора: какве награде да се предложе за распис главној скупштини — би решено, да се за сад предложи, да се распише награда за хидрографско дело о поречју савском. Награда по вредности од 200—300 ф. Уједно се и члановима књижевног одељења оставља, да се размисле, какве би још награде за распис ваљало предложити.

78. Члан књижевног одељења Стеван В. Поповић у Новоме Саду' према одлуци књижевног одељења подноси писмени предлог о издавању „Библиотеке за народ“, и то:

1.) Да се пишу, награђују, издају поучно-забавни списи за одрасле мушкога и женскога пола;

*

2.) Да се пишу, награђују и издају поучно-забавни списи за масу народа обојега пола.

Уједно предлаже и начин, којим би се могла набавити потребна материјална средства за издавање те библиотеке.

Одређују се чланови Миша Димитријевић, А Сандић и А. Хаџић, да у споразуму с предлагачем тај предлог претресу и своје мишљење о њему књижевном одељењу поднесу.

Књижевни одбор 17. (29.) децембра.

Били су: Председник Стеван Брановачки, чланови: Ђ. Рајковић, Филип Обркнежевић, Стеван В. Поповић, др. Милан Савић, секретар А. Хаџић, и Сава Петровић, актуар.

73. Стеван Ј. Радосављевић у Смедереву, под 25. нов. о. г. подноси прву књигу свога дела под насловом „Критика сувремене педагогије“ за награду.

За оцену тога дела умољавају се чланови др. Ђорђе Натошевић и Стеван В. Поповић.

74. Др. Ђорђе Радић на Цетињу под 26. IX. о. г. јавља, да је написао „Науку о повртарству“, да се од те књиге штампа 8-ми табак и пита, да ли може то штампано дело своје поднети „Матици“ за награду.

Одговара му се, да штампана дела „Матица“ не награђује више.

75. Др. Ђорђе Мушицки у Броду на допис књижевнога одељења бр. 72. К. Одс. о. г одговара, да не само да пристаје, на досуђену му награду од 50 ф. већ уједно и одобрава, да се рукопис његов „Животопис Лукијана Мушицког“ о трошку матичином штампа и по народу растури. Уједно предлаже, да би добро и нужно било, да се том животопису, ако не на камену, а оно бар у дрворезу, лепо и верно израђени лик Лукијана Мушицког дода, не само с тога, што би му ту било најзгодније место, већ и по томе, што у народу тога лика нема, те би „Матица“ тим општој жељи за доста учинила. У нади, да ће му се та жива жеља из пијетета према митроносном песнику уважити, прилаже једини још литографисани добро погођени лик Мушицков, да би се могао при наручивању употребити, а да му се тај лик врати, ако „Матица“ не би пристала на тај предлог.

Решава се, да се споменути животопис Лукијана Мушицког штампа у 1000 комада и да се уз сваку књигу по предлогу дода и лик Лукијана Мушицког, који се има у Бечу у каквом ксилографском заводу израдити. Да све то изврши, позваће се управни одбор матичин.

Решава се, да се од предложених новина и часописа за год. 1878 држе ови: Revue des deux mondes, Deutsche Rundschau, Unsere Zeit, Illustrirte Zeitung, Literarisches Centralblatt, Magazin für die Literatur des Auslandes, Reform, Pesti Napló, Застава, Завичај, Пчела (руски илустровани лист), Јавор, Српска Зора, Vienac, Лист за Народ, Petőfi társaság lapja, Russische Revue, Nord und Süd, Budapesti Szemle — из фонда матичиног, а Budapesti Közlöny из фонда текелијиног.

77. Секретар друштвени подноси списак књига, које су у течају

године 1877. од различитих друштава и појединих особа књижници матичиној поклоњене или у замену послане.

По том списку поклонили су:

П Тодоровић у Н. Саду: И. С. Тургењев, Новина роман И. С. Тургењева, с рускога превео П. Тодоровић. Свеска I. Нови Сад. 1878.

Српско друштво „црвеног крста“ у Београду: Извештај о радњи „црвеног крста“ за годину 1876. поднешен другој редовној главној скупштини држаној 17. маја 1877. год. у Београду. У Београду 1877.

Ђорђе Поповић: Georg Popović, Recht und Gericht in Montenegro. Agram. 1877.

Андрија М. Матић у Н. Саду: Андрија М. Матић, О музикалној хармонији. По Х. Хелмхолцу израдио — У Новоме Саду. 1877.

Срп. народна задружна штампарија у Н. Саду: Dr. Svetozar Miletitsch, Die Orientfrage — (Mit einem Vorworte seiner Freunde.) Neusatz. 1877.

Владимир Красић, Војвода босанских Срба Пон-Боко Каран Карановић. У Новоме Саду 1877.

Свето Јеванђеље по Луци. У Новоме Саду. 1876.

Свето Јеванђеље по Јовану. У Новоме Саду 1876. Издање инглеских пријатеља Србије за време рата 1876. у Биограду.

Др. Ђорђе Натошевић: Неколико српских народних песама за учење на изуст у српским основним школама. У Новоме Саду. 1875.

Босна је српска или одговор на „Razgovore“ Дон-Мих. Павлиновића. У Новоме Саду. 1876.

Чика Стева, Радованов дар младој браћи својој. Књига I. У Новоме Саду. 1876.

Јустин Милан Шимић, Црногорка од Франческа Д'Онгаро. С немачког превео — У Новомо Саду. 1876.

Панта Поповић, Сеоски катарош приповетка. У Н. Саду. 1875.

Милан Јовановић-Батут, Здравље и напредак наше деце. У Новоме Саду. 1877.

Неколико народних песама за учење на изуст у српским основним школама. У Новоме Саду. 1876.

Мита Живковић, Забавник. У Новоме Саду. 1877.

Библиотека за женски свет, Свеска I - IV:

Октав Феље, Мала грофица, с француског А. Хаџић. Свеска I. У Новоме Саду. 1877.

И. С. Тургењев, Фауст, с рускога превео А. Хаџић. УН. Саду. 1877.

Гроф Лав. II Толстој, Срећа у браку, с рускога превео Сава Петровић. У Новоме Саду. 1877.

Божена Њемцова, Драга (Карла) превео А. Сандић. У Н. Саду. 1877.

Нова ружица српски народни календар за годину 1878. У Новоме Саду 1877.

Дисциплинарна правила за учитеље српских народних верозаконских школа у опсегу православне српске карловачке митрополије. У Новоме Саду. 1877.

Штампарија Арсе Пајевића у Н. Саду:

Жижан. Велики или мали (само не средњи) шаљиви календар за г. 1876. У Новоме Саду 1876.

Уредник „Орла“, Царић мали ратни календар са сликама, за 1878 год. У Новоме Седу. 1878.

Стеван В. Поповић, Орао велики илустровани календар за годину 1878. У Новоме Саду. 1877.

З. Јован Јовановић, Илустрована ратна кроника. Свеска I.—IV. У Новоме Саду. 1877.

Лука Петровић, Сочивица или Станко Петровић, историјски догађај из XVIII. вијека. У Новоме Саду. 1877.

Мала библиотека I—II. Свеска: Пчеле. Разговор с једним либералом. I. св. Нови Сад. 1877. Четири приче: 1. Један геја наранио два начелника. 2. У сну. 3. Радничка старост. 4. Нестало савести. Нови Сад. 1877.

Мита Живковић у Новоме Саду: Мита Живковић, Забавник. У Новоме Саду 1877.

Стеван В. Поповић у Новоме Саду: Чика Стева, Дан и ноћ. Дарак доброј деци. У Новоме Саду. 1877.

Панчевачко српско црквено певачко друштво: Пети извештај о радњи и стању српског црквеног певачког друштва. Година IX. X. и XI. Панчево 1875.

Никола Беговић у Карловцу: Никола Беговић, Историја српске цркве. (Друго умножено издање.) У Новоме Саду. 1877.

Ф. Каниц у Вечу: F. Kanitz, Tirnovo's altbulgarische Baudenkmale. Wien. 1876.

Управа богословије у Карловцима: Управа богословије, Извештај о правосл. патријаршеско-богословском училишту у сремским Карловцима за школску год. 1875/6. Година I. Књига I. У Н. Саду. 1876.

Максим Евгеновић у В. Бечкереку: Животопис Максима Евгеновића. У Будимпешти. 1877.

Матица Словенска у Љубљани: Dr. Lovro Toman. Založila in izdala Matica Slovenska v Ljubljani. 1876. Letopis Matice slovenske za leto 1876. У Љубљани. 1876.

Марија Паулини Тот: Básne Viliáma Pauliny Tótha. Sobrala jeho dcera Mária. Turč. Sv. Martin. 1877.

Јужно словенска академија знаности и уметности у Загребу: Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga XXXVIII. XXXIX. XL. U Zagrebu. 1877.

Ц. руско послаништво у Вечу: Записки императорской академіи наукъ. Томъ двадцать седмой. Книжка I. II. Томъ двадцать восьмой. Книжка I. Санктпетербурть. 1876.

Српско учено друштво у Београду: Гласник српског ученог друштва. Књига XLIII. XLIV. XLV. У Београду. 1876 - 1877.

Гласник српског ученог друштва II. одељење Књига VII. Домаћи извори за српску историју уредио Иван Павловић. Део I. Књига VIII. У Београду. 1877.

Српска црквена општина у Карловцу: Успомена на светковину у славу стогодишњице Лукијана Мушицког српског неумрлог митроносног песника. У Н. Саду. 1877.

Матица српска у Будишину: Michaeł Hórnik, Časopis Maćicy Serbskeje 1874. 1875. 1876. 1877. Lětnik XXVII. XXVIII. XXIX. Budyšin. 1875–1877.

Мађарска академија у Будим-Пешти: Monumenta Hungariae historica: Második osztály: irók. 21 28 29 kötet. Szamosközi történeti munkái. I. II. III. Budapest 1877.

14 kötet. Brutus magyar historiája. III. Budapest 1877.

Monumenta Hungariae historica. Negyedik osztály. Magyar diplomacziai emlékek Mátyás király korából. 2. 3. kötet. Budapest. 1877.

Erdélyi országgyülési emlékek. 2 kötet. Budapest 1877.

Magyar országgyülési emlékek. 4. kötet. Budapest 1877.

II. Rákóczi Ferencz levéltára. Második osztály: Diplomatia. III. kötet. — Első osztály: Had és belügy. V. Budapest 1877.

Magyar történelmi tár XXII. XXIII. XXIV. Budapest. 1877.

A. M. T. Akadémia évkönyvei. 14. kötet. VIII. darab. Budapest. 1876.

A. M. T. Akadémia évkönyvei. 15. kötet. I. II. III. IV. V. Budapest. 1877.

Knauz Nándor, Kortan. Hazai történelmünkhöz alkalmazva. Budapest. 1877.

Archaeologiai közlemények. X. kötet. 1. 2. füzet. XI. kötet. 1. füzet. Budapest. 1876–1877.

Jendrássik Jenő, A. m. k. tudományos egyetem élettani intézetének leirása. Budapest. 1876.

Kalchbrenner Károly, Magyarország hártya gombáinak válogatott képei. IV. Budapest. 1877.

Dr. Csanády Gustáv, A Must és bor főbb alkatrészeinek meghatározási módszerei. Budapest. 1876.

Dr. Koch Antal, A dunai trachytcsoport jobbparti részének földtani leirása. Budapest. 1877.

György Endre, A különbözeti árszabályok jogosultsága és hatása. Budapest. 1876.

Jakab Elek, A levéltárakról tekintettel a magyar államlevéltár — ügyre. Budapest. 1877.

Helmár Agost, Bonfiniusnak mint történetirónak jellemzése. Budapest. 1876.

Szentkatolnai Bálint Gábor, Kazáni — tatár nyelvtanulmányok. I. II. füzet. Budapest. 1875—1876.

Hunfalvy Pál, Nyelvtudományi közlemények. 12. kötet. III. füzet. 13. kötet. I. II. füzet. Budapest. 1876—1877.

Nyelvemléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok IV. V. kötet. Érdy codex. Budapest. 1876.

Értekezések a bölcsészeti tudományok köréből. 1876. II. kötet. IV. V. szám:

Domanovszky Endre, A logica fogalma. Budapest. 1876.

Brassai Sámuel, Logikai tanulmányok. Budapest, 1877.

Értekezések a társadalmi tudományok köréből. IV. kötet IV.—VII. szám.

Tóth Lőrincz, Emlékbeszéd báró Sina Simon felett. Budapest 1876.

Wenzel Gusztáv, Az országos jog és a particuláris jogok közti viszony hazai jogrendszerünkben. Budapest. 1876.

Jakab Elek, Emlékbeszéd Szentkirályi Zsigmond lev. tag fölött. Budapest 1877.

Zlinszky Imre, A telekkönyvi intézmény befolyása a tulajdonjog szerzésére és érvényesitésére. Budapest, 1877.

Értekezések a természet tudományok köréből. VII. kötet. III—XIV XVI. szam. VIII. kötet. I –IV szam :

Schuller Alajos, A légnyomás változásainak pontos meghatározásáról. Budapest. 1876.

Dr. Thanhoffer Lajos, Négy közlemény a. m. k. állatorvosi tanintézetből. Budapest 1876.

Dr. Török József, Pólya József emléke. Budapest 1876.

Dr. Pillitz Vilmos, Tanulmányok a talaj absorptiója fölött. Budapest 1876.

Hazslinszky Frigyes, A szölö öbölye. Budapest 1876.

Balogh Kálmán, Az agy féltekéinek és a kis agynak müködéseröl. Budapest 1876.

Szécskay István, Krystálytani vizsgálatok a belléri Wolnynon. Budapest 1876.

Balogh Kálmán, Az agy befolyásáról a szivmozgásokra. Budapest. 1876.

Dr. Fabinyi Rudolf, Két isomér monobromnitronaphthalinról. Budapest 1876.

Nendtvich Karoly, Kubinyi Ferencz és Ágoston életrajzuk. Budapest. 1876.

Dr. Szabó József, Jelentés Görögországba tett geologiai utazásairól. Budapest 1876.

Dr. Krenner József Sándor, A felsöbányai trachit Wolframitja. Budapest. 1876.

Kont Gyula, A villanyosságok kiegyenlődése a szikrában. Budapest. 1877.

Schenzl Guidó, Az isogonok rendhagyó menetéröl. Budapest 1877

Dr. Schwarczer Viktor, A hortobágyi keserüviz elemzése. Budapest. 1877.

Schuch József, Adatok a járalékos gyökerek fejlődéséhez. Budapest. 1877.

Lenhossék József, Az emberi vese malpighi-féle lobrai. Budapest. 1877.

Dr Steiner Antal, Vizsgálatok a fulminátok vegyalkata felett. Budapest. 1877.

Értekezések a mathematikai tudományok köréből. IV. kötet. III—IX szám. V. kötet. I—X szám:

Szily Kálmán, A hö — elmélet második föltétele. Budapest 1875.

Konkoly Miklós, Csillagászati megfigyeléseim 1874—1875. Budapest. 1876.

Konkoly Miklós, Napfoltok megfigyelése az ó-gyallai csillagdában. Budapest. 1876.

Hunyady Jenö, A kupszeleten fekvő hat pont feltételi egyenleténe k különböző alakjairól. Budapest. 1876.

Réthy Mór, A harom méretü homogén tér siktani trigonometriája. Budapest. 1876.

Réhy Mór, A propeller és peripeller felületek elméletéhez. Budapest. 1876.

Fest Vilmos, Temesi Reitter Ferencz emléke. Budapest. 1876.

Kondor Gusztáv, Emlékbeszéd Nagy Karoly fölött. Budapest 1876.

Kenessey Albert, Adatok folyóink vizrajzi ismeretéhez. Budapest 1877.

Dr. Hoitsy Pál, Csillag-észlelés a kelet-nyugot vonalban. Budapest 1877.

Hunyady Jenö, Apollonius feladata a gombfelületen. Budapest. 1877.

Hunyady Jenö, A kúpszeleten fekvő hat pont feltételi egyenletének különböző alakjairól, Budapest. 1877.

Dr. Gruber Lajos, 24 η cassiopeiae kettős csillag mozgásáról. Budapest. 1877.

Réthy Mór, A három méretű homogén tér siktani trigonometriája. Budapcst. 1876.

Konkoly Miklos, A teljes holdfogyatkozás 1877. február 27-én. Budapest. 1877.

Konkoly Miklós, A napfoltok s a nap felületének kinézése 1876. Budapest. 1877.

Konkoly Miklós, 160 álló csillag szinképe. Budapest. 1877.

Értekezések a nyelv és széptudományok köréből. V. kötet X. szám VI. kötet. I—X. szám:

Arany László, Bérczy Károly emlékezete. Budapest 1876.

Dr. Mayr Aurél, A lágy aspiraták kiejtéséről a zendben. Budapest. 1876.

Bálint Gábor, A Mandzsuk szertartásos könyve. Budapest 1876.

Dr Barna Ignácz, A Rómaiak satirájáról és satira iróikról. Budapest. 1877.

Goldziher Ignácz, A spanyolországi Arabok helye az iszlam fejlődése történetében. Budapest. 1877.

Szász Károly, Emlékbeszéd Jakab István fölött. Budapest. 1877.

Szilágyi Istvan, Vaszary Kolozs, Révész Imre, Adalékok a. m. t. Akadémia megalapitása történetéhez. Budapest. 1877.

Bartalus István, Emlékbeszéd Mátray Gábor felett. Budapest 1877.

Barna Ferdinand, A Mordvaiak történelmi viszontagságai. Budapest. 1877

Télfy Iván, Eranos. Budapest 1877.

Joannovics György, Az ik- es igékről. Budapest. 1877.

Ц. руска академија наука у Петрограду: Записки императорской академіи наукъ. Томъ двадцатъ девятый, Книжка I. II. Томъ тридцатый. Книжка I. II. Санктпетербург 1877.

Никола Милаш у Задру: Никола Милаш, Правила православне цркве. II. Правила васионских сабора. У Задру. 1873. III. Правила трулскога сабора. У Задру. 1877.

М. Драгоманов: М. Драгоманов, Народни школи на Украйіни серед життьа і письменства в Россіji. Genève-Bale-Lyon 1877.

Српско лекарско друштво у Београду: Српски архив за целокупно лекарство одељак други књига трећа Ландсбергерова ратна хируршка техника. У Београду 1877. — Одељак други књига пета. Белешке књига друга, од М. М. Радовановића. У Београду. 1877.

Српска народна задружна штампарија у Н. Саду: Др. Милан Ђорђевић, Српски соко велики илустровани календар за год. 1878. У Новоме Саду 1878.

Штампарија Арсе Пајевића у Новоме Саду: Драгутин С. Милутиновић, Историја и њени чиниоци у Србији. Три јавна предавања у београдској касини. 1876. Нови Сад 1877.

78. Исти секретар подноси списак књига, које су у течају 1877. за матичину књижницу набављене.

По том списку набављење су ове књиге:

Paul Hunfalvy, Ethnographie von Ungarn. Budapest. 1877.

Kállay Béni, A Szerbek története 1780—1815. I. kötet. Budapest. 1877.

Wilhelm Müller, Politische Geschichte der Gegenwart. X. Das Jahr 1876. Berlin 1877.

Spiridon Gopčević, Der Krieg Montenegro's gegen die Pforte im Jahre 1876. Wien. 1877.

W. Rüstow, Der Krieg in der Türkei Zustände und Ereignisse auf der Balkanhalbinsel in den Jahren 1875 und 1876. Mit Karten und Plänen. 1—5. Lieferung. Zürich 1876—1877.

Rejtényi József, Latin, magyar, német, szerb iskolai zsebszótár az algymnasium számára. I. rész. Budapest. 1875.

Fedor Brestov, Kletva nevjere. Izvorni roman iz sadašnjosti. U Zagrebu 1876.

August Šenoa, Sabrani spisi — Knjiga 1. Cuvaj se senjske ruke historička pripoviest. U Zagrebu 1876.

Ј. Анђелковић, Појмови из ратоводства први део. У Београду. 1876.

М. Ђ. Милићевић, Живот и дела великих људи из свих народа књига прва. VI. издање чупићеве задужбине. У Београду. 1877.

Siegfried Kapper, Die Gesänge der Serben. I. II. Theil. Leipzig. 1852.

Karoliny Světlé, Spisy — I. II. III. V Praze. 1875.

Boženy Němcové, Sebrané spisy. Svazek I—IV. V Praze. 1875.

Ziegler Christoph, Illustrationen zur Topographie des alten Rom. Mit erläuterndem Texte. 4 Heft. Stuttgart. 1877.

Eduard König, Gedanke, Laut und Accent als die drei Factoren der Sprachbildung. Weimar 1874.

Vincenz Knauer, Geschichte der Philosophie mit besonderer Berücksichtigung der Neuzeit. Wien. 1876.

J. L. Klein, Geschichte des Drama's. XIII. Das englische Drama. II. Band. Leipzig. 1876.

Hermann Mendel, Musikalisches Conversations-Lexicon. Lieferung 63—84. Berlin 1877.

Dr. A. Petermann, Mittheilungen aus Justus Perthe's geographischer Anstalt über wichtige neue Erforschungen auf dem Gesammtgebiete der Geographie. 23. Band I—XII. Gotha. 1877.

Inhaltsverzeichniss von Petermann's „Geographische Mittheilungen." 1865—1874. Gotha. 1877.

Dr. A. Petermann, Mittheilungen — Ergänzungsheft No. 50-51. Gotha. 1877.

Biblioteka pisarzy polskih 73—75:

Jan Czyński, Cesarzevicz Konstanty i Joanna Grudzińska czyli Jakubini Polscy. Lipsk. 1876.

X. Purk, Luźne karty pamiętnika zbiega z Sybiru. Tom. 1. 2. Lipsk. 1877.

J. H. von Kirchmann, Philosophische Bibliothek oder Sammlung der Hauptwerke der Philosophie alter und neuer Zeit. Heft 236—256. Leipzig. 1877.

Thomas Babington Macaulay's, Geschichte von England seit dem Regierungsantritte Jakob des Zweiten. Uebersetzt von L. G. Lemcke 1—3. Band. Braunschweig. 1852.

F. C. Dahlmann, Geschichte von Dänemark. 1—3. Band. Hamburg. 1840

Julius Rodenberg, Deutsche Rundschau. IV. Jahrgang. 1—12. Heft. Berlin. 1877.

Rudolf Gottschall, Unsere Zeit. Neue Folge, XIII. Jahrgang. Heft 1—24. Leipzig 1877.

Paul Lindau, Nord und Süd. Band 1—3. Heft 1—9. Berlin 1877.

Carl Röttger, Russische Revue. Monatsschrift für dieKunde Russlands. VI. Jahrgang. 1—12. Heft. St. Petersburg. 1877.

А. И. Герцена, Сочиненія. Томъ II. Genève — Bale — Lyon. 1876.

Wilhelm Goldbaum, Entlegene Culturen. Berlin. 1877.

Carl Reclam, Lebensregeln. Ernstes und Heiteres aus der Gesundheitspflege. Berlin. 1877.

Paul Lindau, Alfred de Musset, Berlin. 1877.

Török János, Hazánk. Pest. 1860.

Dr. R. Foss, Mittheilungen aus der historischen Literatur herausgegeben von der historischen Gesellschaft in Berlin. V. Jahrgang. Heft 1-3. Berlin. 1877.

Paul Hunfalvy, Literarische Berichte aus Ungarn. I Band. 1—3 Heft. Budapest. 1877.

1849—1866. Adalékok a kényuralom ellenes mozgalmak történetéhez. Pest. 1871.

Magyarország 1849-ben és 1866 után. Pest. 1869.

Talvj, Volkslieder der Serben. Metrisch übersetzt und historisch eingeleitet von — 1. 2. Theil. Leipzig. 1853.

ИЗДАЊА „МАТИЦЕ СРПСКЕ“.

Од **Летописа** „Матице Српске“ изишло је до сад
126 књига.

Од књиге	5	до	80	—	—	—	—	—	—	—	20 нов.
„ „	84	„	92	—	—	—	—	—	—	—	40 „
„ „	93	„	108	—	—	—	—	—	—	—	50 „
„ „	109	„	112	—	—	—	—	—	—	—	80 „
„ „	113	„	115	—	—	—	—	—	—	ф. 1.—	„
„ „	116	„	118	—	—	—	—	—	—	—	80 „
„ „	119	„	120	—	—	—	—	—	—	ф. 1.—	„
Књига	121, 122 123. 124. 125. и 126 по									—	70 „

Примедба. **Нема више на продају ових књига:** 1, 2, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 32, 38, 39, 40, 42, 43, 50, 54, 68, 80, 81, 82, 83, 97, 101, 102.

Народне песме (у Славонији, женске)	—	—	—	—	—	—	30 нов.	
Душанија, од Ј. Новића	—	—	—	—	—	—	40	„
Старине (тумачење нар. певања и приповедања) од Ј. Новића	—	—	—	—	—	—	40	„
Московија (кримски рат), од Ј. Новића	—	—	—	—	—	—	30	„
Капетан Радич (приповетка), од Ј. Новића	—	—	—	—	—	—	20	„
Краљевић Марко (драма), од А. Николића	—	—	—	—	—	—	20	„
Максим Црнојевић (трагедија), од Л. Костића	—	—	—	—	—	—	50	„
Натан Мудри, превео др. Ј. Хаџић-Светић	—	—	—	—	—	—	30	„
Песме Хорацијеве, превео Ст. Лазић	—	—	—	—	—	—	30	„
Латинска граматика, од дра Ј. Туромана. I. део	—	—	—	—	—	—	80	„
Латинска граматика, од дра Ј. Туромана. II. део	ф. 1.—							„
Живот Саве Текелије	—	—	—	—	—	—	20	„
Албум текелијине стогодишњице	—	—	—	—	—	—	10	„
Мажејовски, Историја словенских права. I.	—	—	—	—	—	—	30	„
Дјела Јакова Игњатовића. I.	—	—	—	—	—	—	80	„
Животопис Лукијана Мушицког (са сликом), од дра Ђ. Мушицког	—	—	—	—	—	—	30	„

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
Ф IV С х 5. 4

Летопис и остала издања „Матице Српске“

могу се добити:

У **Панчеву**: **У књижари Браће Јовановића, као главног комисионара матичиних књига.**

У **Београду**: У књижари В. Валожића.

У **Загребу**: У књижари Св. Галца, и у књижари Л. Хартмана.

У **Задру**: У књижари С. Артале.

У **Новом Саду**: У књижари Браће М. Поповића, у књижари А. Хергера, у књижари Луке Јоцића и друга, и у благајници „Матице Српске“.

У **Прагу**: У књижари дра Грегра и Ф. Датла.

У **Сомбору**: У књижари Мил. Каракашевића.

Цена је овој књизи 70 нов. а. вр.